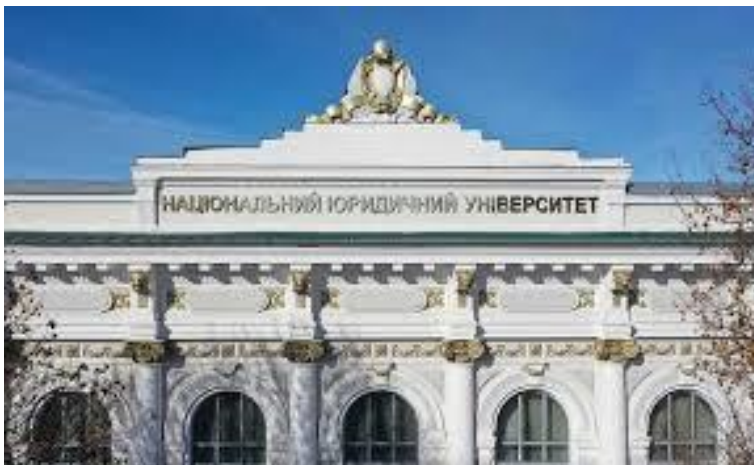

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**
кафедра історії держави і права України і зарубіжних країн

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

круглий стіл
12 грудня 2023 року

Харків
2023

УДК 340.15(477+100)(082)

Організаційний комітет:

Пономарьова Г. П., Стеценко Н. С., Засядьвовк Т. О., Казак Р. А.,
Васильев Є. О., Гоцуляк С. Л., Лісогорова К. М., Лизогуб В. А.,
Рум'янцев В. О., Шигаль Д. А.

Актуальні питання історії держави і права України і зарубіжних країн: матеріали круглого столу, присвяченого 100-річчю від дня народження видатного вітчизняного вченого-правознавця А. Й. Рогожина (м. Харків, Україна, 12 грудня 2023 р.) / редкол.: Г. П. Пономарьова та ін. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2023. 203 с.

Тези друкуються в авторській редакції, за достовірність наданих матеріалів відповідають автори

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2023

ЗМІСТ

Васильєв Євген Олександрович ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМЕЖНИХ ПРАВ ДО ACQUIS ЄС	9
Yermolaiev Viktor BOHDAN KHMELNYTSKYI ON THE ISSUE OF PROSPECTS FOR UKRAINIAN STATEHOOD (FOR THE 375TH ANNIVERSARY OF THE NATIONAL REVOLUTION)	17
Hotsuliak Svitlana INTERNATIONAL COOPERATION TO STRUGGLE EPIDEMICS SUCH AS AIDS: RESPECTING HUMAN RIGHTS.....	20
Лизогуб Віталій Анатолійович ДАОСИЗМ ЯК ФУНДАМЕНТ ТРАДИЦІЙНОЇ КИТАЙСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ.....	23
Лісогорова Катерина Миколаївна ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН У НІМЕЧЧИНІ (XIX – ПОЧАТОК XX ст.).....	28
Omarova Aisel THE FORMATION OF THE PROTECTION OF CHILDREN'S LABOR RIGHTS INSTITUTION IN THE UKRAINIAN SSR IN THE 1920 s	31
Пономарьова Ганна Павлівна ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ	34
Рум'янцев Вячеслав Олексійович СЛОВО ВДЯЧНОСТІ ВЧИТЕЛЮ	41
Стеценко Ніна Сергіївна ПРОЄКТИ СТРАХУВАННЯ РОБІТНИКІВ НА ВИПАДОК НАСТАННЯ БЕЗРОБІТТЯ У НІМЕЧЧИНІ НАПРИКІНЦІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.....	44
Турчіна Марія Олегівна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ В УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	46
Катилов Владислав Ігорович ВИЗНАЧЕННЯ ДЕЛЕГОВАНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЙОГО РОЛЬ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	49

Андрєєв Роман Олександрович ФЕОДАЛЬНА ДЕРЖАВА В АНГЛІЇ. ВЕЛИКА ХАРТІЯ ВОЛЬНОСТЕЙ 1215 р., ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В ГЛОБАЛЬНОМУ ФОРМАТІ	51
Баришенська Вероніка Русланівна ПРИХІД ДО ВЛАДИ ІТАЛІЙСЬКИХ ФАШИСТІВ І ЇЇ ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	54
Беседовська Катерина Ярославівна РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ПРЕЗИДЕНТОМ США І КОНГРЕСОМ	56
Білодід Софія Ігорівна НАУКОВИЙ ВНЕСОК М. М. СТРАХОВА У РОЗВИТОК НАУКИ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ...	59
Бовдуй Анна Едуардівна ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ КАЙЗЕРІВСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ.....	61
Богинська Марія Вячеславівна ЗАКОНИ ХАММУРАПІ.....	64
Брагіна Анастасія Володимирівна СТВОРЕННЯ Й ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ	66
Вежновець Валерія Олексіївна ВНУТРІШНЯ СТРУКТУРА БІРЖ ПРАЦІ ФРАНЦІЇ У ХІХ ст.	69
Вовк Діана Олександрівна БІЛЬ ПРО ПРАВА 1791 р. ТА ЙОГО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ.....	72
Вовченко Марія Дмитрівна РОМАН РАТУШНИЙ – ГЕРОЙ ТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА	75
Голуб Альбіна Станіславівна ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ	77
Грузін Анастасія Михайлівна РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ТА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА ВІД КНЯЗІВСЬКИХ ЧАСІВ ДО СЬГОДЕННЯ.....	80
Гулько Ніна Олександрівна ГЕРОЇЗМ МОЛОДІ – ШЛЯХ ДО ВЛІВНОЇ УКРАЇНИ	82

Єременко Софія Романівна ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ХОДІ НАРОДНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648-1654 рр.....	85
Завеліцька Євгенія Миколаївна ОСОБЛИВОСТІ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ З БЕЗРОБІТТЯМ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА НІМЕЧЧИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ - НА ПОЧАТКУ ХХ ст.....	88
Заяць Ірина Олегівна ГЕРОЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ. ГЕРОЇ КАЛУЩИНИ. СУЧАСНІСТЬ.....	90
Зінковський Марк Артемович ФРАНЦУЗЬКИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС 1804 р. ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ІНШИХ КРАЇН.....	93
Іваненко Оксана Олексіївна ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ США: ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ	95
Іщенко Ольга Олександрівна ВПЛИВ НАПОЛЕОНІВСЬКИХ ВІЙН НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	97
Іщук Дарія Ігорівна ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА : ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ.....	99
Кальченко Аліна Сергіївна БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ – КЕРМАНІЧ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ.....	102
Кашпур Дар'я Володимирівна ВПЛИВ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ ФРАНЦІЇ 1804 року НА РОЗВИТОК КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА.....	103
Книш Вікторія Сергіївна ПОШИРЕННЯ Й ЗАСТОСУВАННЯ ІСЛАМСЬКОГО ПРАВА У СУЧАСНОМУ СВІТІ	105
Ковтуненко Станіслав Романович СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ США У ХVІІІ–ХІХ ст....	109
Коноваленко Крістіна Андріївна ТОКІЙСЬКИЙ ТРИБУНАЛ: ЗМІСТ І НАСЛІДКИ.....	111

Корбань Аліна Андріївна ІНСТИТУТ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ЗА ЗАКОНАМИ XII ТАБЛИЦЬ	114
Костоглод Поліна Андріївна МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН – ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ	117
Кочуков Аким Костянтинович ЕВОЛЮЦІЯ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ: ІСТОРІЯ АРБІТРАЖУ Й ЗАСНУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СУДІВ ООН	119
Курило Руслана Степанівна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАНУВАННЯ ПРУССІЇ В НІМЕЦЬКІЙ ІМПЕРІЇ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ 1871 р.	123
Курпан Анастасія Анатоліївна НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО Й ДЕРЖАВА ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДЬКОГО.....	125
Ліхтаревський Владислав Костянтинович ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	128
Малишко Олександр Валерійович ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	130
Молчанова Олександра Іванівна ВПЛИВ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСИ НА СТВОРЕННЯ «РУСЬКОЇ ПРАВДИ».....	133
Окара Олександра Віталіївна КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ).....	135
Павлов Ігор Володимирович ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СКАСУВАННЯ ФЕОДАЛЬНИХ ПОВИННОСТЕЙ У ПЕРІОД ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ БУРЖУАЗНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789 –1794 р.....	138
Панасенко Вікторія Євгеніївна ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	141
Пехота Єгор Віталійович ОРГАНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЄЮ ФРАНЦІЇ 1799 року	143

Печенюк Ірина Володимирівна КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА.....	146
Підгородецька Вікторія Софія Владиславівна, Боровик Ангеліна Павлівна АНАЛІЗ ТА ІННОВАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ 1810 року	148
Приструга Уляна Володимирівна ЗАКОНИ ХАММУРАПІ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО МИНУЛОГО	151
Рожкевич Таїсія Володимирівна ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЦЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ПІД ПАНУВАННЯМ ПРУССІЇ.....	154
Рудницька Катерина Святославівна ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ПОПРАВОК ДО КОНСТИТУЦІЇ 1787 р. ДЛЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ США	156
Синяньська Катерина Миколаївна ІСТОРИЧНИЙ ВПЛИВ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ НАПОЛЕОНА	159
Скрипка Анастасія Валеріївна ЗМІНИ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ І МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ У ПЕРІОД 1991-2011 років: ВІД ФОРМУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДО ІНТЕНСИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ.....	162
Слободенюк Софія Миколаївна ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ.....	165
Спаскіна Катерина Олегівна ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВІД СПІЛЬНИХ ПРАГНЕНЬ ДО ІНТЕГРОВАНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ	167
Срібна Анна Володимирівна МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН ЯК ОРГАН ВИРІШЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ СПОРІВ	170

Тимофіюк Аліса Ігорівна ШЛЮБНО-СІМЕЙНЕ ПРАВО ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ ФРАНЦІЇ 1804 р.	172
Толубаєва Ксенія Олександрівна ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 1789 р. ЯК ОСНОВА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ	174
Тур Еліна Михайлівна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ПЕРІОДУ ФЕОДАЛІЗМУ	177
Фролова Олена Дмитрівна КОНСТИТУЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1871 р.....	179
Чухіль Олександр Юрійович ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ, ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ДІЇ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ ФРАНЦІЇ 1804 р.	182
Шаповалова Кіра Вадимівна ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК ОСНОВНИХ ІНСТИТУТІВ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА	184
Шевченко Софія Вадимівна ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА	187
Швець Ангеліна Володимирівна ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ. АКТУАЛЬНІСТЬ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ПРАВА	190
Шеховцова Мирослава Володимирівна ГОЛОВНІ НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО-ПРАВОВИЗНАВЦЯ А.Й. РОГОЖИНА	192
Шиманський Антон Юрійович ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ЗА ЗАКОНАМИ МАНУ ТА ЗАКОНАМИ ЦАРЯ ХАММУРАПІ	195
Шопіна Єлизавета Ігорівна ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРИНЦИПИ РОБОТИ І ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ	197
Ярема Дар'я Миколаївна ІСТОРИЧНА СТАЛІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ США: КОНСТИТУЦІЯ ТА ІНШІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ	200

*Васильєв Євген Олександрович,
канд. юрид. наук, доц. кафедри історії
держави і права України і зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ ДО ACQUIS ЄС

Із набуттям Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу не втрачають своєї актуальності дослідження специфічної природи та конкретно-історичних умов розвитку права ЄС за багатьма галузевими напрямками. Завдання щодо адаптації українського законодавства у сфері права інтелектуальної власності до законодавства ЄС вперше було втілено у ст. 50 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994 (далі – УПС) [1], ратифікованої Законом України №237/94-ВР від 10.11.1994 р.

Незадовго до укладення УПС Верховною Радою України був прийнятий Закон України від 23.12.1993 №3792-ХІІ «Про авторське право і суміжні права» [2] який був покликаний забезпечити охорону особистих (немайнових) і майнових прав авторів та їх правонаступників, пов'язаних із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва (авторське право), і права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (суміжні права). Тим не менше, УПС були передбачені додаткові зусилля України з удосконалення захисту прав на інтелектуальну власність для того, щоб до кінця п'ятого року після набуття чинності Угодою, забезпечити рівень захисту, аналогічний до існуючого в Співтоваристві, включаючи ефективні засоби забезпечення дотримання таких прав. Інтелектуальна власність, яка охоплювалась положеннями ст. 50 УПС, включала серед іншого авторські права, в тому числі авторські права на комп'ютерні програми, і близькі до них права.

На виконання зобов'язань за УПС на підставі Закону України від 31.05.1995 №189/95-ВР Україна приєдналась до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів 1886 року (з урахуванням Паризького Акту від 24 липня 1971 року, зміненого 2 жовтня 1979 року) [3]. Бернська конвенція 1886 р. розглядалась як певний міжнародний стандарт у сфері охорони авторського права, якому мало відповідати національне законодавство країн-учасниць ЄС. Застосований у ній термін «Літературні і художні твори»

охоплював всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, яким би способом і в якій би формі вони не були виражені, як-то: книги, брошури та інші письмові твори, лекції, звертання, проповіді та інші подібного роду твори; драматичні і музично-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми, музичні твори з текстом або без тексту; кінематографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним кінематографії; малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори, до яких прирівнюються твори, виражені способом, аналогічним фотографії; твори прикладного мистецтва; ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії, архітектури або наук. Переклади, адаптації, музичні аранжування та інші переробки літературного або художнього твору за Конвенцією охороняються нарівні з оригінальними творами, без шкоди правам автора оригінального твору. Також на підставі Закону України від 20.09.2001 №2730-III Україна приєдналась до Міжнародної конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення, яка регулювала охорону суміжних прав.

Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (далі –Програма) була затверджена Законом України від 18.03.2004 року №1629-IV [4]. Ця програма визначила механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм передбачав адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування. Метою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу Законом №1629-IV було визначено досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висувуються Європейським Союзом (ЄС) до держав, які мають намір вступити до нього. У розділі 5 Додатку до Програми були наведені конкретні орієнтири для адаптації українського законодавства щодо охорони авторського права та суміжних прав до права ЄС, а саме чинні акти вторинного законодавства ЄС, перелік ініціатив щодо розвитку права ЄС щодо авторського права та суміжних прав, а також тлумачення права ЄС у рішеннях Суду Європейського

Співтовариства. Наведений у Додатку до Програми перелік джерел вторинного права ЄС стосовно авторського права та суміжних прав, окрім директив ЄС, також включав такі міжнародні договори як Договір ВОІВ про авторське право 1996 р., а також Договір ВОІВ про виконання і фонограми 2001 р.

Acquis communautaire у розділі II Програми було визначено як правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Нині ж цей термін у глосарії ЄС розуміється як сукупність загальних прав і обов'язків, які складають сукупність законодавства ЄС і включені до правових систем держав-членів ЄС [5]. Отже правова система ЄС є багатоаспектним явищем, яке серед іншого включає зміст, принципи та політичні цілі договорів ЄС; будь-яке законодавство, прийняте для застосування цих договорів, і прецедентне право, розроблене Судом Європейського Союзу; декларації та резолюції, які ухвалює ЄС; заходи у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки, юстиції та внутрішніх справ; міжнародні угоди, які укладає ЄС, і угоди, укладені між самими державами-членами щодо діяльності ЄС.

У первісному вигляді установчі договори ЄС не передбачали специфічного правового регулювання авторського права та суміжних прав. Водночас, на момент укладення Римських договорів 1957 року усі країни-засновниці ЄС (ЄЕС) вже були учасниками Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів від 09.09.1886. Також країни ЄЕС були учасниками заснованої у 1949 році Ради Європи, яка опікувалась уніфікацією законодавства держав-членів шляхом укладання міжнародних угод, конвенцій, кодексів, хартій, а також надання рекомендацій Комітету Міністрів та резолюцій Парламентської Асамблеї. До прикладу, зусиллями Ради Європи була ухвалена Європейська угода про обмін програмами через телевізійні фільми 1958 р., Європейська угода про захист телевізійного мовлення 1960 р., Європейська угода про попередження мовлення, що надходить зі станцій за межами національної території 1965 р., Європейська конвенція про спільне кіновиробництво 1992 р, Європейська конвенція з питань авторського права та суміжних прав у сфері транскордонного

супутникового мовлення 1994 р. та Конвенція про Європейське аудіовізуальне надбання 2001 р.

Відсутність у перші десятиліття існування ЄЕС актів розвиненого вторинного законодавства ЄЕС призвела до зростання ролі правозастосовної практики Суду справедливості ЄС, який в силу прямої дії права Співтовариства міг розв'язувати спори у сфері права інтелектуальної власності, які впливали на функціонування спільного ринку. Феномен судового активізму в ЄС, на переконання Т.В. Комарової, був пов'язаний із роками кризи європейської інтеграції у 60–70 рр. ХХ ст. і став наріжним інструментом інституційної динаміки ЄС, створивши нерозривний зв'язок між правовою та політичною інтеграцією, рішення Суду ЄС були використані як основа не лише для актів первинного чи вторинного права ЄС, а і як певні межі для формування національної політики [6, с. 217–218].

Досить показовою у практиці Суду справедливості ЄС стосовно охорони авторського права стає справа 78/70 Deutsche Grammophon Gesellschaft mbH проти Metro-SB-Großmärkte GmbH & Co. KG., рішення у якій було ухвалене 08.06.1971 р. [7]. На розв'язання Суду справедливості ЄС у цій справі було поставлено питання щодо можливості використання німецькою компанією – виробником звукозаписів її виключного права на розповсюдження, а також на заборону на продаж у ФРН звукозаписів, які були поставлені формально незалежній від неї французькій дочірній компанії. За результатами розгляду справи суд дійшов висновку про те, що заборона продажу на національній території продукції, розміщеної правовласником або з його згоди на ринку, суперечить правилам, що забезпечують вільний рух продукції в межах спільного ринку, оскільки така заборона може легітимізувати ізоляцію національних ринків, що суперечить основній мети договору щодо об'єднання національних ринків в єдиний ринок.

Питання гармонізації правової охорони авторського права та суміжних прав на рівні ЄЕС вперше було порушене у Зеленій книзі 1988 року. Забезпечення функціонування єдиного внутрішнього ринку Співтовариства вимагало усунення перешкод і юридичних відмінностей, які суттєво порушують функціонування ринку, перешкоджаючи або спотворюючи транскордонну торгівлю такими товарами та послугами. Співтовариство мало розробити політику

задля покращення конкурентоспроможності його економіки, а також забезпечити захист інтелектуальної власності від незаконного привласнення. Відтак ключовими питаннями, які потребували розв'язання у вторинному праві ЄЕС були визначені боротьба з піратством, врегулювання питань домашнього копіюванням звукових та аудіовізуальних творів, розповсюдження та прав на прокат звуко- та відеозаписів, правовий захист комп'ютерних програм, охорона та використання баз даних, а також транскордонний захист авторських прав. З урахуванням доповнень, які були запропоновані Європейською Комісією у 1991 році, Зелена книга 1988 р. стала основою для низки наступних Директив ЄС щодо охорони авторського права та суміжних прав [8].

Вторинне законодавство ЄС у сфері авторського права та суміжних прав, яке було створено за останні 35 років включає наступні ключові напрямки.

Регулювання мовлення, публічного сповіщення та кабельної ретрансляції було запропоновано у Директиві Ради 89/552/ЄЕС від 03.10.1989 про координацію певних положень, визначених законами, підзаконними актами, та адміністративних заходів у державах-членах, що стосуються здійснення діяльності з телевізійного мовлення (кодифікована Директивою Європейського Парламенту та Ради ЄС 2010/13/ЄС від 10.03.2010). Також була схвалена Директива Ради 93/83/ЄЕС від 27.09.1983 про координацію деяких положень авторського права і суміжних прав при застосуванні їх до супутникового мовлення і кабельної ретрансляції.

Правова охорона комп'ютерних програм відповідно до Директиви Ради ЄС 91/250/ЄЕС була прирівняна до охорони об'єктів авторського права аналогічно охороні літературних творів. Появі цієї директиви передували дискусії щодо способів правового захисту комп'ютерних програм і навіть був створений прецедент у справі за скаргою VICOM Systems Inc. на рішення Європейського патентного відомства від 13.04.1984, у якому апеляційна палата Європейського патентного відомства дійшла висновку про можливість за певних умов, при дотриманні критеріїв патентоспроможності, надавати правову охорону технічним рішенням, що втілені у вигляді комп'ютерних програм [9;10, с.31].

Започаткування гармонізації законодавства країн-учасниць ЄС щодо **права на прокат та позичку творів** пов'язується зі

схваленням Директиви Ради 92/100/ЄЕС від 19.11.1992 про право на прокат, право на позичку та деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності. Питання прокату та відтворення творів також були врегульовані наступними Директивами Європейського Парламенту і Ради: №2001/29/ЄС від 22.05.2001 про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві, №2006/115/ЄС від 12.12.2006 про право на надання в прокат і право на надання в позичку та про деякі суміжні права у сфері інтелектуальної власності, №2019/790/ЄС від 17.04.2019.

Питання уніфікації строків охорони авторського права та суміжних прав у країнах ЄС було вперше порушено Директивою Ради ЄС 93/98/ЄЕС від 29.10.1993 про гармонізацію строку охорони авторського права і деяких суміжних прав. Цьому питанню також була присвячені наступні Директиви Європейського Парламенту і Ради: №2006/116/ЄС від 12.12.2006 та №2011/77/ЄС від 27.09.2011 про терміни охорони авторського права та деяких суміжних прав.

Гармонізація законодавства ЄС щодо **права слідування** пов'язується із прийняттям Директиви 2001/84/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 27.09.2001 про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва. Це право було передбачено ще у Бернській конвенції (в редакції Паризького акту 1971 р.), однак його втілення у національному законодавстві продовжувало залишатись прерогативою національних держав, тож наявність дієвого права слідування в деяких випадках призводила порушенню конкуренції і спричиняло переміщення купівлі-продажу всередині Європейського Союзу [11, с. 294].

Гармонізація законодавства щодо **правової охорони баз даних** була започаткована Директивою Європейського Парламенту і Ради 96/9/ЄЕС від 11.03.1996 про правову охорону баз даних. Появі цієї Директиви передувало укладення ЄС та державами-членами Угоди про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода TRIPS), в якій було передбачено надання правової охорони компіляції даних або інших матеріалів у формі, що придатна для зчитування машиною. У главі III Директиви 96/9/ЄЕС було передбачено право особливого роду (*sui generis*) для розробника бази даних, який продемонструє, що було зроблено якісно та/чи кількісно значні інвестиції в отримання, перевірку чи представлення вмісту,

запобігати витягненню та/чи повторному використанню всього вмісту бази даних чи значної її частини у якісному чи кількісному вимірі [11, с. 229].

Колективне управління авторськими правами вперше згадується у Директиві Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС від 22.05.2001 про гармонізацію окремих аспектів авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. Директивою 2012/28/ЄС від 25.10.2012 було врегульовано питання використання сирітських творів, а вже 26.02.2014 була схвалена Директива Європейського Парламенту і Ради про колективне управління авторським правом і суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на музичні твори для онлайн використання на внутрішньому ринку.

Питання **репрографічного відтворення** творів серед іншого було згадано у Директиві Європейського Парламенту і Ради 2001/29/ЄС про правову охорону авторського права і суміжних прав в інформаційному суспільстві. Директивою 2019/790/ЄС від 17.04.2019 були визначені правила використання творів в освітніх цілях і, водночас, підкреслено, що репрографічне відтворення є важливим механізмом для дотримання балансу між інтересами автора та суспільства.

Захист авторських та суміжних прав у праві ЄС включає цивільно-правові, кримінально-правові та митні засоби протидії порушенню авторського права та суміжних прав. Одним із перших актів ЄЕС щодо захисту прав інтелектуальної власності став Регламент Ради (ЄЕС) № 3842/86 від 01.12.1986. У грудні 1994 р. Регламентом Ради (ЄС) 3295/94 були визначені заходи, спрямовані на заборону випуску у вільний обіг, експорту, реекспорту або встановлення режиму призупинення для контрафактних та піратських товарів. Суттєвий вплив на захист права інтелектуальної власності також мала Угода TRIPS 1994 р. Важливе значення для гармонізації законодавства держав-членів мала Директива Європейського парламенту і Ради ЄС 2004/48/ЄС від 29.04.2004 про забезпечення прав на інтелектуальну власність, яка визначала заходи, процедури та засоби правового захисту, необхідні для забезпечення дотримання прав на інтелектуальну власність.

Наведене свідчить, що *acquis communautaire* у сфері авторського права та суміжних прав включають в себе не лише

директиви та регламенти ЄС, але й правозастосовну практику суду ЄС, а також низку міжнародних угод, в яких беруть участь Європейський Союз та його держави члени. З метою забезпечення виконання взятих Україною зобов'язань з імплементації норм права ЄС щодо авторського права і суміжних прав відповідно до Угоди про асоціацію між Україною Верховною Радою України 01.12.2022 був прийнятий Закон України № 2811-IX «Про авторське право та суміжні права», який демонструє високий ступінь сприйняття *acquis* ЄС [12].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994. *Офіційний вісник України*. (29.06.2006). 2006. №24. Ст. 1794.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993. №3792-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. (29.03.1994). 1994. № 13. Ст. 64.
3. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (Паризький Акт від 24 липня 1971 року змінений 2 жовтня 1979 року). *Офіційний вісник України* (18.10.2007). 2007. № 75. Ст. 2809.
4. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18.03.2004 р. № 1629-IV. *Офіційний вісник України*. (30.04.2004). 2004. № 15. Ст. 1028.
5. *Acquis*. An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/acquis.html>
6. Комарова Т. В. Феномен судового активізму у практиці Суду Справедливості Європейського Союзу. *Право України*. 2018. №2. С. 217–232.
7. Judgment of the Court of 8 June 1971. *Deutsche Grammophon Gesellschaft mbH v Metro-SB-Großmärkte GmbH & Co. KG*. Case 78-70. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:61970CJ0078>.
8. Green paper on copyright and the challenge of technology - copyright issues requiring immediate action. Communication from the Commission. COM (88) 172 final Brussels, 7 June 1988. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:51988DC0172>.
9. Decision of Board of Appeal of European Patent office of 15.07.1986 under the claim of VICOM Systems Inc. URL: <https://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/pdf/t840208ep1.pdf>.

10. Васильєв Є. О. Розвиток міжнародної правової охорони промислової власності у ХХ столітті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №12. С. 27–32.

11. Капіца Ю. М., Ступак С. К., Жувака О. В. Авторське право і суміжні права в Європі: монографія. Київ : Логос, 2012. 696 с.

12. Про авторське право та суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. *Офіційний вісник України*. (13.01.2023). 2023. № 3. Ст. 196.

*Yermolaiev Viktor,
Professor, Doctor in Law,
Director of the Center for Historical and
Legal Studies of the Kharkiv School of Law
of Yaroslav Mudryi National Law University*

BOHDAN KHMELNYTSKYI ON THE ISSUE OF PROSPECTS FOR UKRAINIAN STATEHOOD (FOR THE 375TH ANNIVERSARY OF THE NATIONAL REVOLUTION)

1. The national liberation war of the Ukrainian people, which broke out at the beginning of 1648 under the leadership of Bohdan Khmelnytskyi, presented him and the Cossack chieftain with many urgent problems regarding the understanding of state-building perspectives: the formation of the political system of the Cossack state, the choice of political autonomy as part of the Polish-Lithuanian Commonwealth or full state sovereignty, establishing the boundaries of the Cossack territory, choosing the means of effective protection of the rights of the Cossacks, townspeople, peasants, the Orthodox faith, foreign policy landmarks and allies, etc. In the course of the national liberation war, when military successes and defeats often outstripped the understanding of their significance for state-building, the hetman and his successors were forced to clarify and significantly adjust their ideas and actions under foreign political influences and guided by their own priorities and orientations. Their study has important scientific significance for understanding the history of state formation in Ukraine in the second half of the 17th century.

2. With the beginning of the national revolution, the hetman, together with his supporters, was ready for negotiations with the Polish authorities, he conceived the idea of choosing autonomy for the Cossack

territory as part of the Polish-Lithuanian Commonwealth. In 1648, in battles against the Polish occupying forces, the hetman won brilliant victories near Zhovty Vody and Pyliavtsy in Podillia and by the end of the year he liberated almost all Ukrainian lands, reaching Zamosti. As a result, in the documents of 1649, the hetman's political program was supplemented and changed. Already at the beginning of February 1649, B. Khmelnytskyi himself informed the commissioners of the Polish king about his intentions to create a Ukrainian state. Hetman said at that time: "I will knock the entire Russian people out of the captivity... Now there is enough prosperity in the land and principalities of Lviv, Kholm and Halych." And the Polish king recognized the hetman as the head of Ukraine. On February 19, 1649, at the general Cossack council in Pereiaslav, Jan Casimir's ambassadors presented him with the hetman's mace and bunchuk, a red flag with a white swan, and valuable gifts along with the privilege of freedom.

3. Already "since 1650, the hetman harboured the intention of founding his own dynasty, betting on the support of the clan he was creating among the elders." After the independence chosen by the Cossack Ukraine in June 1652, "the formation of the foundations of the monarchical form of government is accelerated", "thereby the beginning of the transformation of the republican form of state government into a monarchical one was laid." Only the death of B. Khmelnytskyi and the coup d'état of I. Vyhovskyi in October 1657 "destroyed the fragile building of the Ukrainian monarchy", which did not have "a strong political and cultural orientation towards it among the elders", and the process of restoring the republican form of government began. Thus, the "Ukrainian monarchy", the establishment of the "Khmelnytskyi clan" in the Cossack state did not take place.

4. At the same time, from the very beginning of the National Revolution and state formation, a republican form of government was established in the territories of Ukraine freed from the Polish administration, based on the fact that the powers of the hetman, the hetman government, and the Cossack foreman in the regiments and hundreds were based on the mandate of the people. The monarch is not subordinate to any other subjects of power. The hetman recognized the traditional free hetman election at general Cossack councils for "Cossack rights and freedoms" and had no intention of violating it. In the "Articles of Agreement with the Russian Tsar Oleksii Mikhailovich" (para. 1, 4, 6

and "March Articles" of 1654 (para. i), "Privileges of the Zaporizhzhya Army", the hetman ensured that all existing rights and freedoms were confirmed in the Cossack Republic, "in the cities, so that officials worthy of that were elected from among our people", with the death of the hetman, "so that the Zaporizhzhya Army itself chose the hetman from among itself...". These democratic principles corresponded most closely to the republican form of government.

5. Thus, the greatness of B. Khmelnytskyi as a statesman lies in the fact that he managed, despite the difficult conditions of almost continuous war, to realize the hopes of the people for freedom from Polish oppression, for the creation of the Cossack state and its democratic institutions. The hetman's response to the urgent and acute problems caused by the complex circumstances of the national liberation war, the complication of the Cossack state's geopolitical situation, and the preservation of its sovereignty are most faithfully reflected in his universals, orders, and letters that have survived. Therefore, there is a need for further development of the theoretical problems of the history of the Cossack state, without which one cannot overcome schematism, simplifications and modernization in understanding the essence of the national revolution of the XVII century, one cannot understand the complexity and contradictions of its development, the consequences of state formation.

REFERENCES

1. Yermolaiev V. M. History of the state and law of Ukraine: a textbook. Kharkiv: Pravo, 2021. 472 p.
2. A thousand years of Ukrainian socio-political thought: in 9 vols. Vol. 13. Dnipro, 2001. 344 p.
3. The reunification of Ukraine with Russia: documents and materials: in 3 volumes. Moscow, 1953. T. 2. 1648–1651. 412 p.
4. Smoliy V. A., Stepankov V. S. The political system of Ukrainian society in the years of the National Revolution of the 17th century. Kyiv: Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine, 2008. 118 p.
5. Dashkevich Ya. Khmelnytskyi clan – legend or reality? *Ukraine in the past*. Kyiv, Lviv, 1992. Vol. 2. P. 78-92.
6. Strukevych O. Political elite. *History of Ukrainian culture: in 5 vol. O. Strukevych*. Kyiv, 2003. Vol. 3: Ukrainian culture of the second half of the XVII–XVIII centuries. 334 p.

Hotsuliak Svitlana,

*Assistant of the Department of History of State
and Law of Ukraine and Foreign Countries
of Yaroslav Mudryi National Law University*

INTERNATIONAL COOPERATION TO STRUGGLE EPIDEMICS SUCH AS AIDS: RESPECTING HUMAN RIGHTS

Throughout history, the world has faced numerous epidemics that have challenged societies on a global scale. One such epidemic that has received considerable attention is AIDS, a disease caused by the human immunodeficiency virus (HIV). International cooperation is essential to effectively combat this devastating disease. However, it is crucial that this cooperation does not come at the expense of human rights. International cooperation is essential in the fight against epidemics such as AIDS, as it helps to control the spread of the disease and protect public health. But it is equally important to ensure that these efforts are carried out with respect for human rights.

Here are some key aspects of international cooperation that should be upheld to respect human rights in the fight against AIDS:

1. **Non-discrimination:** International cooperation efforts must promote non-discrimination in all aspects of HIV/AIDS prevention, treatment, and care. This means treating everyone with dignity and respect, regardless of race, ethnicity, gender, sexuality, or any other characteristic. Discrimination can impede access to health care, testing, and treatment services, and the perpetuation of stigma can further marginalise already vulnerable populations.

2. **Access to information and education:** International cooperation should prioritise the provision of accurate and unbiased information about HIV/AIDS, its transmission, prevention, and treatment to all communities. This includes ensuring that education programmes are culturally appropriate, scientifically accurate, and accessible to all, including marginalised populations. Empowering people with knowledge enables them to make informed decisions about their sexual health and helps to dispel myths and misconceptions.

3. **Privacy and confidentiality:** Respect for the right to privacy and confidentiality is essential in all activities related to HIV/AIDS. This includes protecting the confidentiality of individuals' HIV status, medical records, and other sensitive personal information. Guarantees of

confidentiality encourage people to seek testing and care without fear of discrimination or social stigma.

4. Inclusive policy-making: International cooperation efforts should involve all relevant stakeholders, including civil society organisations, affected communities, and people living with HIV/AIDS. Inclusive policy-making ensures that the diverse perspectives and needs of different communities are taken into account, leading to more effective and tailored approaches to preventing and responding to the epidemic.

5. Adequate health care and support services: International cooperation should aim to ensure equitable access to quality health care and support services for all people affected by HIV/AIDS. This includes access to antiretroviral treatment, prevention, including pre-exposure prophylaxis (PrEP), and other support services such as counselling, mental health support and harm reduction programmes. Upholding the right to health ensures that everyone has the opportunity to lead a healthy and fulfilling life.

In conclusion, international cooperation to combat epidemics such as AIDS should be guided by principles that respect human rights. By prioritising non-discrimination, access to information, privacy, inclusive policy-making and adequate health care and support services, we can effectively address the epidemic while upholding the dignity and rights of all individuals.

International cooperation is crucial in the battle against epidemics like AIDS. By combining resources, knowledge, and expertise from various countries, we can create comprehensive strategies to stop the virus from spreading, offer treatment to those affected. Collaborating also allows for the exchange of best practices and valuable research, resulting in more efficient prevention and treatment methods.

International cooperation in the fight against AIDS goes beyond medical issues. It involves addressing social challenges such as the stigma and discrimination associated with the disease. By working together, countries can promote awareness campaigns, education programmes and legal protections to ensure that people living with HIV/AIDS are treated with dignity and respect.

Co-operation between countries can lead to policies that protect the rights of people living with HIV/AIDS. People should have access to health care, employment opportunities and social support networks for all

people affected by the virus. Discrimination on the basis of HIV status must be eliminated to promote inclusive communities.

Respect for human rights is paramount in the fight against any epidemic. All people, regardless of their health status, are entitled to certain fundamental rights and freedoms. International co-operation must prioritise respect for these rights in the context of HIV/AIDS.

For example, efforts should be made to remove financial barriers that prevent people from seeking health care.

Develop education and awareness programmes to make people aware of their rights and responsibilities. This includes promoting comprehensive sexuality education to prevent the spread of HIV. Emphasising the importance of consent and safe practices can help reduce new infections.

International organisations must work closely with governments to develop a coordinated response to the AIDS epidemic. Researchers and scientists should openly share their findings to encourage innovation in treatment and prevention methods. Governments must prioritise the development of policies that protect the rights of people affected by HIV/AIDS.

International cooperation is essential in the fight against AIDS. By working together, nations can pool resources and knowledge, leading to more effective prevention and treatment strategies.

Governments, international organisations and civil society must work together to address the complex challenges posed by the epidemic. This includes tackling stigma, providing access to health care and promoting inclusive policies.

Respect for human rights is an integral part of the global response to AIDS. Ensuring access to health services, promoting education and eliminating discrimination are essential steps towards this goal.

International cooperation is essential in the ongoing fight against epidemics such as AIDS. But it is equally important that this cooperation is based on the principles of respect for human rights. By working together, countries can not only develop effective prevention and treatment strategies, but also create a world where every person, regardless of HIV status, is treated with dignity and equality.

REFERENCES

1. Marie-Claude Chartier. HIV/AIDS and human rights. Promoting human rights through the ILO Code of Practice on HIV/AIDS and the world of

work. 2002. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---ilo_aids/documents/publication/wcms_117148.pdf

2. S. Sekalala, B. Rawson. The Role of Civil Society in Mobilizing Human Rights Struggles for Essential Medicines: A Critique from HIV/AIDS to COVID-19. *Health Hum Rights*. 2022 Dec; 24(2). P. 177–189.

3. Hughto JMW, Reisner SL, Panchakis JE. Transgender stigma and health: a critical review of stigma determinants, mechanisms and interventions. *Soc Sci Med*. 2015. 147. P. 222–231.

4. UNAIDS. In danger: UNAIDS global AIDS update 2022. Geneva: UNAIDS; 2022, p. 68. URL: <https://www.unaids.org/en/resources/documents/2022/in-danger-global-aids-update>.

Лизогуб Віталій Анатолійович,

канд. юрид. наук, доц. кафедри історії

держави і права України і зарубіжних країн

НЮУ імені Ярослава Мудрого

ДАОСИЗМ ЯК ФУНДАМЕНТ ТРАДИЦІЙНОЇ КИТАЙСЬКОЇ СТРАТЕГІЇ

1. Однією з головних підвалин китайської традиційної системи є погляди даоських мислителів, що знайшли відображення як в гуманітарних, так і в природничих науках Стародавнього Китаю.

2. В уявленнях даосів, природа людини є породження Землі і Неба, оскільки все на світі – породження Землі і Неба. На початку буття прозоре повітря, ефір в порожнечі відокремився від хаосу, піднявся і утворив Небо, а важкий і каламутний, опустившись, утворив Землю. Від з'єднання найдрібніших частинок (цзін) Неба і Землі утворилися Інь і Ян, що взаємодіють і долають один одного сили, начала темряви і світла, холоду і Тепла, Зла і Добра. Поступово наростаючи одне в іншому, вони проходять стадію межі, коли переважання одного початку змінюється переважанням іншого. Потім починається зворотній рух. Цей процес нескінченний, бо рух у Всесвіті вічний. У спокої може перебувати лише умовний центр світобудови, від якого як би концентричними хвилями поширюється рух, буття. Уявивши себе центром світобудови, точкою в центрі кола, людина може знайти, гармонію і впевненість, необхідні в житті. Ідею вічного руху і боротьби протилежних начал (закон єдності і боротьби протилежностей Г. В. Гегель) втілює відомий графічний образ Інь – Ян (Великий Переділ *Тайцзи*) темна і світла частки кола.

3. Вся китайська традиція в кінцевому рахунку відштовхується від образу кола Інь - Янь, даючи самі хитромудрі його тлумачення стосовно до тих чи інших шкіл. Від Інь і Ян беруть початок всі часи року і вся темрява речей. Одухотворені істоти і неживі предмети створені з одного матеріалу – будучи лише субстанцією «життєвої енергії» ці (ян. кі), її маніфестацією. У китайських джерелах даються різні тлумачення ці в залежності від контексту: повітря, дихання, ефір, дух, життєдайна енергія, життєва сила, пневма, засіб взаємодії сил Інь і Ян, конструює матеріал для «форм» речей, процесів і явищ. Існують різновиди ці – грубі, замутнені і чисті, тонкі, легкі. Грубі утворюють матеріальні сутності, тонкі – духовні сутності. Очищені, рафіновані види ці переходять в «дух» *шень*, стаючи рушійною силою світобудови. Очищення ці в людині (ян ці) має вести до повного фізичного, морального і духовного розвитку особистості. Це завжди вважалося необхідною передумовою «просвітлення» в даоських, а частково і буддійських школах. У даосизмі *цзин* часто трактувалося як «початкове насіння», що утворює фактуру тіла, ці – як життєтворча субстанція і шен – як сукупність психіки, інтелекту і духу. При цьому вважалося, що шляхом вправ можна впливати на цзин тіла, а відповідно на очищення ці і вдосконалення шень.

4. Вчення про «п'ять стихій» (у-Сін), що є елементами конструкції Всесвіту у трактовці Дун Чжуншу (II ст. до н. е.) виглядає наступним чином. «Небо має п'ять стихій: першу назву деревом, другу – вогнем, третю – землею, четверту – металом, п'яту – водою. Дерево – початок п'яти Стихій, вода – завершення і кінець перетворень стихій, земля – середина п'яти стихій. Така послідовність, встановлена небом. Дерево народжує вогонь, вогонь народжує землю, земля народжує метал, метал народжує воду, вода народжує дерево. Це і є існуюче між ними відношення батька і сина. П'ять стихій утворюються з «поділу ці неба і ці землі» в процесі взаємодії сил Інь і Ян. Вони ж, п'ять стихій, можуть перебувати в порядку взаємного подолання: дерево – земля – вода – вогонь – метал. Поєднання п'яти стихій визначає всі явища і процеси в природі, весь хід Вселенських метаморфоз, а також всю теорію і практику «Піднебесної» від традиційної медицини та бойових мистецтв до вершин політики імперій.

5. Східні цивілізації у т.ч. Китайська у давнину і середньовіччя, не мали чіткого поділу на релігію, філософію і науку. І даосизм, і буддизм, і конфуціанство (як, втім, і іслам) поєднували в собі якості релігії, філософії, науки і чисто етичного вчення, що формує державні закони. Як правило, все синкретичне «вчення» формувалося в розгорнутому або закодованому вигляді в письмовому джерелі.

7. Для Китаю першим «священним» текстом «стала» «Книга перемін» («І-цзін»), що містила у вигляді математичних і образних символів всі уявлення мислителів давнини про світ і людину. Протягом більше трьох тисяч років «Книга Змін» становила базу даоської філософії, історичної та політичної науки і всіх військових мистецтв.

8. Китайська традиційна наука завжди тяжила, до символіки сакральних чисел, нумерології, геометричних фігур, кольорів і предметних образів, яка повною мірою відображена і у військовій сфері («Війна батько всіх речей» Геракліт Ефеський). Сенс цієї символіки, представленої в «І-цзін», в спрощеному вигляді такий. Небо (космос) за своєю природою єдине, а Земля множинна в розмаїтті предметних форм. Таким чином, число 1 і всі непарні до 9 включно суть Числа Неба. Число 2 і всі парні до 10 включно суть числа Землі. $1 + 2$ є образ злиття Неба і Землі, що виражає активний початок Ян, а також символізує людину, породження землі і Неба. Число 3, помножене на число, відповідне порам року, тобто на 4, дорівнює 12. Магічні властивості приписувалися п'ятірці, числам 8, 10, 12, 60, 64, 72, 108 і деяким іншим, які мають відповідності в системі літочислення, відліку часу і простору.

9. Географічна орієнтація базувалася на восьми сторонах світу. До чотирьох точок (північ, південь, схід, захід) додавалися проміжні (північний схід, південний захід і т. д.). Висловом «на всі чотири сторони», тобто «в будь-якому напрямку», відповідало в Китаї і Японії поняття «на всі вісім сторін».

Небо нескінченно, тому в геометричному поданні воно мислиться як єдина нескінченна лінія – коло. Земля ж кінцева і обмежена в просторі. Її символ – квадрат. Небо втілює силу Ян, Земля втілює силу Інь. Геометричний символ людини – трикутник. Ці фігури неважко виявити на стародавніх і середньовічних схемах будови світу в індуїстській, даоської і буддійській системах космології.

10. Співвідношення, резонанс Інь і Ян. Згідно з вченням «Книги Перемін», життя в широкому сенсі слова – це нескінченна низка метаморфоз, що виникають з взаємодії і боротьби Інь – Ян, сил світла і темряви, пружності і податливості, спеки і холоду. Кожна з можливих метаморфоз умовно позначається одним з магічних знаків-символів *гуа*. Спочатку було створено 8 символів – гуа з трьох рис (триграм), прикріплених до конкретних кіл понять і отримали певні назви. Триграмам відповідають також специфічні властивості і матеріальні образи. Будь-який життєвий процес вписується в запропоновану схему триграм на стадіях свого зародження, буття і зникнення. Найчастіше триграми в класичній схемі розташовуються по колу, в центрі якого — «монада» Інь - Ян, що символізує розвиток життя. Ті ж триграми в більш розгорнутому тлумаченні служать основою космологічної структури макро - і мікросвітів, орієнтирами восьми сторін світу і т.д. З часом символи триграм були подвоєні і утворилося 64 так звані гексаграми. Цілі горизонтальні риси втілювали силу Ян, перервані – силу Інь. Кожна гексаграма може розглядатися як поєднання двох триграм, що надають своєрідність даній гексаграмі. При цьому нижня триграма відноситься до внутрішнього життя, що наступає і створюється (Ян), а верхня — до зовнішнього світу, що відступає і руйнується (Інь). Крім того, гексаграма, що складається з трьох пар рис, може трактуватися і як символ взаємодії трьох космічних потенцій – неба, землі і людини. Від поєднання цілих і перерваних ліній в гексаграмме залежать її особливості, а значить, і особливості відповідної ситуації, руху, стану, функціонування п'яти першоелементів: вогню, води, землі, дерева і металу.

11. У життєвій боротьбі, як і в сутичці з конкретним противником, перемагає лише той хто досягнув закономірності змін, взаємодії спокою і руху, стиснення і розтягування, наступу і відступу, жорсткості і м'якості, сили і податливості. Вихідним для всіх даоських шкіл положенням можна вважати дотримання правила врівноваження полюсів, компенсації активної дії пасивною протидією і оптимального вирішення протиріч. Кожен рух доповнюється своєю протилежністю: за підняттям руки слідує опускання, за кроком вперед – крок назад, за концентрацією енергії ці – вилив енергії, за закінченням однієї дії або серії дій – початок іншої дії або серії дій. Плавне перетікання, безперервна зміна рухів порівнюються зі спокійним струмом рівнинної річки, потужним і впевненим, що долає всі перешкоди на шляху. Руху кореспондує одна з 64 гексаграм, що утворюються як би при обертанні

внутрішнього кола триграм щодо зовнішнього. «Монада», що уособлює сутність Інь і Ян, що переходить одна в одну, служить одночасно символом Великого Переделу (тайцзі), першооснови змін.

12. В основі всього даосько-буддійського світопорядку закладена ідея порожнечі, небуття, на протипагу греко-латинської, а пізніше християнської моделі світу як буття. Її математичний символ – нуль, просторовий – коло, умоглядний — порожнеча. Але це ідеалістичне побудова несе в собі дивну потенцію. Якщо сума і твір всієї темряви речей в світі дорівнюють нулю, то і кожна річ окремо дорівнює нулю, тобто мнима. Проте якщо так, то Всесвіт дорівнює людині, а людина дорівнює Всесвіту і може здобути всю її міць – якщо зуміє знайти правильний спосіб, шлях. Отже, справа в пошуках шляху... Від цього постулату і відштовхується даосько-буддійське мислення в питанні про місце людини у Всесвіті. Нескінченна низка перетворень, кругообіг буття у великому і малому слідує своєму природному шляху – Дао (яп. До). У трактаті «Хуайнань-цзи» (III ст. до н. е.) наводиться барвистий опис Дао (єдиного визначення його в даоській традиції не існує: "Дао покриває небо, підтримує землю, розгортає чотири сторони світу, розкриває вісім меж... Стисле – здатне розправлятися, темне – здатне бути світлим, слабке – здатне бути сильним, м'яке – здатне бути твердим... У природі все **і без насильства** згідно з Дао, і без умовлянь пройнято благом... На розум спирається і кінчик осінньої павутинки, і цілісність всього величезного космосу (перекл. - порядок). Благо Дао приводить в згоду небо і землю, в гармонію Інь і Ян, погоджує п'ять першоелементів...»

13. Невимовна і чисто умоглядна природа *Дао* в даоському світогляді символізує *світову гармонію* і внутрішню рівновагу. Відповідно, досягнувши внутрішньої рівноваги, можна долучитися до світової гармонії, а для цього необхідно оволодіти розлитой в тілі енергією ці навчитися керувати нею, вилити її і вбирати з космічного океану. Крім того, потрібно очистити «замутнений» дух (шень), щоб домогтися стану просвітленості. Але просвітлений дух і очищена енергія повинні знаходитися в гідному вмістилищі, а тому слід всіляко піклуватися про своє тіло, оберігати його і розвивати, щоб отримати гармонійне ціле – злиття фізичного і духовного, раціонального і надраціонального.

14. Способом осягнення Дао і набуття цілісності в китайській традиції було усвідомлення Закону загальної відповідності, нормою життя – адаптація до природи, суспільства,

стихий. Правильне розуміння Дао і втілення в життя Шляху іменується в даоської філософії *де* (чеснота). У знаменитому трактаті Лао-цзи (VI-V ст. до н. е.) «Даоде-цзин» («про Дао і його маніфестації») володіння *де* прирівнюється до досягнення стану повної природності, єдності з природою: «хто містить в собі досконале *де*, той схожий на новонародженого... Він абсолютно гармонійний». Стан природності (цзижань – яп. сідзен), природної розслабленості (фансун) вважається в даоській традиції запорукою правильної циркуляції енергії в тілі і гармонії з природою, звільнення від кайданів раціонального світосприйняття, порожнього розумування. Як визначає Чжуан-цзи (IV-III ст. до н. е.) «мудра людина зливається з природою, тому ніщо не може їй зашкодити». Даоси сприймали світ в його єдності, намагаючись уникати настільки характерного для західного мислення дуальності, поділу на хороше і погане, красиве і потворне. Адже початку Інь не може бути без початку Ян, світла без темряви.

Вічний рух в космічному вихорі п'яти стихій – основа основ даоського вчення про світобудову, про час і простір, про людину та її місце у Всесвіті. Що ж робити людині, яка бажає досягнути «природний закон»? По суті справи, нічого, відповідають даоси, принаймні нічого зайвого. Перш за все ніякої суєти, ніяких спроб йти проти течії, боротися з сильнішим, даючи місце обуренню і гніву. Перемагати слід Недіянням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Генон Р. Велика тріада / пер. Т. Б. Любміова. Київ : Беловод'є, 2020. 224 с.
2. Евола Ю. Даосизм / пер. І. Ярославцева Вид. Цюлковский, Київ, 2020. 160 с.

Лісогорова Катерина Миколаївна
канд. юрид. наук, доц. кафедри історії
держави і права України і зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ СПАДКОВИХ ВІДНОСИН У НІМЕЧЧИНІ (XIX – ПОЧАТОК XX ст.)

Розуміння провідних принципів та ідей, покладених в основу спадкових відносин, визначення змістовних особливостей норм, які регулювали спадкові відносини в Німеччині, знайшло своє

відображення більш ніж у чотириста п'ятдесяти параграфах Цивільного кодексу Німеччини 1896 р.

Німецький Цивільний кодекс 1896 р., який був введений в дію 1 січня 1900 р., мав офіційну назву Bürgerliches Gezezbuch (Цивільна книга законів, скорочено – BGB), складався із п'яти книг, 2385 параграфів, не рахуючи 218 статей так званого Вступного закону, який був виданий для визначення порядку та часу введення BGB у дію, з переліком тих питань, в яких залишалось чинним законодавство окремих німецьких держав.

Німецький Цивільний кодекс, що з'явився майже через 100 років після французького, мав значний вплив на цивільне законодавство і кодифікації Європи та світу. Його засади, норми були, зокрема, використані при складанні пізніших цивільних кодифікацій багатьох країн Європи, Америки, Азії: Польщі (1934), Греції (1940), Італії (1942) Бразилії (1916), Мексики (1920), Перу (1936), Китаю (1929), Японії (1948) [1, с.168].

Спадковим відносинам була присвячена п'ята книга BGB. Відповідно до положень Цивільного кодексу основний зміст спадкування за законом становили норми, які регулювали коло спадкоємців, їх черговість щодо прийняття спадщини, частки у спадщині.

Відсутність обмежень спадкування за законом постало однією з характерних рис Цивільного кодексу. У разі відсутності близьких кровних родичів спадкували родичі будь-яких віддалених ступенів родинних відносин. Родичі закликались до спадкування за «парантелами» (лініями). Парантелу складала група родичів, які походили від загального предка, включно з ним. Відповідно до положень Німецького цивільного кодексу першу парантелу складали низхідні родичі. Діти успадковували у рівних частках. Другу парантелу складали батьки спадкодавця та їх низхідні. Якщо обоє з батьків були живі, то спадщина переходила до них у рівних частках. Третю парантелу складали дід та баба спадкодавця та їх низхідні, четверту – прадід і прабабка спадкодавця та їх низхідні тощо.

В основі системи парантелл було прагнення законодавця створити такий порядок спадкування приватної власності фізичних осіб, при якому вона, по-перше, залишалась би у приватних руках, тобто залишалась у межах як завгодно широкого кола родичів померлого та, по-друге, зберігалась би від поділу. Перше завдання

було досягнуто шляхом введення безмежної кількості парантел. Таким чином, німецький законодавець реалізував принцип граничного необмеженого права приватної власності, доповнивши його необмеженим колом приватних спадкоємців. Друга мета була досягнута шляхом введення в дію таких правил, коли перша лінія (парантела) спадкоємців виключала всі наступні. І, головне, всередині парантели спадщину отримували не всі родичі, а тільки голова даної парантели [2, с. 116–117].

Цивільний кодекс Німеччини 1896 р. містив низку положень, що дозволяли складати таємні заповіти, згідно з якими заповідач міг сам скласти заповіт і передати його нотаріусу, забезпечивши, таким чином, конфіденційність заповіту. Право на складання заповіту відповідно до Цивільного кодексу надавалось також неповнолітнім по досягненню шістнадцятирічного віку.

Принцип свободи заповіту обмежувався в інтересах найближчих кровних родичів спадкодавця – дітей, подружжя, непрацездатних батьків. які якщо і були усунуті від спадкування за заповітом, однак, мали право на передбачену для них частку законом. Особа, яка мала право на обов'язкову частку у спадщині, мала право претендувати на половину частки спадкоємця у разі спадкування за законом. Разом із родичами тієї парантели, яка закликалась до спадщини, успадкувало і одне із подружжя, яке пережило.

Також BGB була відома спрощена форма заповіту. Так, зокрема, особа, яка перебувала у місцевості, з якою було перервано сполучення унаслідок епідемії чи інших надзвичайних обставин, могла скласти заповіт у усній формі у присутності трьох свідків.

З часу прийняття Німецького Цивільного кодексу 1896 р., регулювання спадкових відносин Німеччини зазнало найбільш суттєвих змін у першій половині ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тищик Б.Й. Німеччина: історія державності та права (ІХ ст. - початок ХХІ ст.). Львів: Тріада плюс, 2011. 392 с. С.168.
2. Валах В.В. Спадкове право зарубіжних країн. *Правова держава*. 2002. № 4. С. 115-122. С.116-117.

Omarova Aisel,
PhD in Law, Associate Professor,
British Academy Fellow in University of Warwick,
Associate Professor of the Department of History of
State and Law of Ukraine and Foreign Countries
of Yaroslav Mudryi National Law University

**THE FORMATION OF THE PROTECTION OF CHILDREN'S
LABOR RIGHTS INSTITUTION IN THE UKRAINIAN SSR IN
THE 1920 s**

Russian aggression and occupation of part of the territory of Ukraine led to the change of many priorities in the reform of the social and humanitarian sphere, however, the protection of children's rights is, as before, in the area of state's special attention. In this regard, it is considered relevant to use the historical experience of reforms in the field of childhood protection, which, like today, were carried out in the extreme conditions of the 1920s, when Soviet Ukraine was experiencing the consequences of the First World War, the revolutionary events of 1917–1921, and the epidemic Spanish women and the famine of 1921–1923.

One of these reforms was directly related to children's labour rights. In 1921, the Code of Laws on the Labour of Minors and Adolescents was adopted in the Ukrainian SSR. This Code consisted of 31 articles.

The Code prohibited the compulsory labour of all persons under the age of 18.

Acceptance/retention of minors under the age of 16 for work was allowed only in two cases: 1) in case of acute need of both the minor himself and his family, when it is not possible to provide him and his family with special maintenance and place him in school; 2) when a minor is sent to work by a decision of the juvenile affairs commission or the section of legal protection, in the event that the labour regime is recognized as necessary for educational purposes. In such cases, a medical examination of the minor had to be carried out in order to make sure that he/she can perform the assigned work without particularly harming his/her physical and spiritual development.

Minors who have not reached the age of 16 were free to resign no later than 2 weeks after the discovery of such a desire, with notification of this to the labour inspector in order to place such minors in school. However, minors who were sent to work by the decision of the juvenile affairs commission or the

legal protection section were released from work only with the consent of these bodies. After dismissal from work, minors were transferred to the support of the People's Commissariat of Education, but in the period between dismissal and such transfer, minors had all the same benefits as at their previous place of employment before dismissal.

Article 30 established that the refusal to hire minors and adolescents directed by the Accounting Department for the Distribution of Labour Force, as well as the dismissal of minors and adolescents is allowed only with the consent of the labour inspector.

It was assumed that adolescents (children from 16 to 18 years old) could work no more than 6 hours a day, and minors (children from 14 to 16 years old) – no more than 4 hours, while their work was paid for a full 8-hour work day, however, it was noted that the working day of adolescents who were studying was reduced by another 2 hours, but at the same time they were paid as full-time work.

The Code also regulated the processing norms for juveniles. Thus, the processing norms for persons whose working day was reduced to 4 hours was not to exceed half of the rate established for an adult worker, and for persons whose working day was reduced to 6 hours, the processing norms was not to exceed 6/8 norms of an adult worker. If minors and adolescents did not produce the norm established for them, their earnings would decrease accordingly, but cannot be lower than 2/3 of the tariff rate.

The Code prohibited the admission of persons under the age of 18 to night works, night shifts, work on holidays and weekends. Deviation from this rule was allowed with the permission of the Department of Labour Protection of the Provincial Councils of Trade Unions.

Article 24 of the Code forbade the employment of persons under the age of 18 in such branches of production or individual jobs, which by their properties were particularly harmful or dangerous to the life and health of minors and adolescents.

All minors and adolescents directed to work were sent mainly to industrial enterprises and in no case was it allowed to use the labour of minors and adolescents for personal services. In institutions and organizations, minors and teenagers were admitted only to qualified jobs. According to Art. 27 of the Code, the work of minors and adolescents should have been organized in such a way that the work did not have a monotonous technical nature and did not have a dulling effect on their

psyche, but on the contrary - contributes to the development of their professional qualifications.

In addition to regulating working time, the Code also regulated rest time. Thus, minors and adolescents were supposed to be given an annual one-month vacation.

Article 32 of the Code established responsibility for violating the labour rights of juveniles. Thus, in case of violation of the rules established by the Code, in private enterprises and farms, their owners, in addition to bringing them to criminal liability, could have been fined at the discretion of the labour inspector in the amount of up to 100,000 rubles. In case of violation of the rules of this Code, the heads of institutions, organizations and nationalized enterprises and those persons in whose direct custody were employed minors and adolescents were brought to criminal liability. Factory and employee committees guilty of violations of the rules of this code were referred to the social disciplinary court.

Thus, after analysing the Code of Laws on the Labour of Minors and Adolescents of 1921, we can single out the following positive aspect of legislation reform in the Ukrainian SSR, which can be used. In the 1920s, the legislator understood the need for the existence of a separate sphere of legal regulation – juvenile law, a manifestation of which was the adoption of a separate code that specifically regulated the labour rights of children. Among other things, the adoption of this Code testified to the recognition of children as active participants in social life, which is also relevant for modern Ukraine.

REFERENCES

1. Code of Laws on the Labour of Minors and Adolescents: Law of Ukrainian SSR from September 21, 1921. *Collection of Laws and Decrees of Workers' and Peasants' Government of Ukrainian SSR*. 1921. No. 19. Art. 538.
2. The research leading to these results received funding from British Academy under Grant Agreement No RaR\100632.

Пономарьова Ганна Павлівна

*канд. юрид. наук, завідувачка кафедри історії
держави і права України і зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Концептуальні зміни відбуваються щодо прав людини в цифрову епоху. Наслідками цифровізації є, зокрема, зміни в сфері реалізації цих прав, а також їх ефективного захисту. Учені відзначають, що способи захисту, які пропонуються чинним законодавством, не встигають за вимогами сучасного світу, виникає необхідність перегляду механізмів правового регулювання та професійної правосвідомості в цілому [1, с. 19].

Сьогодні ми є свідками ситуації, коли більше неможливо застосовувати усталені підходи до запровадження та захисту прав людини в цифровому просторі. У той же час, судочинство не завжди швидко займає позицію судового активізму і заповнює прогалини у праві своїми рішеннями, посиляючись на недостатність адекватного регулювання [2, с. 54].

Одним із прав людини, що є під усе більшою загрозою порушення з розширенням сфери використання цифрових технологій, є право на приватність. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод проголошує: «1. Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції. 2. Органи державної влади не можуть втручатися у здійснення цього права інакше ніж згідно із законом, і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб» [3]. Безумовно, це право є фундаментальним. В епоху цифровізації воно набуває нових аспектів.

Питання, що виникають із загрозами праву на приватність, стосуються кожного. Свідченням тому є палкі дискусії і суперечки в суспільстві стосовно неприпустимості порушення права на приватне життя.

Одним із дієвих механізмів захисту порушеного права є звернення до Європейського Суду з прав людини. Велика кількість

рішень ухвалена ЄСПЛ на захист права людини на приватність у сучасному цифровому світі.

Пропонуємо розглянути та проаналізувати деякі з них. Справа «Барбулеску (Bărbulescu) проти Румунії» (рішення Великої Палати від 05.09.2017) [4]. Одне з рішень, присвячених питанню здійснення нагляду (спостереження) на робочому місці. Предметом розгляду було право працівника на приватне життя і таємницю кореспонденції на роботі.

ЄСПЛ установив, що в будь-якому випадку, вказівки роботодавця не можуть повністю усунути приватне соціальне життя працівника на робочому місці. Повага до приватного життя та приватності кореспонденції продовжує діяти, навіть якщо можуть існувати необхідні обмеження. Суд вважає, що поняття «приватне життя» може включати в себе професійну або публічну діяльність.

Визнається, що працівник знав про заборону використання Інтернету та ведення особистої переписки на робочому місці. Але при цьому, в будь-якому випадку, Суд не вбачає підстав вважати, що заявник був проінформований заздалегідь про обсяг та характер моніторингової діяльності його роботодавця, або про можливість того, що його роботодавець міг мати доступ до змісту його повідомлень. Тобто судом було відокремлено факт наявності заборони особистих справ на робочому місці від факту попереднього інформування працівника про можливість змістовної перевірки його переписки. Наводячи численні міркування, Суд робить висновок, що спілкування на робочому місці охоплюється концепціями «приватне життя» та «кореспонденція», ст. 8 Конвенції є застосовною і мало місце її порушення.

Звертаючись до ЄСПЛ, заявник стверджує і обґрунтовує, що національні суди нездатні захистити право заявника, відповідно до статті 8 Конвенції, на повагу до його приватного життя та кореспонденції, зокрема, у контексті спору щодо трудового права, у контексті працевлаштування [4].

Суд дає відповідь на питання про те, яким має бути результат урівноваження, яке здійснюється органами державної влади, між правом заявника (робітника) на повагу до приватного життя і кореспонденції та інтересами роботодавця, згідно з вимогами статті 8 Конвенції. ЄСПЛ визнає, що його задача – визначити чи досягли компетентні органи влади конкретної держави справедливого

балансу між конкуруючими інтересами (тобто інтересами працівника і роботодавця) при прийнятті моніторингових заходів, яким підлягав заявник, у світлі всіх обставин справи.

Важливо, що Суд визначив, зокрема, критерії для оцінки заходів, що використовуються роботодавцем для контролю переписки та користування Інтернетом працівників на роботі, на предмет їх пропорційності. Зазначається, що при оцінці балансу зазначених інтересів, пропорційності застосовуваних заходів їх меті, забезпеченості працівників від свавілля роботодавця слід використовувати такі критерії, як (1) попередня чітка поінформованість працівника про можливість роботодавця контролювати кореспонденцію та інші комунікації, проводити перевірки, початок їх здійснення, (2) межі перевірки та ступінь втручання в приватне життя працівника, зокрема, те, чи перевіряється зміст повідомлень, повністю чи якоїсь частини, час перевірки, особи, залучені до її здійснення, (3) наявність у роботодавця законних підстав для обґрунтування необхідності моніторингу повідомлень та доступу до їх фактичного контексту (при цьому за потреби перевірки змісту переписки це має бути більш ґрунтовно аргументованим), (4) можливість використання заходів контролю, які б менше втручалися в приватність працівника, ніж перевірка змісту повідомлень, (5) наслідки моніторингу для працівника, який контролюється, як використовує роботодавець результати перевірки, зокрема, чи слугують вони досягненню задекларованої мети контролю, (6) наявність у працівника належних гарантій, насамперед у ситуаціях здійснення роботодавцем контролю агресивного характеру (роботодавець не може мати доступ до змісту повідомлень працівника, якщо останній не був поінформований про це заздалегідь). Працівник, спілкування якого підлягало моніторингу, має мати можливість звернутися за захистом до суду [4].

У цьому рішенні безпосередньо наведені посилання на численні аспекти права на приватність, які вже були предметом розгляду Суду і дали підстави здійснити оцінку й винести конкретні судження. Таким чином Європейським Судом формуються засадничі теоретичні положення – принципи. Таким, що дає підстави замислитися, є той факт, що спочатку рішення по справі, винесене Палатою Суду 12.01.2016, було протилежним, тобто не визнавалося порушення ст. 8 Конвенції.

Справа «Centrum för rättvisa проти Швеції» (рішення Великої Палати від 25.05.2021) [5]. Одне з рішень щодо масового електронного спостереження та перехоплення даних. Заявник у справі вказував на реальність ризику того, що його спілкування по мобільному телефону або через мобільний широкополосний зв'язок перехоплювалося або буде перехоплюватися та досліджуватиметься радіоелектронною розвідкою. При цьому не стверджувалося, що він зазнав конкретних заходів перехоплення. Фонд-заявник не порушував провадження на національному рівні, указуючи, що ефективні засоби правового захисту щодо його скарг за Конвенцією у Швеції відсутні.

ЄСПЛ установив, що система таємного спостереження потенційно має вплив на усіх користувачів, зокрема, мобільного телефонного зв'язку й інтернету, при цьому про спостереження їх не інформовано. Водночас через зростання рівня небезпеки, що загрожує державам через діяльність міжнародних суб'єктів, які використовують інтернет для своєї комунікації та часто уникають виявлення за допомогою сучасних технологій, Суд зазначає, що держави мають широкі повноваження вирішувати питання про види перехоплення, які потрібні для захисту національної безпеки та інших суттєвих національних інтересів від серйозних зовнішніх загроз. ЄСПЛ визнає, що саме по собі застосування режиму масового перехоплення даних не порушує статтю 8 Конвенції.

При цьому були розглянуті питання про ступінь та умови припустимості масового електронного спостереження. За результатами ґрунтовного дослідження попередньої судової практики, теоретичних і законодавчих положень, з урахуванням особливостей режиму масового перехоплення, характеру сучасних комунікаційних технологій, Суд адаптував визначені ним раніше гарантії, які мають міститися в режимі цілеспрямованого перехоплення, який відповідає Конвенції. Таким чином він розробив низку конкретних критеріїв, яким має відповідати діяльність держави на всіх етапах реалізації масового перехоплення з метою забезпечення гарантій дотримання прав людини. Так, на кожній стадії процесу слід оцінювати необхідність та пропорційність застосовуваних заходів. Зокрема, національне законодавство має достатньо чітко встановлювати підстави, на яких може бути дозволено масове перехоплення, і обставини, за яких повідомлення

особи можуть бути перехоплені. З самого початку має бути наданий незалежний дозвіл, тобто санкція незалежними (від виконавчої влади) уповноваженими державними органами. Чотири мінімальні гарантії, що залишилися, визначені Судом у його попередніх рішеннях, тобто те, що національне законодавство має встановлювати обмеження щодо тривалості перехоплення, процедуру, якої слід дотримуватися для вивчення, використання та зберігання отриманих даних, запобіжні заходи, які необхідно вживати під час передачі даних іншим сторонам, а також обставини, за яких перехоплені дані можуть або повинні бути стерті чи знищені – однаково стосуються масового перехоплення. Операція повинна підлягати нагляду: кожна наступна стадія процесу масового перехоплення – включаючи початкову авторизацію та будь-які наступні поновлення, вибір носіїв, вибір і застосування селекторів і умов запити, а також використання, зберігання, подальшу передачу та видалення перехопленого матеріалу – також підлягає нагляду з боку незалежного органу, і цей нагляд має бути достатньо жорстким, щоб стримати «втручання» в те, що є «необхідним у демократичному суспільстві» [5]. Нарешті, ефективний засіб правового захисту повинен бути доступний для будь-кого, хто підозрює, що його чи її комунікацію перехопили розвідувальні служби, щоб оскаржити законність підозрюваного перехоплення або відповідність режиму перехоплення Конвенції.

Суд розглядатиме чи національне правове регулювання чітко визначає: (1) підстави, на яких може бути дозволено масове перехоплення; (2) обставини, за яких спілкування особи може бути перехоплено; (3) процедуру, якої слід дотримуватися для надання дозволу; (4) процедури, яких слід дотримуватися для відбору, дослідження та використання перехопленого матеріалу; (5) запобіжні заходи, яких необхідно вжити під час передачі матеріалу іншим сторонам; (6) обмеження щодо тривалості перехоплення, зберігання перехопленого матеріалу та обставини, за яких такий матеріал має бути стертий і знищений; (7) процедури та способи нагляду незалежним органом за дотриманням вищезазначених гарантій та його повноваження щодо вирішення випадків недотримання; (8) процедури незалежної *ex post facto* перевірки такої відповідності та повноваження, надані компетентному органу для розгляду випадків невідповідності.

Приймаючи рішення по справі «Centrum för rättvisa проти Швеції», оцінюючи законодавство та систему масового перехоплення у Швеції в цілому, ЄСПЛ сказав, що загалом система базується на детальних правових нормах, чітко відмежована за сферою застосування та передбачає гарантії. Підстави, на яких може бути дозволено масове перехоплення в Швеції, чітко визначені, обставини, за яких комунікації можуть бути перехоплені та досліджені, викладені з достатньою ясністю, його тривалість законодавчо регулюється та контролюється, а також процедури відбору, перевірки та використання перехопленого матеріалу супроводжуються належними гарантіями проти зловживань. Такі самі засоби захисту однаково застосовуються до вмісту перехоплених повідомлень і даних повідомлень. Суд переконаний, що основні характеристики шведського режиму масового перехоплення відповідають вимогам Конвенції щодо якості закону, і вважає, що таким чином дія цього режиму в більшості аспектів була в межах «необхідного у демократичному суспільстві» [5].

Додатково підкреслимо, що не заперечувався факт того, що діяльність шведської радіотехнічної розвідки має підґрунтя у внутрішньому законодавстві. Крім того, беззаперечно, що оскаржуваний режим радіотехнічної розвідки переслідує законні цілі в інтересах національної безпеки, підтримуючи зовнішню політику, політику оборони та безпеки Швеції та виявляючи зовнішні загрози для країни.

Водночас ЄСПЛ зазначив три недоліки законодавства Швеції щодо режиму масового перехоплення: відсутність чіткого правила щодо знищення перехопленого матеріалу, який не містить персональних даних; відсутність законодавчої вимоги враховувати приватні інтереси осіб при прийнятті рішення про передачу перехоплених розвідувальних матеріалів іноземним партнерам; відсутність ефективного *ex post facto* перегляду. Суд вважає, що ці недоліки недостатньо компенсуються існуючими гарантіями. І, отже, шведський режим масового перехоплення перевищує межі наданої владі держави свободи розсуду в цьому відношенні. Суд повторює, що існує значний потенціал для зловживання масовим перехопленням у спосіб, який негативно впливає на права осіб на повагу до приватного життя. Тому, беручи до уваги принцип верховенства права, який прямо згадується в преамбулі до Конвенції

та є невід’ємним об’єктом і метою статті 8 Конвенції, Суд вважає, що режим масового перехоплення у Швеції в цілому не містив достатніх «наскрізних» запобіжних заходів забезпечення адекватних та ефективних гарантій від свавілля та ризику зловживання. ЄСПЛ визнав, що було порушено статтю 8 Конвенції [5].

Зазначимо також, що, як і у випадку справи «Барбулеску проти Румунії», спочатку рішення по справі «Centrum för rättvisa проти Швеції», винесене Палатою Суду 19.06.2018, було протилежним за результатом, тобто не визнавалося порушення ст. 8 Конвенції. Значну складність справи, імовірно, підкреслює тривалість її розгляду в Суді – заява проти Королівства Швеція, що стала підставою для порушення справи, була подана влітку 2008 року, тобто до ухвалення рішення Великою Палатою ЄСПЛ пройшло майже 13 років.

Підсумовуючи, зазначимо, що за сучасних умов масове спостереження і перехоплення в цілому визнані законними, не порушують, зокрема, статтю 8 Конвенції за умови наявності наскрізних гарантій дотримання прав й інтересів людини, тобто «запобіжних заходів від початку і до кінця». Необхідним є запровадження чітких гарантій, а також їх суворе застосування при здійсненні масових перехоплень інформації.

ЄСПЛ звертає особливо увагу на те, що у всіх випадках, будь-то цілеспрямованого чи масового спостереження, рівень спостереження має бути необхідним і пропорційним його меті. Такі принципи неодноразово підкреслюються в рішеннях Суду. Обов’язковою умовою правомірності спостереження й дотримання вимог Конвенції, зокрема, щодо такого багатоаспектного явища, як приватність, є можливість кожної людини використати засіб належного захисту, зокрема звернення до судового органу, у випадку підозри в порушенні її права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Петришин О. В., Гиляка О. С. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2021. Т. 28. №1. С. 17–35.
2. Razmetaeva Yu, Barabash Yu, Lukianov D ‘The Concept of Human Rights in the Digital Era: Changes and Consequences for Judicial Practice’ 2022 3(15) *Access to Justice in Eastern Europe* 41–56. DOI: 10.33327/AJEE-18-5.3-a000327

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рим, 4.XI.1950. Ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.12.2023).

4. Judgement of the European Court of Human Rights No 61496/08 ‘Case of Bărbulescu v. Romania’ (5 September 2017) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-177082> (дата звернення: 01.12.2023).

5. Judgement of the European Court of Human Rights No 35252/08 ‘Case of Centrum för Rättvisa v. Sweden’ (25 May 2021) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-210078> (дата звернення: 01.12.2023).

Рум'янець Вячеслав Олексійович

д-р юрид. наук, проф. кафедри історії

держави і права України і зарубіжних країн

НЮУ імені Ярослава Мудрого

СЛОВО ВДЯЧНОСТІ ВЧИТЕЛЮ

Відомому українському правознавцю, провідному вченому нашої країни в галузі історії держави і права, талановитому педагогу, доктору юридичних наук, професора, академіку Академії правових наук України, лауреату Державної премії України, заслуженому працівнику вищої школи України, заслуженому професору Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого А. Й. Рогожину 27 жовтня 2023 р. виповнилося б 100 років.

Анатолій Йосипович народився 27 жовтня 1923 р. у м. Тбілісі в родині службовців. Після закінчення середньої школи поступив до Тбіліського артилерійського училища, яке закінчив 7 грудня 1941 р., а вже 10 грудня 1941 р. був направлений в діючу армію, і з цього часу брав участь у бойових діях проти німецько-фашистських загарбників. Воював в артилерійських частинах командиром взводу, батареї, дивізіону у складі Південного та 4-го Українського фронтів. За бойові заслуги був нагороджений орденами Вітчизняної війни I ступеня і Червоної Зірки, а також багатьма медалями. У лютому 1944 р. був тяжко поранений і демобілізований із лав армії.

Після демобілізації А. Й. Рогожин навчався в Харківському юридичному інституті, потім – в аспірантурі Харківського юридичного інституту (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого) на кафедрі історії держави і права.

Як вчений і викладач він формувався під керівництвом видатного українського історика держави і права, професора, доктора юридичних наук С. Л. Фукса, до якого Анатолій Йосипович ставився з великою повагою. Багато чого корисного в галузі правової науки А. Й. Рогожин взяв у таких авторитетних вчених харківської правової школи, як професори: М. М. Гродзинський, С. Й. Вильнянський, М. В. Гордон, В. І. Сливицький та ін.

У 1950 р. А. Й. Рогожин захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук і був залишений на викладацькій роботі. У 1950–1960 рр. він читав курс загальної історії держави і права, у 1960–1965 рр. – курс теорії держави і права, а з 1966 р. викладав курс вітчизняної історії держави і права. У 1967 р. А.Й. Рогожин захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, в наступному, 1968 р., йому було присвоєно вчене звання професора.

Усі визнають, що А. Й. Рогожин – талановитий педагог із майже 50-річним стажем. За його редакцією і участю створений ціла низка підручників та навчальних посібників, зокрема, перший в Україні двотомний підручник з історії держави України (1996 р.). А виданий у 2000 р. Академічний курс «Історії держави і права України» був удостоєний Державної премії України. Він також є автором і співавтором цілої низки навчальних та навчально-методичних робіт з історії держави і права України та зарубіжних країн. Підручники і навчальні посібники, підготовлені під керівництвом і за участю професора А.Й. Рогожина одержали високу оцінку серед юридичної педагогічної громадськості та студентів. Декілька десятків тисяч випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого з великою повагою і досі згадують про лекції та семінарські заняття, що проводив А.Й. Рогожин, часто називають його одним із своїх улюблених вчителів.

Як вчений з аналітичним мисленням А. Й. Рогожин зробив вагомий внесок у розвиток юридичної науки. Він автор понад 180 наукових праць, серед яких виділяюся дослідження з історії держави і права Київської Русі, історії держави і права України ХХ ст., історії держави і права країн Давнього Сходу. Наукові праці А.Й. Рогожина відмічені у 1981 р. і 2001 р. Державними преміями України.

Педагогічний талант А.Й. Рогожина виявився в підготовці наукових кадрів. Він виступив науковим консультантом 5 докторів юридичних наук і підготував 13 кандидатів юридичних наук.

Будучи комунікаційною людиною, професор А. Й. Рогожин постійно співпрацював з вченими Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України. Тісні і плідні зв'язки він мав з колективами юридичних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Харківського національного університету імені В. М. Казіна та багатьох інших наукових і навчальних закладів України. Особливу увагу він приділяв співробітництву з провідними юридичними журналами України – «Право України», «Вісник Академії правових наук України» та ін., в яких опубліковано десятки наукових праць вченого.

Одночасно з педагогічною і науковою діяльністю А.Й. Рогожин брав активну участь в організаційній та адміністративній роботі. Він обіймав такі адміністративні посади у Харківському юридичному інституті: 1950–1952 рр. – декан факультету; 1952–1962 рр. – проректор з навчальної та наукової роботи; 1963–1964 рр. – виконував обов'язки ректора; 1964–1969 рр. – завідувач кафедри теорії держави і права; 1969–1992 рр. – завідувач кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн. При створенні Академії правових наук України А. Й. Рогожин став одним із десяти академіків-засновників, а в подальшому в Академії правових наук України він обіймав посаду члена Президії Академії та академіка-секретаря відділення теорії та історії держави і права.

Професійна майстерність, значний науковий спадок, високі людські якості – принциповість і порядність, широка ерудованість, сумлінне ставлення до своїх обов'язків, високі моральні якості здобули А. Й. Рогожину високий авторитет та глибоку повагу юридичної громадськості України. Ці якості назавжди залишаться в уявленні людей, яким пощастило працювати з Анатолієм Йосиповичем і буде дороговказом для наступних поколінь науковців та практикуючих юристів країни.

Стеценко Ніна Сергіївна,

*канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії
держави і права України і зарубіжних країн
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

**ПРОЄКТИ СТРАХУВАННЯ РОБІТНИКІВ НА ВИПАДОК
НАСТАННЯ БЕЗРОБІТТЯ У НІМЕЧЧИНІ НАПРИКІНЦІ ХІХ
– НА ПОЧАТКУ ХХ ст.**

Привернення уваги до проблеми безробіття у німецькому суспільстві наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. мало всеохоплюючий характер. При цьому, спроби визначити ситуацію, що склалася у зв'язку з безробіттям у Німеччині приймалися і зі сторони імперської влади і влади окремих держав, що входили до складу Німецької імперії, міських органів влади а також зі сторони робітничих професійних спілок.

При цьому зверталася увага і на проблему страхування робітників у випадку настання безробіття як політичними діячами так і представниками економічної науки Німеччини. Особливо багато проєктів було розроблено у період економічної кризи 1901 – 1902 рр. Показовим було те, що процес їх розробки контролювався державою і вони мали діяти на усій території Німеччини. Є необхідність розглянути декілька цих проєктів, а саме проєкт Ельма і проєкт Штудгартського конгресу професійних спілок. Німецький економіст Ельм, у своєму проєкті, наголошував на тому, що у першу чергу на допомогу робітнику у разі настання безробіття зобов'язана прийти держава, бо вважав безробіття продуктом капіталістичного устрою. Але держава, на його думку, мала надавати допомогу у разі настання безробіття не безпосередньо робітнику, а надавати кошти професійним спілкам. Джерелом цих коштів мав стати особливий податок на роботодавців. Також Ельм пропонував запровадити примусове залучення усіх робітників до професійних спілок.

Погляди і пропозиції Ельма були сформульовані у вигляді резолюції, яка і була прийнята з деякими поправками Штудгартським конгресом професійних робітничих спілок: 1) Конгрес вважав обов'язком імперії, держави і общини надавати допомогу безробітним, якщо це безробіття відбулося не унаслідок страйку або його (робітника) особистої грубої вини; допомога не повинна мати характер милостини або допомоги на бідність, і тому не може супроводжуватися обмеженням цивільних прав робітника.

2) Необхідною умовою загального страхування на випадок безробіття Конгрес визнавав необмежене право коаліцій для усіх робітників різної статі у всіх галузях фабричної і домашньої промисловості, у суднопластві, сільському господарстві, державних закладах а також для домашньої прислуги; Конгрес вимагав визнання прав юридичної особи за професійними спілками, регулярного перепису безробітних і державного регулювання посередництва з попиту і пропозиції праці шляхом створення бірж, утримання яких покладалося на рахунок держави і общини. 3) Конгрес відкидав будь - яку систему страхування від безробіття, яка побудована на якій - небуть основі, окрім самодіяльності робітників і отриманні грошової допомоги з боку держави, яка повинна надаватися місцевим або центральним робітничим об'єднанням. 4) Необхідні виплати на страхування по безробіттю має становити половину від держави і половину від професійних товариств підприємців. Розмір внесків від професійних товариств підприємців повинен встановлюватися імперською страховою установою. Але проєкт Ельма розкритикували, вказавши на те, якщо держава надає кошти, то вона має право і контролювати їх використання.

Слід розглянути декілька проєктів страхування на випадок безробіття при посередництві професійних товариств підприємців – проєкти Геркнера і Цахера. Геркнер пропонував представникам кожної окремої професії витратити свої власні кошти у боротьбі з безробіттям. При цьому робітники не вносили кошти - усі витрати мали покладатися виключно на товариства підприємців. Тож, за Геркнером, кошти збирають промислові товариства підприємців, виплату коштів проводять посередницькі бюро а спірні питання вирішують промислові суди. І виходило так, що підприємці, надаючи кошти, не мали ніякого впливу на їх призначення. Саме ці положення і піддавалися критиці. Що ж до проєкту Цахера, то у ньому автор розрізняв допомогу безробітним і страхування у випадку настання безробіття. На його думку, безробіття або виникає з економічних причин, або ж обумовлюється особистими відносинами робітника. Перший вид безробіття Цахер вважав ризиком промисловості, якого не можливо уникнути, і пропонував покласти обов'язок страхування на професійні промислові товариства, аналогічно страхуванню при настанні нещасного випадку. Усі інші види безробіття, які вимагали допомоги, повинні

її отримувати від професійних робітничих спілок. До другого виду він відносив і сезонне безробіття, з чим не погоджувалися робітничі професійні спілки.

Важливим був і проєкт імперського страхування робітників при посередництві общини і інших органів управління. Сюди можна віднести проєкт Леопольда Заннемана, який згодом було внесено до програми Німецької народної партії. Необхідно наголосити, що у цей період, Рейхстагом було видано закон, згідно якому общини з населенням більш ніж 10 тисяч, можуть факультативно запроваджувати у себе страхування на випадок безробіття. За цим преєктом, застраховані поділялися на два розряди. До першого розряду входили робітники фабрик, робітники гірничовидобувної промисловості, ремісники і торговці, власне усі ті робітники, яким не загрозувало сезонне безробіття. До другого розряду входили усі робітники, зайняті на будівельних і земляних роботах. Робітники кожного розряду поділялися на три класи, у залежності від розміру заробітної плати. Кошти на виплату допомоги робітникам формувалися з обов'язкових внесків робітників і роботодавців, а також із внесків окремих держав. Витрати на управління процесом надання допомоги у разі настання безробіття покладалися на рахунок общини. При обговоренні даного проєкту окреслили недоліки, які полягали у незначній ролі, яку відводили державі і общині у цьому процесі.

У підсумку необхідно відзначити, що усі розглянуті вище проєкти страхування і допомоги робітникам у разі настання безробіття свідчать про зацікавленість усіх представників цього процесу у виробленні єдиних і дієвих правил.

Турчина Марія Олегівна,

*канд. юрид. наук, асистентка кафедри історії
держави і права України і зарубіжних країн
ННУ імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ЖІНКАМ В УКРАЇНИ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Гендерна нерівність посилюється під час війни, і жінки знаходяться в непропорційно несприятливому становищі з точки

зору особистої безпеки, доступу до ресурсів і прав людини. Як наслідок, під час збройних конфліктів жінки мають більшу вразливість до фізичного та психічного здоров'я. Ускладнення доступу до медичних послуг посилює дискримінацію щодо жінок.

У книзі «Жінки, війна, мир» (2002) Рен і Серліф звернули увагу на той факт, що незалежно від того, коли і де війна чи збройний конфлікт відбуваються – наприклад, минулі громадянські війни в Гватемалі та Сальвадорі, геноцид у Руанді та етнічні чистки в країнах колишньої Югославії – умови та наслідки всіх цих різних воєн схожі для жінок. Важливими факторами впливу на здоров'я жінок під час війн і збройних конфліктів є переміщення, недоїдання, проблеми зі здоров'ям і репродуктивним здоров'ям, ВІЛ/СНІД і гендерне насильство. Вони стикаються з можливістю втрати всього, часто живуть у жалюгідних умовах, а отже, піддаються більшому ризику голоду та хвороб, незахищеності та сексуального насильства, що часто включає примусову вагітність. Поміж того, жінки також несуть тягар догляду за іншими, включаючи хворих, поранених, людей похилого віку або травмованих. Це викликає стрес і часто сприяє хворобам.

Під час Другої світової війни жінок масово залучали до важкої праці на фоні недоїдання та психологічного стресу. У перші роки війни акушерсько-гінекологічні послуги були незадовільними: у січні 1942 року пологові будинки та фельдшерсько-акушерські пункти задовольняли лише 20% потреб населення порівняно з довоєнним рівнем. Це призвело до високого рівня недоношеності та мертвонароджуваності.

У зв'язку з демографічною кризою внаслідок війни на органи охорони здоров'я було покладено завдання зі сприяння підвищенню рівня народжуваності в Україні. На засіданнях РНК УРСР у 1944 р. було заслухано проект постанови «Про збільшення державної допомоги вагітним і багатодітним жінкам та охорону здоров'я матері й дитини», а 10 листопада 1944 р. видано постанову Ради Міністрів УРСР «Про заходи щодо розширення мережі дитячих установ і поліпшення медичного та побутового обслуговування жінок і дітей». Пологові будинки та пологові відділення вводили постійну посаду педіатра для новонароджених, організували відділення для недоношених дітей, налавалась підтримка самотнім і багатодітним матерям. На промислових підприємствах зростає кількість

акушерсько-гінекологічних прийомів робітниць.

Для покращення демографії, НКОЗ УРСР заборонив штучне переривання вагітності. Таке законодавче рішення призвело до інших негативних наслідків. Держава не забезпечила жінок-матерів мінімальними умовами існування. Це змусило їх відмовлятися від немовлят, для прийому яких держава не мала належних установ. Враховуючи цю ситуацію, РНК УРСР 6 липня 1944 р. прийняла постанову № 623 «Про організацію будинків матері й дитини».

Під час Другої світової війни зростає захворюваність дитячими інфекціями, особливо на дифтерію та кір. У відповідь на це НКОЗ СРСР і його протиепідемічні управління намагались вживати заходів щодо організації профілактичних щеплень проти кору, дифтерії, дизентерії.

Один із важливих аспектів, який слід враховувати при дослідженні правового регулювання надання медичної допомоги населенню під час Другої Світової війни, – участь у збройному конфлікті жінок. У 1943 р. Голова санітарного управління Південно-Західного фронту звернувся до НКОЗ УРСР з проханням організувати допомогу вагітним жінкам, що перебувають у діючій армії. Їх кількість складала 3 %. Для порівняння: жінки становили 15,6% із 1,1 мільйона солдатів армії США, а 40 000 жінок служили в армії США під час війни в Перській затоці 1990–1991 років. За оцінками, одну п'яту армії Еритреї становлять жінки. У той же час жінки становили 4,21% польських солдатів. За офіційними даними, станом на початок травня 2023 року в українських військових формуваннях служать 42 тисячі жінок, що становить значний відсоток від загальної чисельності військовослужбовців.

У деяких випадках жінки під час Другої Світової війни свідомо йшли на вбивство власних дітей, оскільки не були забезпечені необхідними житловими умовами і не мали коштів для існування. Важкі бойові умови значно погіршували стан здоров'я жінки і негативно впливали на перебіг пологів, які не могли нормально відбуватися без кваліфікованого втручання лікарів. Держава поклала на профспілкові шпитали обов'язок опікуватися цією категорією населення у зв'язку з кращим забезпеченням і значним віддаленням від лінії фронту.

*Катилів Владислав Ігорович
аспірант кафедри історії держави і
права України і зарубіжних країн НЮУ
імені Ярослава Мудрого*

ВИЗНАЧЕННЯ ДЕЛЕГОВАНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЙОГО РОЛЬ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Україна має досить розвинуту систему делегованого законодавства, а його роль у правовій системі країни є значущою. Делеговані акти дозволяють деталізувати й конкретизувати положення загальних законів, щоб забезпечити їх ефективне виконання й реалізацію. Делеговане законодавство дозволяє швидко реагувати на зміни в суспільстві й потреби, що виникають через необхідність адаптації правової системи до нових умов. Воно передбачає, що Верховна Рада може делегувати свої повноваження Кабінету Міністрів України або іншим органам виконавчої влади з певних питань.

Використання делегованого законодавства забезпечує гнучкість правової системи та дозволяє швидко адаптуватися до змін в різних сферах життя суспільства.

Практика делегування законотворчості є одним з важливих способів взаємодії між урядом та парламентом. Цей підхід передбачає надання виконавчої влади можливості брати участь у законотворчому процесі шляхом видання нормативних актів на підставі прямого доручення від парламенту. Делеговані закони є нормативними актами, виданими урядом за повноваженням парламенту, які набувають чинності завдяки передачі відповідних законодавчих повноважень від парламенту уряду [1, с. 55].

Аналізуючи історичний досвід України, можна помітити, що делегування правотворчості не є новим для держави. У 1992 році був прийнятий Закон України «Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень щодо видання розпоряджень у сфері правового регулювання» [2]. Згідно з цим Законом Кабінету Міністрів України тимчасово (до 21 травня 1993 року) були надані повноваження видавати нормативно-правові акти у сфері законодавчого регулювання питань, передбачених Конституцією України, наприклад, унормування відносин власності, підприємницької діяльності, соціально-культурного розвитку, державної політики тощо.

Варто звернути увагу на частину 4 розділу XV «Перехідні положення», де вказано, що Президент України має право протягом трьох років видавати економічні розпорядження, які погоджуються Кабінетом Міністрів України та підписуються Прем'єр-міністром України. Ці розпорядження набувають чинності, якщо протягом тридцяти календарних днів з моменту подання законопроекту (крім міжсесійних днів) Верховна Рада України не прийме закон або не відхилить поданий законопроект більшістю голосів її конституційних членів. Зазначений закон регулює відповідну сферу правовідносин до прийняття закону з цього питання Верховною Радою України [3].

Це дозволяє виявити загальні тенденції розвитку делегованої правотворчості в Україні. Фактично цей правовий інститут використовувався в період, коли правова система держави була ще недостатньо розвиненою, і слугував інструментом регулювання тих відносин, які не мали достатньої правової основи.

Одним із ключових аспектів реалізації делегованого законодавства є активізація ролі громадських організацій. Маються на увазі, зокрема, профспілки, які відіграють важливу роль у забезпеченні й захисті соціально-економічних прав громадян у суспільних відносинах. Їх участь у розробці відповідних законодавчих актів здійснюється за дорученням вищих органів державної влади. Делеговане законодавство також акцентує на значущості політичних партій. Вони відіграють ключову роль у формуванні та вираженні політичної волі громадян, як через участь своїх депутатів у законотворчому процесі, так і через передачу повноважень конкретній політичній силі для розробки законів вищої юридичної сили [4, ст. 84].

Отже, в Україні делеговане законодавство означає механізм передачі частини повноважень з питань, що належать до компетенції Верховної Ради України, виконавчій владі (зазвичай на Кабінет Міністрів України) для вирішення конкретних деталей чи виконання конкретних завдань. Суть делегованого законодавства полягає в тому, що Верховна Рада України, приймаючи основний закон чи закон, надає виконавчій владі право ухвалювати нормативні акти (розпорядження, постанови тощо) з питань, що не потребують повторного розгляду Верховною Радою.

Зазвичай делеговане законодавство визначає конкретні рамки і межі для виконавчої влади, у межах яких вона може

приймати акти. Також в законі можуть бути визначені процедури та умови, за яких може здійснюватися делеговане законодавство. Цей механізм дозволяє більш ефективно та оперативно вирішувати ряд питань, зокрема, реагувати на зміни у суспільстві та економіці, не чекаючи повільних процесів повторного розгляду законів. Проте важливо, щоб він використовувався відповідно до конституційних та законодавчих обмежень і не порушував основні принципи розділу влад та права громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сорока С. В. Делеговане законодавство як форма участі уряду в законодавчому процесі у країнах Європейського Союзу. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: *Державне управління*. 2012. Т. 181. Вип. 169. С. 54–62.

2. Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети в сфері законодавчого регулювання: Закон України від 18.11.1992 р. № 2796-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 2.

3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

4. Ярова Д. В. Делегована законотворчість: доктринальний аналіз категорії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: *Право*. Том 1. № 72 (2022). С. 81–85.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Пономарьова Г. П.

*Андрєв Роман Олександрович,
студент I курсу, 4 групи
факультету адвокатури НЮУ
імені Ярослава Мудрого*

ФЕОДАЛЬНА ДЕРЖАВА В АНГЛІЇ. ВЕЛИКА ХАРТІЯ ВОЛЬНОСТЕЙ 1215 р., ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В ГЛОБАЛЬНОМУ ФОРМАТІ

Період феодальної держави в Англії триває приблизно з подій завоювань французьких баронів, а закінчується з приходом до влади династії Тюдорів. Приблизні часові рамки – з XI ст. по XV ст. У цей період правили монархи 4 династій, а саме Нормандської,

Плантегенетської, Ланкастерів та Йорків. Особливим для цього періоду було те, що правителі Англії правили не лише на британських островах, а й на низці Європейських континентальних територій, наприклад досить великий проміжок часу, а саме під час сторічної війни, вони контролювали більшість північних земель Франції.

Жінки в ці часи мали досить широкі права у сфері зайнятості. Вони мали змогу бути робітниками, торговцями, просто «мамами» або займатися релігійною діяльністю, в останній, до речі, могли отримати досить багато впливу. Хоч в шлюбі був головний чоловік, але жінки теж мали свої права. Так, за правом католицької церкви, шлюб не можна було розірвати, а проголошувався він лише зі згоди обох сторін, та господаря, якщо людина залежна, або служниця.

Шлюб міг проголошуватись як таємно подружньою парою, так і публічно, обидва варіанти вважалися дійсними.

Цей період характеризується постійними війнами, повстаннями, внутрішніми конфліктами. Постійні війни за корону виснажували країну, і це викликало незадоволення як аристократії, так і простих селян, ремісників та жителів міст. І в багатьох випадках це заважало завойовницьким війнам Англії того часу. Серед причин поразки Англії у столітній війні – недовіра до нового типу зброї, а саме артилерії, та постійні внутрішні війни.

Війна червоної та білої троянд стала кінцем феодальної держави в Англії, оскільки такий політичний стрій почав постійно втрачати ефективність та підтримку, та в інших країнах Європи вже почали з'являтися революційні думки. У результаті цього конфлікту до влади прийшла династія Тюдорів.

Одним із чинників, що прискорив падіння Феодальної держави, стали події XIV ст., а саме великий голод та Чорна смерть. Їх наслідками були швидке зростання невдоволення владою, що призвело до низки селянських повстань, перше з котрих відбулося в 1381 року. Повстання не вдалося, бо війська селян були розгромлені, лідери страчені, а вони не отримали того, що просили, але встигли знешкодити багато королівських чиновників і суддів.

Велика Хартія вольностей 1215 року була лише однією з Хартій, але мала величезний вплив на суспільство, як Англійське, так і Європейське. Її було прийнято із-за зіткнення Іоанна Безземельного та баронів. Як результат, хартію було прийнято. Своїх цілей досягли барони, лицарі, ремісники та великі міста. Документ

вважається першою, неписаною конституцією. В ньому були затверджені, деякі основні права громадян.

Згідно з Великою Хартією вольностей вільні люди отримували захист, як матеріальний, так і фізичний. Так наприклад 15 стаття забороняла використовувати вільних людей, по суті це захист від обов'язкової роботи. Також вона стосувалась і звичайних, повсякденних справ, так на рівні конституції в 35 статті вводилась єдина міра виміру ваги, та об'єму різних споживчих продуктів, наприклад хліба, вина та тканин. 38 стаття захищала права громадян у судах, забороняючи прийняття особистого, суб'єктивного рішення, без прослуховування свідків. 40 стаття унеможлилювала поупку прав та справедливості, що є дуже важливою частиною справжнього правосуддя.

У цілому можна впевнено сказати, що Велика Хартія вольностей є дуже важливим документом, котрий виводив права на новий рівень, закріплюючи їх та надаючи гарантії безпеки.

Незважаючи на те, що сама Хартія не повністю прижилася в той час в Англії, певним чином обмежувалась, деякі основні елементи були прибрані з неї, це було через повернення більшої влади в руки корони, однак вона дала поштовх для зародження конституціоналізму, та низки повстань в країнах Європи.

Одними з головних фундаментальних принципів громадянської волі були закладені саме в цьому документі, так 39 стаття, захищала права вільної людини, від безпричинного ув'язнення, вигнання або переслідування. Пізніше ці статі, майже в незмінному вигляді використовувались іншими державами.

Найбільшого сенсу ці статті та принципи набули пізніше, вже за часів Весни Народів, тоді коло осіб, на котрих вони поширювалися, стало буквально всеосяжним.

На нашу думку, ці принципи в будь-якому разі з'явилися б, можливо, набагато пізніше, але суспільство точно до них дійшло б. Велика Хартія вольностей випередила свій час, не розкривши весь свій потенціал, але розквітла через століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Качур В. О. Велика хартія вольностей 1215 р. та її вплив на формування фундаментальних цінностей європейської правової культури. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 5. С. 30–33.

2. Феномен Хартії вольностей
<http://www.golos.com.ua/article/223694>

3. Охріменко О. Повсякденне життя міст Англії XI–XIII ст. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Спеціальність 07.00.02 – всесвітня історія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ: 2016, 293 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лизогуб В. А.

*Баришенська Вероніка Русланівна,
студентка 1 курсу, 3 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРИХІД ДО ВЛАДИ ІТАЛІЙСЬКИХ ФАШИСТІВ І ЇХ ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

В Італії фашизм вперше з'являється наприкінці 1910-х років, у Мілані відбувається з'їзд союзу фашистських бойових загонів. Фашисти були проти класової боротьби і парламенту, закликали до співпраці між буржуазією і робочим класом, були за диктатуру.

«Батьком» фашизму в Італії вважається Беніто Муссоліні – колишній член Італійської соціалістичної партії. Вигнали його з ІСП через підтримку вступу Італії у війну, хоча з 1915 (Беніто був вигнаний у 1914) Італія все одно воювала на боці Антант.

Комуністична партія виникла у 1921 році, на протигагу якій і прийшли фашисти. На відміну від звичайних партій того часу, вони мали свої загани, що використовувались для того, щоб розганяти мітингувальників, учасників демонстрацій і страйків тощо. Усього загани було два – «чорносорочечники», яких набрали з люмпенів і «золота молодь», де були карні злочинці.

Владу фашисти захопили 28 жовтня 1922 року, коли відбувся похід загонів на Рим. Уряд злякався кількості чоловік у поході і, незважаючи на те, що казали, що «вистачило б п'ятнадцяти хвилинової стрілянини», пішов у відставку. Новий склад уряду, запропонований Муссоліні, підтримала ліберальна і католицька частки населення.

Диктатура встановлювалась у декілька етапів – спочатку у селян забрали право забирати необроблювальну землю, встановили контроль над профспілками. Виправдовуючись бажанням з'єднати

суспільство, було введено новий закон, мова в якому йшла про те, що слід надати партії, яка отримує чверть голосів виборців, отримує більшість місць у парламенті. Звичайно ж, на виборах такою виявилась партія самого Муссоліні, а тих, хто намагався його розкрити і вказував на шахрайство, було вбито.

З приходом Беніто Муссоліні, зовнішня політика Італії набула агресивного характеру. Спочатку він намагався приховувати свої справжні наміри, підписував договори про співпрацю і торгівлю, але тільки через неготовність фашистів реалізувати свої справжні наміри. Проте він залишився максимально незадоволеним результатом Паризької мирної конференції, тому, наприклад у промові у містечку Пола у 1920 році, він вже погрожував Югославії, а сама промова була сповнена расистськими, зокрема, антислов'янськими виразами.

У 1924 році, Муссоліні намагався здійснити державний переворот, який виявився невдалим. Логічно, що мета перевороту – спроба посилити свою владу. Але також слід зазначити, що фашистська партія вже стала частиною державного апарату.

У період з 1925 по 1933 роки, італійський уряд підписує ряд договорів, що зміцнюють відносини Італії з Албанією, Угорщиною і Австрією. Найбільш неприємним з них, для Муссоліні виявився пакт Бріана – Келлога, що наголошував на відмові від війни.

Навіть після того, як Д. Гранді замінив Муссоліні на посаді Міністра закордонних справ, фактично весь контроль над зовнішньою політикою залишався в руках Муссоліні.

Близько восьми років Італія пропонувала Франції союз на антинімецькій основі, але після приходу до влади в Німеччині А. Гітлера Італія навпаки хотіла зблизитися з нацистською Німеччиною задля отримання сильного союзника на міжнародній арені, навіть незважаючи на те, що нацистська і фашистська ідеології є досить різними.

У 1935 році, Муссоліні почав здійснювати свої плани щодо захоплення Африки. Фашистська армія зайшла на територію Ефіопії і після того, як слабка і малочисельна армія другої змогла дати гідний опір – Беніто Муссоліні наказав почати використовувати хімічну зброю та авіацію, наслідком чого і стало безпосередньо захоплення Ефіопії.

Спочатку Італія намагалась відкрито не показувати свою підтримку до нацистської Німеччини, але після приходу нового Міністру

закордонних справ, Г. Чіано, який мав відверті пронацистський погляди, Італія підписала угоду про співпрацю з Німеччиною.

З 1938 року Муссоліні почав показувати свої справжні наміри, прийняв багато спірних рішень, які підірвали його авторитет, як мирної особи, а саме: захоплення Албанії, розмови про передачу йому Корсики, Савойї, Тунісу і Джибуті. Італія налаштувала проти себе майже всі країни Європи.

Вирішальним для Італії моментом був травень 1939 року, коли був підписаний договір з Німеччиною, що передбачав взаємну воєнну допомогу держав одна одній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Вид. 4-те, допов. Київ : Атіка, 2004. 616 с.
2. Маковський А. О. Зовнішня політика Італії в міжвоєнний період (1918– 1939). *Соціально-політичні студії : науковий альманах. Праці молодих науковців*. Одеса: Ін-т соц. наук Одес. нац. ун-у ім. І. І. Мечникова. Науки: політологія, соціологія, історія. 2017. № 1. С. 70–74.
3. Козинець О. Г. Зовнішньополітична діяльність фашистської Італії в 1918–1939 рр. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №1. С. 28–30. URL: http://lsej.org.ua/1_2020/7.pdf (дата звернення: 07.12.2023).

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лизогуб В. А.

*Беседовська Катерина Ярославівна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ПРЕЗИДЕНТОМ США І КОНГРЕСОМ

Конституція США є основним правовим документом Сполучених Штатів, прийнятим у 1787 році. Вона встановлює структуру федерального уряду і гарантує основні права громадян. Конституція складається з 7 розділів, включаючи преамбулу та змінений додаток.

Розподіл повноважень між Президентом США і Конгресом визначається Конституцією США, згідно з Конституцією. Президент має виконавчу владу, а Конгрес займається законодавчими питаннями.

До повноважень президент США можна віднести такі аспекти: Виконавча влада: Президент є головою виконавчої влади Сполучених Штатів. Він відповідає за реалізацію законів, прийнятих Конгресом, і проведення політики країни.

Керівництво військовими силами: Президент є володарем верховного головнокомандувача узбережжя, і він має право приймати рішення про використання військової сили.

Зовнішня політика: Президент представляє Сполучені Штати на міжнародній арені. Він укладає та ратифікує договори з іншими країнами, призначає послів і веде переговори.

Обрання вищих посадових осіб: Президент номінує та призначає вищих посадових осіб уряду, суддів Федерального судового системи та інших посадових осіб.

Вето законів: Президент має право скеровувати законопроект на перегляд Конгресу, якщо він не згоден з ним. Конгрес може подолати вето більшістю (двома третинами) голосів.

Конгрес США складається з двох палат – Сенату і Палати представників. Сенат має 100 членів – по двоє від кожного штату, незалежно від населення штату. Палата представників складається з 435 членів, вибраних на основі населення кожного штату. Повноваження Конгресу США розділені на кілька головних аспектів:

законодавча функція: Конгрес має право приймати закони, які стають чинними після підписання Президентом або його вето перебуває без законодавчої реакції Конгресу;

бюджетна функція: Конгрес зобов'язаний затверджувати річний бюджет Сполучених Штатів, в якому визначаються видатки і доходи уряду. Це дозволяє Конгресу контролювати фінансову політику країни;

функція зовнішніх відносин: Конгрес має право ратифікувати міжнародні договори, приймати санкції, затверджувати або відхилити торгові угоди з іншими країнами та приймати рішення щодо втручання в зовнішні справи. Контрольна функція: Конгрес виконує нагляд за роботою уряду та його виконавчої влади, заслуховуючи звіти, проводячи слухання, і може приймати рішення щодо проведення розслідувань;

функція представництва: члени Конгресу обираються громадянами через вибори і представляють їх інтереси й погляди у законодавчому процесі.

Робота Конгресу є важливою складовою демократичної системи США, де законодавча влада розділена між кількома органами для контролю та збалансування влади.

Розмежування повноважень між Президентом США і Конгресом є одним із ключових аспектів системи розподілу влади в Сполучених Штатах. Це забезпечує баланс і контроль між виконавчою та законодавчою владою, що допомагає забезпечити демократичний режим у країні.

Президент виконує виконавчі функції держави. Він визначає політику, представляє країну на міжнародній арені, приймає рішення щодо законодавства, командує військовими силами та пропонує бюджет.

Конгрес, тобто дві палати – Сенат і Палата представників, виконує законодавчі функції і приймає закони, які впливають на усі сфери життя в країні. Конгрес також здійснює нагляд за діяльністю уряду, затверджує міжнародні угоди та здійснює фінансовий контроль.

Отже, розмежування повноважень між Президентом і Конгресом має на меті забезпечити систему протизваг й уникнути надмірного зосередження влади в одних руках. Це сприяє рівновазі та обмежує можливість зловживання владою. Крім того, це стимулює діалог і підштовхує до віднайдення компромісу при прийнятті рішень, оскільки обидва органи влади мають важливі ролі та вплив на політичні процеси.

Важливість розмежування повноважень у системі уряду Сполучених Штатів Америки підкреслюється Конституцією, що закріплює конкретні повноваження й обмеження як Президента, так і Конгресу. Це додає стабільності й забезпечує захист прав і свобод громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Будецький Р. Особливості управління юстицією у Сполучених Штатах Америки: організаційно-правовий аспект. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 3 (78). 2014. С. 155–164.

2. Ієрусалімова І. О. Принцип поділу влади у Федеральній Конституції США 1787 р.: історико-правовий аспект. URL : <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6fddb0cb-5d0b-42c9-a0c3-de49292b12c2/content>

3. Зінченко В. В. «Право народу» в конституційному законодавстві США та його міжнародне значення для ціннісної системи прав людини і демократії. URL : <https://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13zvvlid.pdf>

4. Кравчук М. Правова система США. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/575/1/book+Правова+система+США.PDF>

5. Федорів У. Американські концепції парламентаризму. URL : <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/download/4047/4643>

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лизогуб В. А.

Білодід Софія Ігорівна

студентка 1 курсу, 7 групи

факультету прокуратури

НЮУ імені Ярослава Мудрого

НАУКОВИЙ ВНЕСОК М. М. СТРАХОВА У РОЗВИТОК НАУКИ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Наука – це ще й можливість просвітити себе і навколишніх. От було щось малозрозуміле, проблемне, тупикове. Аж тут з'являється світлий розум з яскравою лампою, який осяює те, що здавалося темним. Отак я бачу науку. Право може бути високою наукою, коли братимемо справді важливі речі.

М. М. Страхов [1, с. 22]

Професор, доктор юридичних наук Микола Миколайович Страхов вважається одним із найвизначніших українських науковців у сфері науки історії держави і права, як України, так і зарубіжних країн. Його наукова діяльність, методика та методологічний підхід до дослідження та викладання заслуговують на увагу, оскільки вони відображають не тільки історичні аспекти, але й важливі законодавчі та соціальні трансформації. Наукова спадщина М. М. Страхова набула широкого визнання, віддзеркалюючи його професійну майстерність та вагомую роль у розвитку наукових досліджень.

Страхов М. М. (1925–2007) є відомим науковцем у сфері історії держави і права, професором. У 1952 році завершив своє учення в

Харківському юридичному інституті та відтоді присвятив своє життя науковій роботі в цьому навчальному закладі. Починаючи як асистент кафедри історії держави і права, М.М. Страхов пройшов шлях до професора, захистивши докторську дисертацію у 1973 році, після успішного захисту кандидатської роботи в 1956 році. Вчене звання професора йому було присвоєно в 1975 році, а з 1993 року став членом-кореспондентом Національної академії правових наук України. Окрім цього, Страхову М.М були присвоєні звання «Заслуженого працівника освіти України» та «Відмінника освіти України».

Сфера наукових інтересів Миколи Миколайовича поширювалася на дослідження проблематики методології держави і права інших країн та України, а також методикам досліджень та викладанню історико-правових дисциплін.

Також у науковця була своя особлива методика викладання, яка полягала в успішній організації самостійної роботи студентів, оскільки саме це відіграє значну роль в освітньому процесі. Одним з перших розпочав проводити лекції за допомогою роздаткового матеріалу. Саме тому так багато студентів відгукуються з теплотою про викладання М. М. Страхова

Читаючи надихаючі відгуки студентів про Миколу Миколайовича, можна стверджувати, що він був «науковцем з великою літери», професійним викладачем та сильною духом людиною. Про це свідчать його численні нагороди, серед яких: орден князя Ярослава Мудрого V ступеня, орден «За мужність» III ступеня, 15 медалей тощо.

Саме йому належать 230 важливих наукових та навчально-методичних напрацювань у сфері науки історії держави і права України і зарубіжних країн з давніх-давен і до сьогоднішніх днів. До них, серед інших, належать: «Рабовласницька і феодална держава і право країн Азії і Африки» (1981 р., був відповідальним редактором та співавтором), «Держава і право Феодалної Англії» (1964 р.), «Історія держави і права Стародавнього Світу» (1994 р.), підручники «Історія держави і права зарубіжних країн» (1999 р., 2001 р., 2003 р.), «Історія держави і права рабовласницького Китаю» (1960 р.), «Історія держави і права України» (Академічний курс у 2-х томах, 2000 р., був співавтором) тощо [2]. За видання Академічного курсу у 2002 році Миколу Миколайовича було нагороджено Державною премією України в області науки та техніки.

Його підхід до написання підручників з історії держави і права називали інноваційним. Так, науковці Борис Тищик та Андрій Кольбенко підручник «Історія держави і права зарубіжних країн» (видання 1999 року) відзначили одним із найкращих в Україні за однойменною дисципліною та вважали, що він «...написаний кваліфіковано, з глибоким, вдумливим аналізом явищ, подій та фактів, доступно, добірною українською мовою» [3, с. 540]. Згодом підручник перевидавався двічі з метою його доопрацювання.

Безсумнівно, наукова спадщина Страхова М.М. відіграє важливу роль у теперішньому розумінні історії держави та права України і зарубіжних країн, відзначається своєрідністю та унікальністю. Його праці є підґрунтям для подальших досліджень у цій галузі, а також відображенням важливих аспектів впливу історичних подій на формування сучасних правових систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чирва А.М. Розмова професора з аспірантом. Нариси. *Вісник Асоціації випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2017. №6. 36 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/01/%E2%84%966.pdf> (дата звернення: 27.11.2023).

2. Літопис випускників Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. URL: <http://logosbiz.colocall.com/proj/yar/36.htm> (дата звернення: 27.11.2023).

3. Розенфельд Ю. Н. Страхов Микола Миколайович. Видатні педагоги вищої школи м. Харкова / за ред. В. І. Астахова, Є. В. Астахова, А. А. Гайков. Харків: Кн. ф-ка «Глобус», 1998. 736 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

*Бовдуй Анна Едуардівна,
студентка I курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ КАЙЗЕРІВСЬКОЇ НІМЕЧЧИНИ

Німецька імперія (кайзерат) існувала з 1871 по 1918 рік. Вона була утворена в результаті об'єднання Німецьких держав під проводом Пруссії. Форма правління кайзерату – конституційно-монархічна.

Законодавча влада належала імперському рейхстагу, який обирався на основі загального, прямого і рівного виборчого права. Однак рейхстаг мав лише обмежені повноваження. Він міг схвалювати закони, прийняті урядом, і голосувати за бюджет.

Виконавча влада належала імперському канцлеру, який призначався імператором. Канцлер був відповідальним перед кайзером, а не перед рейхстагом. Таким чином, фактично вся влада в Німецькій імперії була зосереджена в руках кайзера.

Кайзерівський режим був авторитарним. Кайзер мав широкі повноваження, включаючи право призначати імперського канцлера, розпускати рейхстаг, оголошувати війну і укладати мир.

Кайзерівський режим був критикований за авторитарність і відсутність демократичних свобод. Критики вказували на те, що кайзер мав надмірні повноваження, а рейхстаг був лише маріонетковим органом. Також критики вказували на те, що виконавча влада була надмірно централізована.

Кайзерівський режим зазнав занепаду в ході Першої світової війни. Війну було програно, а кайзер був змушений піти у відставку. У 1918 році в Німеччині була проголошена республіка.

Основні риси політичного режиму Кайзерівської Німеччини:

- централізована система влади. Всі гілки влади кайзерату були підпорядковані кайзеру;
- авторитаризм. Кайзер мав широкі повноваження і фактично був самодержцем;
- недемократичність. Рейхстаг не мав реального впливу на державну політику.

Вплив кайзерівського режиму на розвиток Німеччини

Кайзерівський режим мав як позитивний, так і негативний вплив на розвиток Німеччини.

З одного боку, кайзерат сприяв економічному і культурному розвитку Німеччини. У цей період Німеччина стала однією з найсильніших економічних і військових держав у світі.

З іншого – він призвів до зростання нерівності в суспільстві і соціальних протестів. Також кайзерат був однією з причин Першої світової війни, яка призвела до занепаду імперії.

Кайзерівський режим був авторитарним режимом, який мав як позитивні, так і негативні наслідки для розвитку Німеччини. Занепад цього режиму був закономірним результатом його авторитарної природи.

Особисто я вважаю, що кайзерівський режим був невдалим політичним режимом. Він був авторитарним і недемократичним. Це призвело до нерівності в суспільстві, соціальних протестів і, врешті-решт, до падіння режиму.

Вважаємо, що Німецька імперія могла б стати успішною державою, якби в ній був демократичний режим. Демократичний режим забезпечує рівність у суспільстві, соціальну справедливість і можливість народу впливати на свою долю.

Однак, слід зазначити, що кайзерівський режим мав і позитивні сторони. Він сприяв економічному і культурному розвитку Німеччини. У цей період Німеччина стала однією з найсильніших економічних і військових держав у світі.

Також слід зазначити, що кайзерат був продуктом свого часу. У ХІХ столітті авторитарні режими були поширені в Європі. І кайзерат був одним із найуспішніших авторитарних режимів того часу.

Занепад кайзерату був закономірним результатом його авторитарної природи. Авторитарні режими, як правило, не можуть довго існувати. Вони не здатні забезпечити соціальну стабільність і розвиток суспільства.

У випадку з кайзератом авторитарний режим призвів до зростання нерівності в суспільстві, соціальних протестів і, врешті-решт, до Першої світової війни. Війну було програно, а кайзер був змушений піти у відставку. У 1918 році в Німеччині була проголошена республіка.

Республіканський режим став більш демократичним, ніж кайзерат. Він забезпечив рівність у суспільстві, соціальну справедливість і можливість народу впливати на свою долю. Це дозволило Німеччині розвиватись як успішній демократичній державі.

Таким чином, занепад кайзерату був позитивним явищем для розвитку Німеччини. Він призвів до встановлення демократичного режиму, який забезпечив стабільність і розвиток країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевзенко Е. В. Кайзер Вільгельм II: особистість і політика. Київ: Вид-во НУ «Львів. політехніка», 2012.

2. Ляшенко О. В. Політика імперського уряду Німеччини в галузі освіти та культури. Київ: Вид-во НУ «Львів. політехніка», 2015.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лизогуб В. А.

Богинська Марія Вячеславівна
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ЗАКОНИ ХАММУРАПІ

Закони Хаммурапі є кодексом законів, створеним стародавнім вавилонським царем Хаммурапі в період між 1792 та 1750 роками до нашої ери. Цей важливий юридичний документ визначає Стародавній Вавилон як типову східню деспотію з сильними соціально-господарськими функціями держави та складовою структурою суспільства.

Кодекс складається із 282 статей, великого введення і висновку. Хаммурапі визнавався володарем і пастирем підвладних йому народів, отримавшим владу і закони від богів. Цей Кодекс демонструє високий рівень юридичної техніки для свого часу, групує статті за предметом регулювання, такі як правосуддя, правове становище станів, права рабів із власністю та сімейними правами. Багато положень Законів Хаммурапі присвячено борговому праву, договорам найму, купівлі-продажу, майновим відносинам, пов'язаним із військовою та цивільною службою, а також шлюбно-сімейному праву. Кодекс встановлює заборону боргового рабства, замінюючи його відпрацюванням, і підкреслює необмежену владу власника будинку, безправний статус жінок та дітей. У кримінальному праві використовується суворість та таліон (відплата рівним чином), проте авілум має певні переваги порівняно із мушкетом. Значна увага приділяється захисту державного та храмового господарства, а Закони Хаммурапі розширюють приватний та цивільний обіг, відзначаючи зміни в господарських відносинах порівняно їх попередніми періодами [1, с. 3].

Регулювання майнових відносин за Законами Хаммурапі відображало значний етап економічного розвитку вавилонського

суспільства, в якому спостерігалися важливі зміни в системі управління та власності.

Під час управління III династії Ура у вавилонському суспільстві управління господарством перейшло до рук держави. Заборонено було приватне господарство, ремісництво, землеробство, внутрішня та зовнішня торгівля. Господарювання здійснювалося через бригади общинників – гурушів на державних полях. Завдяки Законам Хаммурапі переваг набули нові форми господарювання, особливо у відносинах землеволодіння. Хоча держава залишала певний контроль над господарством, елементи приватної власності набули значного розвитку. Закони не дозволяли приватної власності на землю, але встановлювали оренду державної землі та іншої власності. Значна частина Законів Хаммурапі була присвячена регулюванню землеволодіння. Тут відсутній інститут приватної власності на землю, а верховний власник- Цар- мав право перерозподіляти землю між громадами та службовцями. Проте розвиток товарно-грошових відносин підштовхував до нових форм господарювання, і Закони Хаммурапі ставили за мету регулювати ці процеси в інтересах держави.

Особлива увага приділялася державним і храмовим землями, які становили значну частину оброблюваних земель. Цар використовував практику дроблення таких земель та їх розподіл на ділянки для різних службовців або в оренду. Закони також визначали права жреців і службовців на продаж земель за умови виконання царської служби. Землевласництво включало колективне та індивідуальне сімейне землеволодіння, де землевласник мав широкі права стосовно своєї ділянки. Купівля-продаж землі була можливою, але земля залишалася в межах громади.

Закони Хаммурапі вражають своєю деталізацією та об'ємом врегульованих питань, охоплюючи широкий спектр відносин у суспільстві – від сімейних і шлюбних відносин до економічної та кримінальної відповідальності. Кодекс демонструє велику увагу до деталей укладання договорів, регулювання земельних відносин, позичкових угод, а також визначення відповідальності за заподіяння шкоди.

Позитивним аспектом Законів Хаммурапі є їх спроба забезпечити рівність перед законом і захист прав громадян. Кодекс

також відображає етап розвитку суспільства, де важливу роль відігравали власність, обов'язки і покарання за порушення закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Маймескулов, Д. А. Тихоненков, В. В. Россіхін, С. І. Власенко. Харків : Право, 2011. 520 с.

2. Сухацький, Р. П. Вплив законодавства на розвиток суспільства й держави загалом на прикладі законів Хаммурапі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право* / голов. ред. Ю.М. Бисага. Ужгород: Видав. дім «Гельветика», 2015. Т.1. Вип. 31. С. 40–46.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лизогуб В. А.

*Брагіна Анастасія Володимирівна,
студентка 1 курсу, 7 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

СТВОРЕННЯ Й ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

Історія Європейського Союзу розпочалася 9 травня 1950 року, коли Роберт Шуман, міністр закордонних справ Франції, вніс пропозицію щодо нової концепції політичного устрою Європи. Ця ідея була втілена у створенні спільного ринку сталевиробництва й вугільної продукції між Німеччиною, Францією та іншими країнами Західної Європи. Основною метою цих заходів було зміцнення миру та стабільності на європейському континенті.

Структура Європейського Союзу визначається засадою розділу функцій між законодавчим, виконавчим та судовим компонентами. Головними органами Європейського Союзу є Європейський парламент, Європейська Рада, Рада Міністрів, Європейська Комісія, Європейський Суд та Палата аудиторів.

До виникнення Європейського Парламенту перед ним існувала Загальна Асамблея, яка була створена після укладення договору про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС) у 1952 році. Перші повноваження Загальної Асамблеї включали контроль за діяльністю Верховного органу ЄОВС та окремими аспектами роботи

об'єднання, хоча порядок формування цієї асамблеї не був ідеальним. У 1958 році, після укладення Римського договору, було прийнято рішення (Перша Конвенція Злиття) про створення єдиного представницького органу для всіх економічних організацій, які існували на території Європи. Цей орган отримав назву Європейська парламентська асамблея, і його завданням було контролювати виконавчі органи регіональних організацій та здійснювати факультативні функції. Пізніше, 30 березня 1962 року, депутати Європейської парламентської асамблеї ухвалили рішення про перейменування її на "Європейський Парламент".

Основними передумовами створення Європарламенту були:

1. Інтеграція країн Європи: Після Другої світової війни виникла необхідність у спільних зусиллях для забезпечення миру та стабільності в регіоні. Інтеграція країн стала стратегічним вибором для досягнення цієї мети; 2. Римські договори 1957 року: Підписані у Римі у 1957 році, договори про створення Європейського економічного співтовариства і Європейського атомного енергетичного співтовариства встановили основи для економічної і політичної співпраці серед учасників; 3. Збільшення компетенцій та демократизація: Поступове розширення компетенцій Європейських Співтовариств, починаючи з Спільного ринку і закінчуючи політикою спільної сільськогосподарської політики, створювало потребу у більш демократичних інституціях; 4. Лісабонський договір: Лісабонський договір, який набрав чинності у 2009 році, суттєво розширив повноваження Європарламенту, роблячи його законодавчим органом, що рівноцінний Раді Європейського Союзу.

Протягом останніх років Європейський Парламент став ключовим учасником законодавчого процесу Європейського Союзу, рівноцінним інститутом у порівнянні з іншими органами влади, такими як Європейська Комісія та Рада ЄС. Від моменту його створення позиція Парламенту в системі управління ЄС зазнала суттєвого підсилення. З набуттям чинності Лісабонського договору у 2009 році, законодавчі повноваження Парламенту були розширені на рівень Ради Міністрів Європейського Союзу. Цей договір важливо зміцнив демократичний контроль у Європейському Союзі, виділивши більш вагомую роль Парламенту та національних парламентів держав-членів ЄС. Сьогодні Європейський парламент – це представницький орган, який обирається громадянами країн-членів Європейського Союзу. Він спільно з Радою Європейського

Союзу та Європейською комісією приймає закони, які регулюють діяльність ЄС. Європарламент також здійснює контроль за роботою інших інституцій ЄС, таких як Європейська комісія.

До запровадження прямих виборів члени Європейського парламенту (ЄП) призначалися національними парламентами кожної з держав-членів. Таким чином, усі члени Європарламенту мали подвійний мандат. Конференція на вищому рівні, що відбулася в Парижі 9 і 10 грудня 1974 року, визначила, що прямі вибори «мають відбутися в 1978 році або після нього», і попросила парламент подати нові пропозиції на заміну його первісного проекту конвенції 1960 року. У січні 1975 року парламент прийняв новий проект конвенції, на основі якої глави держав і урядів після врегулювання ряду розбіжностей досягли згоди на зустрічі 12 і 13 липня 1976 р. Рішення та Акт про обрання представників Асамблеї шляхом загального прямого голосування були підписані в Брюсселі 20 вересня 1976 року. Після ратифікації всіма державами-членами акт набув чинності в липні 1978 року, а перші вибори відбулися 7 вересня і 10 червня 1979 р. [2]

Незважаючи на різні домовленості країн Європи до початку 1990-х, цей період, як правило, розглядається як етап народження сучасного Європейського Союзу завдяки Маастрихтському договору про Європейський Союз, який був укладений 7 лютого 1992 року та набув чинності 1 листопада 1993 року.

Маастрихтський договір визначив п'ять ключових цілей, спрямованих на об'єднання Європи не лише економічно, вони полягали у: зміцненні демократії у країнах-учасниках, підвищенні становлення ефективності національних систем, встановленні економічної та фінансової уніфікації, розвиток "соціального виміру громади", створенні політики безпеки для всіх зацікавлених країн. У грудні 2007 року всі країни-члени підписали Лісабонський договір з метою зробити ЄС більш демократичним та ефективним у справах боротьби зі зміною клімату, національною безпекою та сталим розвитком.

Отже, з моменту свого заснування Європарламент взяв на себе значущу роль у системі керівництва Європейським Союзом. Протягом часу його існування, зокрема з набуттям чинності Лісабонського договору в 2009 році, Європарламент виявив значне зростання владних повноважень. Основні зміни в функціонуванні Європарламенту включають розширення його законодавчих повноважень, врегульованих

Лісабонським договором 2009 року. Тепер Парламент має спільне рішення з Радою Європейського Союзу у більшості сфер, що охоплює різні аспекти життя в ЄС. Зміцнення ролі Європарламенту сприяло підвищенню демократичного контролю та впливу громадян Європейського Союзу на прийняття рішень. Зміни також відбулися і у процесі виборів до Європарламенту, який став більш прямим і демократичним, враховуючи інтереси громадян ЄС. Ці кроки свідчать про постійне доповнення та розвиток структур та функцій Європарламенту з метою забезпечення ефективного та представницького впливу на рішення в рамках Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. By Amanda Briney, The European Union: A History and Overview, ThoughtCo., URL: <https://www.thoughtco.com/european-union-history-and-overview-1434912>

2. By Mariusz Maciejewski, Udo Bux, The European Parliament: Historical background, Fact Sheets on the European Union European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/11/the-european-parliament-historical-background>

Науковий керівник: канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н. С.

*Вежновець Валерія Олексіївна,
студентка 1 курсу, 6 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВНУТРІШНЯ СТРУКТУРА БІРЖ ПРАЦІ ФРАНЦІЇ У XIX ст.

В умовах ринкової економіки, рівень зайнятості та безробіття в країні визначається, перш за все, ефективністю функціонування ринку праці. З точки зору юридичної термінології, ринок праці розглядається як динамічна система, яка охоплює складні відносини, які пов'язані з умовами працевлаштування, використанням та обміном робочої сили.

Характерною рисою в Західній Європі був процес надання допомоги по безробіттю, а заходи його подолання мали виразну рельєфність. Уряди багатьох європейських країн обирали стратегію очікування і не поспішали допомагати робітникам, проводячи лише

аналіз стану безробіття та досліджували пропозиції і проекти, які обговорювались в парламентах. Слід відзначити, що найбільш ефективна система вирішення питань допомоги по безробіттю сформувалася у Франції.

Варто наголосити, що Франція зіштовхнулася з проблемою масового безробіття ще в XVII ст. тому одним із способів боротьби було обрано впровадження бірж праці. Перша біржа праці була створена у Франції в 1639 році. Але її функціонування не було підтримано ні владою, ні більшістю населення. До питання про запровадження бірж, повернувся у 1790 році М. де-Корсель, який надав доповідь з проєктом створення бірж до департаменту суспільних робіт, який був похований в національних архівах. І нарешті, 3 лютого 1887 року муніципальна рада Парижу урочисто передала у розпорядження паризьких робітничих синдикатів нерухомість для біржі праці. Діяльність таких бірж була спрямована на надання матеріальної допомоги у разі настання безробіття, а також на організацію працевлаштування.

Розглядаючи питання виникнення бірж праці, важливо зазначити у чому ж проявлялась їх діяльність. Органи, які створювались біржами праці поділялися на чотири групи, а саме: 1) органи взаємодопомоги, які мали за обов'язок: пошук місць та організація допомоги безробітним, а також допомога у настанні нещасних випадків; 2) просвітницькі органи, до яких у першу чергу належали бібліотеки та довідкові бюро. Також існували музеї із соціальних питань, професійні та загальноосвітні курси; 3) органи пропаганди, найголовнішою метою яких було поширення початкових відомостей з питань статистики та економіки, а також організація синдикатів серед робітників, зайнятих в індустрії, землеробських і морських промислах; 4) не менш важливі органи опору. Їх діяльність була спрямована на обговорення важливих питань, щодо організації страйків і страйкових фондів.

Важливо зазначити, що біржі праці керувалися делегацією, збори, яких утворювали Головну Адміністрацію, яка поділялася на підкомісії, кількість яких залежала від нагальних потреб робітників. Станом на 1894 рік існувало 5 комісій, а саме: 1) адміністративна, яка володіла виконавчою владою; 2) підкомісія з питань статистики та фінансового контролю. До її обов'язків входило: відповідати за звіти та річну статистику, збирати потрібну інформацію про вакансії;

3) підкомісія керівника професійних курсів, яка контролювала функціонування професійних курсів для робітників; 4) підкомісія пропаганди, завданням якої було забезпечити робітників необхідними відомостями про синдикальну діяльність; 5) а також підкомісія щодо видання газети та функціонування бібліотеки, головною діяльністю якої було редагування офіційного органу біржі праці, а також слідкування за придбанням потрібних книг до бібліотеки.

Функціями вищезазначених органів взаємодопомоги були: активна праця над пошуком місць роботи для своїх членів. За точними підрахунками «Національного робочого бюро статистики та посередництва з питань найму», одна з бірж, а саме відома як Марсельська, в 1859 надала роботу 21000 робочим, половину з яких були надійними місцями праці; важливою функцією була підтримка безробітних, яка розглядалася як виплата боргу солідарності між синдикатами, а також як спосіб звільнення безробітних від необхідності знецінювати свою виконану роботу. Прикладом була біржа праці, яка у 1896 році у місті Ажер отримала субсидію від муніципальної влади у розмірі 2000 франків, що дозволило розділити робітникам, які втратили роботу, гроші в розмірах від 5 до 20 франків, але згодом цю допомогу припинили; важливе місце посідали національно робітничі бюро статистики та посередництва у питаннях найму, створені біржами праці. Вони мали за обов'язок виконувати велику кількість функцій, найважливіші з яких були: зміцнення матеріальної допомоги безробітним, які були членами синдикатів і шукали роботу, переїжджаючи з одного міста в інше, метою чого був пошук роботи. Не менш важливі були просвітницькі органи, а саме бібліотеки. Біржі праці ставили за мету завдання сприяти моральному та матеріальному прогресу робітників обох статей.

Таким чином, біржі праці у Франції були важливим елементом соціально-економічного життя та відігравали основну роль у пошуку робочих місць для безробітних, а також впливали на розвиток освіти, створюючи бібліотеки з добре відібраною просвітницькою літературою та музеї праці, показуючи правдивість соціальних явищ, що стало важливим етапом у соціальній та економічній історії Франції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Попов С. В. Безробіття, його сутність та історія боротьби з цим явищем. *Форум права*. 2008. № 1. С. 353–357.

2. Фердинанд Пелутье. Історія бірж праці / перек. з фр. Видавництво «Голос праці», 1919 рік. 2016 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наука, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н. С.

*Вовк Діана Олександрівна,
студентка 1 курсу, 6 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

БІЛЬ ПРО ПРАВА 1791 р. ТА ЙОГО ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

На початковому етапі американського державотворення батьки-засновники США закріпили на законодавчому рівні основні принципи демократичної республіки. Такі важливі документи як Декларація незалежності США 1776 р., статті Конфедерації США 1777 р., Конституція США 1787 р. і конституції окремих штатів віддзеркалювали величезну жагу американців побудувати нову країну, без притаманних Європі монархічних традицій і владних зловживань.

Прийнята Конституція США 1787 р. на той час, насправді, являла собою документ, що описував державний устрій, органи влади, їх повноваження, але про індивідуальні права громадян Сполучених Штатів, а точніше про їхній захист від влади, зовсім не йшлося. Лише у розділі 2, статті IV було вказано, що: "Громадяни кожного штату мають право на всі привілеї та вольності громадян усіх штатів". Тож головним компромісом при ратифікації Конституції США 1787 р. було прийняття Білю про права, який не увійшов до неї.

Походження Білля про права сягає середньовічної Англії. Його прообразом була Велика Хартія Вольностей, прийнята в 1215 році королем Іоаном Безземельним. У цьому документі вперше було чітко зазначено, що закон є вищим за королівську владу. Відтепер як цивільне, так і кримінальне судочинство повинно було здійснюватися за законом, а не за примхами короля.

Важливим було те, що розмова про складання тексту Біля про права велася ще на першому Конгресі. Найбільше цим питанням переймався Джеймс Медісон. Він ініціював національний проєкт Білля про права в червні 1789 року, коли деякі штати відмовилися ратифікувати

Конституцію під приводом того, що в Конституції США 1787 року відсутній Білль про права. Це викликало у федералістів побоювання за долю Конституції: первісні розробники Конституції США 1787 року мали намір залишити регулювання прав і свобод громадян на розсуд штатів, але тепер визнали необхідність компромісу.

Особливим прихильником цього проекту був І. Т. Джефферсон. На його думку, посилення прав і свобод громадян було не лише необхідним саме по собі, але й мало стати однією з гарантій загальної правової системи держави та запобігти зловживанням з боку законодавців.

У вересні 1789 року проєкт тексту Білля про права був представлений обом палатам Конгресу. Протягом шести місяців дев'ять штатів ратифікували Білль про права, але для включення його до Конституції США потрібно було ще одинадцять. Вірджинія ратифікувала Білль про права 15 грудня 1791 року. З цієї дати Білль про права став частиною Конституції США.

Поправки до Конституції США 1787 р. мали, як мінімум, подвійну мету: 1) по-перше, вони створювали сферу загального федерального контролю і законодавства стосовно громадянських прав і свобод, 2) по-друге, вперше у сфері політичного законодавства вони були побудовані як заборони і обмеження, що накладалися в тому числі і на законодавців.

Перша поправка встановлювала свободу віросповідання, свободу друку, права народу мирно збиратися, а також звертатися до уряду с петиціями про задоволення скарг.

Друга поправка встановлювала положення про те, що для безпеки вільної держави необхідно добре організована міліція, при тому народу надавалося право зберігати та носити зброю.

Третя поправка забороняла солдатам у мирний час розміщуватися на постій без згоди власника будинку, проте розміщення солдат у воєнний час допускалося лише в порядку, визначеному законом.

Четверта поправка запобігає незаконним обшукам і захопленню майна, визнаючи право громадян на приватність і захист від надмірної державної влади.

З приводу п'ятої поправки, то вона гарантувала право кожного громадянина не надавати свідчень по кримінальній справі проти самого себе. При цьому, за положенням цієї поправки, ніхто

не міг бути позбавлений життя, волі, або власності без належної правової процедури.

Шоста поправка гарантувала права на швидкий і публічних суд неупереджених присяжних, право на наочну ставку зі свідками, право на примусовий виклик свідків зі свого боку і на допомогу адвоката для свого захисту.

Сьома поправка гарантувала право на суд присяжних.

Восьма поправка забороняла вимагати надмірних застав або накладати надмірні штрафи чи призначати жорстокі й незвичайні покарання.

Дев'ята поправка складається з двох частин. Перша частина називається «Перелік прав», а друга – «Права, що зберігаються за народом». Батьки-засновники розуміли, що неможливо перерахувати всі права, які дав нам Творець. Саме тому була створена Дев'ята поправка, яка стверджує, що навіть якщо в Конституції або Біллі про права не згадуються права, це не означає, що їх не існує.

Десята поправка конституювала, що неделеговані Сполученим Штатам цією Конституцією і користування якими нею не заборонено окремим штатам, зберігаються за штатами або за народом.

Кожна з десяти поправок, що містяться в Біллі про права, була покликана захистити американців від їхнього власного уряду. Весь сенс і суть Білля про права полягає в тому, що існують права, які люди мали від самого початку і які не були надані їм їхнім урядом. Білль про права став частиною Конституції і заборонив уряду обмежувати права громадян.

У висновку, можна дізнатися наступне, в США набрав чинності Білль про права – перші десять поправок до Конституції США 1787 р., які стосувалися проголошення базових прав громадян та гарантував їх дотримання. Закріплені в США права людини пізніше стали одним із джерел сучасного міжнародного права та основою демократії у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Палант Б. Білль про права (практика застосування). Харків : Право, 2018. 264 с.
2. Троян С. С. Біль про права 1789. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/Біль_про_права_1789 (оприлюднено 11.05.2022).

3. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Вид. 6-ге. Київ : Вид-во «Істина», 2009. С. 477–478.

4. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія: Навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Д. Гончаренка; кол. Упоряд.: В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький, М. М. Страхов, С. І. Пирогова. Київ : Ін Юре, 2002. 716 с

Науковий керівник: канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н. С.

***Вовченко Марія Дмитрівна,**
студентка 1 курсу, 3 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

РОМАН РАТУШНИЙ – ГЕРОЙ ТВОРЕННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

«Сучасна держава – це результат зміни менталітету людей, сприйняття не тільки колишніх традицій державності, але й використання загальнолюдських цінностей, змін у всьому світі протягом ХХ століття». Для того, аби держави могла носити назву «сучасна», вона має відповідати певному еталону, фундаментом якого є такі загальнолюдські цінності, як: народовладдя, демократія, верховенство права, поділ влади, політичний та ідеологічний плюралізм, соціальна справедливість і т. д. [1, с. 6].

Роман Ратушний – герой творення сучасної держави Україна, що ставав на захист загальнолюдських цінностей, таким чином допомагаючи ототожненню України з поняттям «сучасна держава».

У 16 років був учасником Революції Гідності, де у ніч на 30 листопада його, разом з іншими студентами, побили беркутівці. «Це був такий перший красивий досвід участі в масштабних протестах за дуже благородну мету. Я вважав так тоді, коли ще був зовсім малим, і вважаю так зараз, коли я просто малий не зовсім», - розповідав Роман Ратушний про свою участь у Революції. Згодом був визнаний одним із потерпілих і виграв суд проти держави Україна й Міністерства внутрішніх справ і Європейський суд з прав людини. Таким чином, Роман вперше встав до лав державотворців, захисників народовладдя,

демократії; вперше став одним з тих, хто боронив ще одну з ознак сучасної держави – визнання світовим співтовариством [2].

У 2018 році очолив ініціативу «Захистимо Протасів Яр», що згодом перетворилась на Громадську організацію, що була націлена на збереження зеленої зони в центрі Києва, яку хотіли забудувувати [2]. «Долучайтесь обов'язково до чергування, приходьте на судові засідання... Коли вся громада міста Києва буде діяти, тільки тоді ми зможемо перемогти цю та інші проблеми», - закликав Роман Ратушний, за що у подальшому мав переховуватись й приймати участь у численних судових засіданнях [3].

З початку повномасштабного вторгнення одразу приєднався до лав Збройних Сил України. Потрапив у 93-ю окрему механізовану бригаду «Холодний Яр». «Роман був розвідником, і це була складна і небезпечна розвідувальна місія, за яку він взявся і, на жаль, так склалося, що в бою з ворогом він віддав своє життя. Однак, це було недарма, і всі ми пам'ятаємо його слова, що чим більше росіян ми вб'ємо зараз, тим менше росіян доведеться вбивати нашим дітям», - згадував командир взводу 93-ї бригади Іван Міщенко [3].

Роман Ратушний активно відстоював забезпечення прав людини, про що свідчить його активна громадянська позиція: «Акція протесту – це ваш голос як громадянина, чим більше резонує ваша акція протесту, тим краще чує вас влада, і тим більше ви, відповідно, впливаєте на будівництво власної країни. Друге і теж важливе – акції протесту працюють, а аргументи колективної тьоті Зіни про те, що це не так, - не більше, ніж відмови виконувати громадянський обов'язок і брати відповідальність на себе... І головне – акції протесту – це інструмент прямої демократії між виборами, адже, незалежно від якості, обраної нами на виборах влади, владу потрібно контролювати і після виборів, інакше буде регрес» [4].

Отже, Роман Ратушний є справжнім героєм українського державотворення, бо він ніколи не боявся висловлювати свою громадянську позицію, виборював ефективний контроль над здійсненням державної влади, захищав загальнолюдські цінності, на яких має будуватись сучасна держава Україна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Могил С. К. Сучасна держава в екстремальних ситуаціях: нормативи, органи, функції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2003. 15 с.

2. ТСН. Ким був Роман Ратушний: кадри з життя загиблого героя та його заповіт українцям, 2022. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hN9nIakbPoI> (дата звернення: 27.11.2023).

3. Суспільне Новини. «Перше вільне покоління»: розповідь про Ратушного, 2022. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_hmqQPDvp9E (дата звернення: 27.11.2023).

4. Роман Ратушний. Акції протесту: двері Пандори для авторитарної влади і розбита шибка в Європу для громадян. 2021. YouTube. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=XBp0WHsAK58> (дата звернення: 27.11.2023).

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Васильєв Є. О.

*Голуб Альбіна Станіславівна,
студентка 1 курсу, 21 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Поява Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) зумовлена багатогривним прагненням людства до справедливості на глобальному рівні. Ця мета стала б неможливою без встановлення покарань проти злочинів, що кидають виклики цивілізованому світу та підвалинам його існування. Таким чином, постала проблема утворення дієвого механізму для захисту міжнародного правопорядку у формі інституту міжнародної кримінальної юстиції.

У Середньовіччі національні суди держав-переможниць мали повноваження розглядати та виносити вирок за воєнні злочини заподіяні сторонами, що зазнавали невдачі у збройному конфлікті. Проте людству знадобиться багато століть, щоб серйозно замислитись над ідеєю формування міжнародної кримінальної юстиції.

Першим фундаментальним зведенням «правил військової поведінки» став Кодекс Лібера (Leiber Code), затверджений президентом Лінкольном у 1863 р. Кодекс Лібера як перша упорядкована система законів і звичаїв війни, значно вплинув на наступні спроби кодифікації, що робили різноманітні конференції,

міжнародні установи, оскільки він був основою їх діяльності, незважаючи на те, що мав передусім національний характер [1].

Ідея формування Міжнародного кримінального трибуналу як чинника превенції порушень законів війни вперше обговорювалась на зустрічі членів Інституту міжнародного права у Кембриджі у 1895 р., проте запропонований проєкт не зазнав подальшого розвитку та не був підтриманий значною частиною суспільства.

Питання створення міжнародного трибуналу для суду політичних лідерів, звинувачених у злочинах міжнародного характеру, знову набуло актуальності під час Паризької мирної конференції в 1919 р. Тоді було вирішено розпочати формування Постійної палати міжнародного правосуддя [2, с.326]. І хоча суд, в результаті, так і не був утворений, все ж Версальський мирний договір став своєрідним прецедентом для міжнародного кримінального правосуддя.

Наступною спробою утворення МКС стали події вересня 1928 р., коли Міжнародна Асоціація кримінального права запропонувала Лізі Націй власний проєкт статуту МКС. Згідно з ним компетенція суду включала «обговорення скарг по обвинуваченню держав у «несправедливій агресії» або інших порушень міжнародного права...». Проте цей проєкт був відхилений Лігою Націй [3]. У подальшому це питання знову було розглянуто на конференції в Женеві під егідою Ліги Націй у 1937 р., результатом якої стало укладення першої конвенції, що передбачала створення постійного міжнародного суду для розгляду актів міжнародного тероризму. Конвенцію підписали 13 держав, але жодна з них не ратифікувала її.

Таким чином, на момент початку Другої світової війни міжнародне право мало прецедент розробки кодексу поведінки у збройних конфліктах та звичаїв ведення війни, але дієвої процедури притягнення до юридичної відповідальності злочинців не існувало.

Ключовою подією, яка вплинула на розвиток міжнародного кримінального права і стало головним поштовхом до впровадження його приписів в життя, стало проведення після завершення Другої світової війни міжнародних кримінальних процесів над військовими злочинцями в Нюрнберзі (20 вересня 1945 р. – 1 жовтня 1946 р.) та Токіо (3 травня 1946 р. – 12 листопада 1948 р.).

У 1948 р. в Генеральній Асамблеї ООН розглядалося питання щодо необхідності створення МКС. Комісія міжнародного

права ООН на початку 1950-х рр. розробила два статuti, але вони були відкладені під час «холодної війни» через неможливість їх практичного застосування.

На початку 1990-х років Рада Безпеки ООН створила два спеціальні трибунали: Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії 1993 р. і Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди 1994 р.

У 1994 р. КМП представила Генасамблеї свій остаточний проєкт статуту МКС. Після численних сесій, засідань, розглядів, в Римі у червні 1998 р. під егідою ООН пройшла Дипломатична конференція з метою доопрацювання статуту суду. 17 липня 1998 р. Римський статут Міжнародного кримінального суду був прийнятий, 1 липня 2002 р. він набув чинності було офіційно створено МКС.

Незважаючи на те, що міжнародне кримінальне правосуддя ще знаходиться на стадії розвитку і не досягло свого остаточного становлення, не можна заперечувати, що сама ідея МКС як єдиного та незалежного суду сприяє утвердженню глобальної ідеї про верховенство права та захисту прав і свобод людини як найвищої цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гороховська О. В. Кодекс Лібера та його значення для розвитку й кодифікації міжнародного гуманітарного права. *Держава та регіони*. Сер.: Право. 2014. № 2. С. 114–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2014_2_22

2. Невінчаний М. О. Виникнення та розвиток ідеї створення МКС як постійного органу міжнародної кримінальної юстиції. *«Young Scientist»*. 2021. № 5. С. 325–329.

3. Колесніков А.В. Що таке Міжнародний кримінальний суд. *Влада*. 2008. № 28. С. 56–62.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

*Грузін Анастасія Михайлівна,
студентка 1 курсу, 23 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ТА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА ВІД КНЯЗІВСЬКИХ ЧАСІВ ДО СЬОГОДЕННЯ

Проблема виникнення українців як нації вивчається істориками понад півтора століття, проте досі лишається дискусійною. За цей час з'явилося багато наукових робіт з різними поглядами на час формування нації - від кам'яної доби до пізнього середньовіччя. Очевидно, такі розбіжності не сприяють об'єктивному розумінню цієї проблеми. Виникає необхідність у систематизації наявних досліджень та виявленні найбільш поширених тенденцій в історіографії з питань вивчення етногенезу [1, с. 94].

Актуальність теми полягає в тому, що вона дозволяє проаналізувати історичні процеси, які призвели до формування української нації та її державності, а також прослідкувати особливості розвитку українського права. Адже розуміння минулого дозволяє краще усвідомлювати сучасні реалії та визначати напрями подальшої розбудови української держави і права.

Розвиток права в Україні був складним процесом під впливом різних чинників. За давньоруських часів воно орієнтувалося на інтереси феодалів і мало релігійно-правовий характер. В епоху феодальної роздробленості склалася система, що поєднувала елементи кількох правових традицій: давньоруського права, місцевих звичаїв та норм візантійського права. Як вважає Л. Кушинська, у **Київській Русі протягом трьох століть, до прийняття Руської правди, головним джерелом права були правові звичаї. Вони виникали на основі місцевих традицій і усвідомлювалися як обов'язкові. Це означає, що вони були неписаними і виникали внаслідок тривалого застосування** [2, с. 175 – 176].

Українські науковці по-різному оцінюють розвиток права в козацьку добу. Одні вважають, що правове життя Запорізької Січі було добре розвиненим і мало чітку структуру. Вони вказують на наявність таких правових інститутів, як суд, правосуддя, кримінальне право, цивільне право та ін. Інші ж переконані,

наприклад Н. Атаманова, що правове життя Запорізької Січі було на початковій стадії розвитку і мало неформальний характер. Вони вказують на те, що правові норми були неписаними і регулювалися звичаями та традиціями [3, с. 15 – 18].

Українське відродження кінця XVIII століття було пов'язане з появою нової інтелігенції, зацікавленої у розвитку української культури та самосвідомості. На думку дослідника І. Лисяка-Рудницького, це сприяло трансформації етнічної спільноти в націю. Він вважав, що українське відродження було пов'язано з двома процесами: формуванням вітчизняної національної свідомої інтелігенції та становленням власної нації [4, с. 147].

У період визвольних змагань 1917-1921 років на українських землях відбулися значні зміни в правовій сфері. Після повалення царату і проголошення УНР розпочалась робота з кодифікації українського законодавства. Було ухвалено ряд важливих законів, які закріплювали права і свободи громадян, регулювали суспільні відносини. Як стверджує Н. Барановська, це було пов'язано з тим, що Українська революція дала українцям реальний шанс створити власну суверенну державу. Законодавчі акти були прогресивними для свого часу і відповідали загальнолюдським цінностям. Вони закладали основи для розвитку демократичної правової держави в Україні. Однак, через поразку визвольних змагань і встановлення радянської влади подальший розвиток українського права був перерваний. Радянська влада запровадила на українських землях свою власну правову систему, яка була спрямована на встановлення тоталітарної влади [5, с. 90–91].

Лише у 1991 році Україна здобула незалежність і з цього моменту розпочався новий етап у розвитку українського права. Були прийняті основоположні правові акти, які закріпили суверенітет України та забезпечили її правовий розвиток. Як зазначає Н. Кіндрачук, проголошення незалежності було результатом свідомості та прагнення українського народу до самостійного життя [6, с.105].

Таким чином, незважаючи на те, що українські землі протягом багатьох століть перебували під владою інших держав, все ж відбувався поступовий розвиток українського права. Цей розвиток був пов'язаний з національними особливостями та потребами українського народу. Усі напрацювання попередніх років стали

основою для розбудови незалежної України та формування національного законодавства в сучасний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кириченко Ю. Проблема походження українського народу в сучасній історіографії. Етнічна історія народів Європи. 2014. Вип. № 41. С. 94–99. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2013/41/articles/13.pdf>
2. Кушинська Л. А. Давньоруське звичаєве право та проблема правового статусу удільних князівств. *Право. Серія 18. Економіка і право*. 2016. Вип. 27*15. С. 175–181. URL: <https://chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/27/26.pdf>
3. Атаманова Н. В. Правовий порядок Запорізької Січі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2011. № 1. С. 15–18. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc1/03.pdf>
4. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Київ, 1994. Т.1. 530 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0002715>
5. Барановська Н. М. Проблеми та підходи до питань українського державотворення в історико-політичній та культурній спадщині періоду Національної революції 1917 – початку 1918 років / *Гілея: науковий вісник* : зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. 111. С. 37–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_111_10
6. Кіндрачук Н. М. За Україну незалежну. Роль Народного Руху України у здобутті незалежності України: 1989–1991 рр.: монографія. Івано-Франківськ: НАІР, 2013. 199 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0008255>

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асист. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Гоцуляк С. Л.

*Гулько Ніна Олександрівна,
студентка 1 курсу, 9 групи
факультету юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ГЕРОЇЗМ МОЛОДІ – ШЛЯХ ДО ВІЛЬНОЇ УКРАЇНИ

«Герої не вмирають, але героями і не народжуються.»

Чи змогла загибель підлітків сколихнути державну «верхівку» та змусити їх зробити висновки зараз і понад сто років назад?..

Під час мирного маршу Єдності 22 лютого 2015 року біля Палацу спорту в Харкові стався вибух. На місці загинули двоє людей, були поранені ще 11. Згодом двоє поранених померли в лікарні, серед загиблих — правоохоронець і троє учасників акції, серед них був Данило Дідик, якому тоді було лише 15 років. Згодом на його пам'ять: міська рада міста Покров Дніпропетровської області присвоїла місцевій дитячо-юнацькій спортивній школі ім'я Данила Дідика у 2018 році; музикант і письменник Руслан Горовий заснував на честь Дані проєкт «Так працює пам'ять», який представлений понад 130 піснями, десятками художніх творів і не тільки; харківський художник Андрій Пальваль намалював на будівлі в Німеччині портрет загиблого активіста у 2021 році. Але навіть довічне ув'язнення терористів не поверне хлопця його сім'ї.

Чому ми кажемо про нього як про героя? Відповіді завжди водночас прості і складні. З початку Євромайдану, Революції гідності та повномасштабного вторгнення РФ загинуло чи мало дітей, багато з них були зовсім маленькими і багато з них підлітками, що загинули за свою відданість Україні. Ніхто не знає всіх їх імен та чи можемо ми пам'ятати хоча б одного? Звичайно, так. Нехай цією дитиною буде Данило Дідик. Напевно більшість харків'ян знають його ім'я, а я хочу, щоб знала вся Україна і весь світ. Так само як ми вже понад 100 років шануємо пам'ять полеглих героїв в бою під Крутами, бо ці дві трагедії дуже схожі між собою навіть з урахуванням того, що минуло ціле століття. Це значить тільки одне, що ми так і не зробили висновків. І що зараз, що і тоді гинуть невинні діти за свободу нашої держави.

Це були два не звичайні зимові дні – один з них був продовженням запеклої боротьби, коли більшовики почали свій наступ і мали наміри йти на Київ, то Крути не були їх основним пунктом, це мала бути допоміжна станція, так само думали і українські війська, тому на той напрямок відправили молодиків з Київської військової школи імені Богдана Хмельницького, а також гімназистів, громадських активістів, які були ще зовсім молоді, і більшість з них були розстріляні або загинули під час бою. Вже в березні 1918 року їх смерть назвуть марною, а бій під Крутами – трагедією і провалом армії УНР.

Другий з цих днів був річницею перемоги Революції гідності, біля Палацу спорту у Харкові мала розпочатись урочиста хода на яку

також прийшли діти, ніхто не міг здогадатись, що станеться вибух і будуть вграти. Данило йшов попереду колони та не пройшовши і 100 метрів стався теракт, перебуваючи поблизу епіцентру вибуху отримав тяжку черепно-мозкову травму. Травма призвела до коми. Наступного дня, 23 лютого 2015 року, не приходячи до тями, він помер.

Хлопець був активістом та брав участь у всіх акціях за цілісність України, активно виступав за єдність та незалежність нашої держави після початку агресії Росії проти України у 2014 році. Це зараз ми всі розуміємо важливість цих подій, але тоді ніхто не міг побачити майбутнє. Але що говорити за майбутнє якщо ніхто не згадує історію, чому саме діти мають захищати гідність нашого народу. Нехай в цих історіях є відмінне, але що в 1918 нашу країну хотіли завоювати, що у 2014, той самий народ почав військову агресію у бік України. Данило був героєм за те, що не боявся своїх переконань, довів усій країні за що варто боротися, але, на жаль, усвідомлення і повага прийшла лише після його смерті так само, як і смерть понад 70 юнаків не змогла змусити задуматись та запобігти терактам і війні у XXI столітті. Це в котре підкреслює важливість патріотичного і проукраїнського виховання, знання нашої історії, культури і мови, бо на цьому гуртуються наші переконання, віра, сила духу, які ведуть нас до перемоги.

Ці страшні нещасні випадки довели, що ніякого мирного рішення не буде, але, на жаль, не всі це розуміли навіть понад 100 років назад, та зараз ми маємо вшанувати пам'ять кожного з них як полеглих героїв за незалежність України, як тих, хто творив нашу історію державності і пожертвував своїм життям заради неї. Брати приклад з них у будь-якому віці й боротися за свої переконання, як би це важко не було. Згадуючи у тому числі і Революцію на граніті, де знову фігурують студенти, які своїми протестами показали всьому світу наше прагнення до незалежності, вкотре підкреслимо, що молоде покоління вірить у свої сили і в нашу державу, його розум не затьмарений пустими обіцянками, тому всі ми можемо зробити щось задля перемоги, а якщо ви себе виправдовуєте або шукаєте причини, то нехай в ваших думках вічно буде кожен з полеглих під Крутами, у Революції на граніті і Революції гідності та ім'я хлопця, що загинув в тому числі і за ваше мирне життя, Данила Дідика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Радіо свобода. URL:

<https://www.radiosvoboda.org/amp/news-kharkiv-terakt-obmin/30348945.html>. (дата звернення: 20.11.2023)

2. Денисенко Т. Школу в Харкові назвуть на честь підлітка, який загинув під час Маршу Єдності-2015. *Українська правда*. 26.01.2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/01/26/252538/>. (дата звернення 20.11.2023)

3. Погребна А. Бій під Крутами: героїчний вчинок чи трагедія. *Суспільне культура*. 29.01.2023. URL: <https://suspilne.media/culture/100523-bij-pid-krutamii-geroicnij-vcinok-ci-tragedia-poasnie-istorik/>. (дата звернення 23.11.2023)

4. Денисова О. Чи був бій під Крутами провальною операцією армії УНР: правда та міфи. *Суспільне культура*. 29.01.2023. URL: <https://suspilne.media/culture/11478-ci-buv-bij-pid-krutamii-provalnou-operaciju-armii-unr-pravda-ta-mifi-komentar-istorika/>

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Васильєв Є. О.

*Єременко Софія Романівна,
студентка 1 курсу, 5 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ХОДІ НАРОДНО-ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ 1648-1654 рр.

Український народ має багатомісячну історію власної державності, насичену численними історичними подіями, але інколи виборювати її було важко. Після монголо-татарських набігів українські землі опинилися у складі Речі Посполитої. В цей період Український народ був під тиском поляків з соціальних, економічних, політичних та релігійних сторін, а від так, це призвело до потужного вибуху у формі народно-визвольної боротьби в середині 17 століття під проводом Богдана Хмельницького.

Національне державне утворення пройшло три основні етапи.

Перший – Національно-визвольна війна розпочалася з особистих конфліктів Богдана Хмельницького з польським шляхтичем, чигиринським підстаростою Даніелем Чаплинським.

Приводом до війни став саме їх конфлікт, в якому на хутір Хмельницького Суботів було здійснено напад польським шляхтичем. Під час нападу було вбито молодшого сина Хмельницького та викрадено жінку, з якою майбутній гетьман хотів заручитись. Коли Хмельницький хотів судитись з нападником, то йому було відмовлено через ієрархічну першість польської шляхти над українською.

Другий – формування Української державності здійснювалося під час бойових дій, через це в основу було покладено полково-сотенну організацію козацтва, яка була вже випробуваною та надійною. Вона стала єдиною політико-адміністративною та судовою владою в Україні, їй не підпорядковувалась лише церква.

Створення української національної держави вперше було юридично оформлено спочатку Зборівським договором, згідно якого територія Гетьманщини поширювалась на 3 воєводства (Київське, Брацлавське, Чернігівське), реєстр козаків було збільшено від 6 тисяч до 40 тисяч, поляки повинні були покинути територію трьох воєводств.

Під час війни Хмельницького популяризувалося козацтво через надання козакам певного переліку привілей таких як: автономія та самоврядування на певних територіях, економічні пільги, було визнано їхні права на вільне володіння землею та участь у прийнятті рішень на Запорізькій Раді. Провідну роль в тогочасному суспільстві зайняли козаки.

Найвищим органом влади був Генеральний Уряд, його повноваження були поширені на усю територію вільної України. Генеральний Уряд був головним законодавчим, виконавчим та судовим органом, який очолював гетьман та його помічники, які були у складі Ради Генеральної Старшини.

Над Генеральним урядом була тільки Військова рада. Однак вона не була постійним органом, бо її скликали лише задля вирішення найважливіших питань українського життя, ведення війни та виборів до Генерального Уряду. Згодом її функції замінила Рада Генеральної Старшини.

Гетьман як голова України та верховний головнокомандувач мав великі державні повноваження у виконанні політичних, військових та фінансових функцій, мав владу у скликанні рад, йому підлягала вища судова інстанція. Гетьман видавав універсали –

загальнообов'язкові нормативні акти, які в більшості були присвячені діяльності та організації державних інституцій.

У січні 1648 р. Б. Хмельницького було обрано першим гетьманом Війська Запорізького. За рік, після перемоги під Корсунем, він проголосив себе гетьманом усєї визволеної України та отримав визнання польського короля.

За умовами Білоцерківського мирного договору територія Гетьманщини була обмежена одним воєводством – Київським, козацький реєстр було зменшено до 20 тисяч та дозволено повертатись полякам до своїх маєтків. Умови Білоцерківського договору були не такими привабливими, як за Зборівським, але головне, що остаточно ліквідувати автономію України не вдалось.

Народно-визвольна війна 1648–1654 рр. стала важливою подією в історії українського національного державотворення. Початковий етап проявився у спротиві окремих верств українського козацтва економічним, політичним, релігійним, культурним утискам і навіть свавілля з боку польської шляхти та був спрямований на поновлення старовинних прав і привілеїв українського козацтва. Проте бажаних результатів не приніс. У міру розвитку війни і здобутків українців ідея державної організації козацтва була реалізована за Зборівським договором 1649 р. І хоча в подальшій військовій боротьбі українців спіткала невдача (Білоцерківський договір 1651 р.), але вона не змогла переокреслити прагнення українського народу до власної незалежності. Зрештою вони були втілені у життя у вигляді створення козацько-гетьманської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шигаль Д.А. Історія держави і права України: курс лекцій. Харків : НТМТ, 2013. С.73-80.

2. Полонська-Василенко Н. Історія України. Т. 2. С.16-27.

Науковий керівник: д р юрид. наук, проф. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Рум'янцев В. О.

*Завеліцька Євгенія Миколаївна,
студентка 1 курсу, 3 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХОДІВ БОРОТЬБИ З БЕЗРОБІТТЯМ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ТА НІМЕЧЧИНІ НАПРИКІНЦІ XIX - НА ПОЧАТКУ XX ст.

У період перетворень, що відбувалися на зламі XIX-XX ст., проблема безробіття стала актуальною для багатьох країн світу. Велика Британія та Німеччина, як провідні індустріальні держави того часу, зіткнулися з проблемами у працевлаштуванні робітників та з їх соціальним забезпеченням.

Важливим кроком для подолання безробіття у XIX ст., у промислово розвинутих країнах світу стали широко використовуватися біржі праці, які до початку XX ст. існували тільки на рівні міст. У Великій Британії важливим засобом боротьби з безробіттям, ще з XVII ст. запроваджувалися робітничі будинки. Вони отримали назву «бастилій»: вийти звідти можна було лише з дозволу директора; відносини з відвідувачами дозволялися, однак під контролем наглядачів у спеціально відведеній залі; заборонялося вживати алкоголь, палити. Якщо людина не бажала працювати, її залишали без їжі. У цей же період для поліпшення матеріального становища безробітних все частіше почали використовувати добровільне страхування. Так, протягом XIX ст. організації добровільного страхування під тією чи іншою назвою виникають майже в усіх європейських країнах.

Система соціального страхування Великої Британії, започаткована на початку XX століття лордом В. Бевериджем, передбачала надання захисту у зв'язку із захворюванням, безробіттям і старістю всім громадянам і включала допомогу сім'ям, вагітним жінкам і вдовам. В її основі лежали три принципи: універсальність, єдність та інтеграція, що забезпечили глибокий інтегрований підхід до соціального страхування й мали значний вплив на подальший розвиток соціальної підтримки у Великій Британії.

У Німеччині у XIX ст. велика увага приділялася боротьбі з безробіттям саме державними органами. Перші заклади з відшукування роботи з'явилися у Дрездені в 1840 р. та Лейпцизі у

1844 р. У 1865 р. у Штутгарті місцева влада організувала громадські довідкові бюро для безробітних чоловіків. Пруський, баварський, вютемберзький, саксонський, баденський та гессенський уряди у 1893-1894 рр. видали спеціальні розпорядження, які сприяли виникненню установ пошуку праці. Ці кроки стали першими у формуванні системи соціальної підтримки і боротьби з безробіттям у Німеччині, що мала значний вплив на подальший розвиток соціальних програм у країні.

З метою сприяння у пошуку роботи, а також для запобігання перетворення шукачів роботи на жебраків створювалися такі заклади як притулки-готелі. В Німеччині були запроваджені у середині 1850-х років Феодором Пертессом. Людина, яка шукала роботу, могла знайти тут приміщення для ночівлі, а також підтримку християнської церкви.

У підсумку можна констатувати, що у XIX–XX ст. у Великій Британії та Німеччині застосовувалися досить цікаві заходи боротьби з безробіттям: біржі праці; добровільне страхування; робітничі будинки; громадські довідкові бюро; притулки-готелі; землеробські робітничі колонії. Саме вони свідчать про прагнення державних органів, церкви, громадських та робітничих об'єднань забезпечити допомогу особам у разі настання безробіття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Попов С.В. Безробіття, його сутність та історія боротьби з цим явищем. *Форум права*. 2008. №1. С. 353–357. URL: <https://dspase.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c11afa99-4ff5-4fd4-a523-c4caa5e5c2c2/content>
2. Стремецька В.О. Організація трудової допомоги населенню у XIX - на початку XX ст. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / гол. ред. І. В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2012. Вип. 25. С. 198–201. URL: <https://bit.ly/3O905QQ>
3. Козоріз Г.Г. Зарубіжний досвід формування ефективних інститутів соціального страхування. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013 . Вип. 1 . С. 176–185.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н. С.

*Заяць Ірина Олегівна,
студентка 1 курсу, 16 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ГЕРОЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ. ГЕРОЇ КАЛУЩИНИ. СУЧАСНІСТЬ

Федияк Любомир Богданович (позивний «Тренер»)

Народився 23 січня 1976 року у селі Кропивник Івано-Франківської області. З дитячих років цікавився спортом, займався легкою атлетикою. Після закінчення Кропивницької неповної середньої школи вступив у Івано-Франківський коледж фізичного виховання за спеціальністю фізична культура. Згодом закінчив Тернопільський державний педагогічний університет. Свою трудову діяльність розпочав у 1994 році у ДЮСШ «Сокіл» на посаді тренера-викладача з волейболу. З 2000 року працював у Калуському політехнічному коледжі викладачем, а з 2007 року обіймав посаду заступника директора з виховної роботи.

Коли проходила чергова хвиля мобілізації, у лютому 2015 року, був призваний на військову службу. Спершу проходив коротку підготовку на Рівненському полігоні, потім - Очаківському, а далі Черкаському у складі 93-ї окремої гвардійської механізованої бригади. З 28 серпня 2015 року брав безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення на території Донецької області, спочатку в районі Красноармійська, потім були Калинове, Карлівка та Піски – «найгарячіші точки» на карті війни. Любомир знав заради чого туди пішов та отримав звання сержанта. Згодом став командиром відділення [2, с. 84].

Був безмежно відданий своїй улюбленій справі. Як тренер збірної Калуської команди з волейболу «Нафтохімік», залишив у колекції своїй сім'ї велику кількість нагород команди-переможця. Для зміцнення здоров'я дітей та молоді біля свого дому у селі Кропивник зробив справжній стадіон. Він хотів жити у мирній Україні, але не судилося.

Так, 9 місяців вважався зниклим безвісти, але у грудні 2022 року на основі роботи з ДНК, стало відомо, що 7 березня 2022 року під час наступального бою з військовими формуваннями РФ поблизу села Слобода-Кухарська Київської області загинув молодший

сержант Любомир Фединяк, гранатометник гірсько-штурмової в/ч А3892. Похований на кладовищі рідного села Кропивник [1, с.189].

«Наша незалежна Україна зараз є, була і буде, але ці сторінки приходиться відстоювати». Завжди вважав, «як не я, то хто? я хочу, щоб мої діти росли у вільній країні і зроблю все, що від мене залежить. Ми повинні пам'ятати, що Україна починається насамперед з нас». Саме з такими словами у перший день повномасштабного вторгнення Любомир пішов у військкомат. «Ми повинні віддати шану тим, хто віддає найцінніше за нашу країну». Саме за його сприяння у 2021 році у Калуському політехнічному коледжі був відкритий горельєф полеглому воїну-випускнику Сергію Барничу.

За заслуги перед Батьківщиною нагороджений пам'ятними нагрудними знаками «93-я окрема механізована бригада», «Гвардія», медаллю «Учасник АТО», відзнакою «За бойову звитягу», почесною відзнакою «Учасник бойових дій», медаллю «За гідність та патріотизм», значком «Почесний громадянин Калуської громади» (помертньо), нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (помертньо).

Кушлик Володимир Тарасович (позивний «Аскет»)

Народився 02.08.1996 року у с. Голині Калуського району. У 4 роки з батьками та братом переїхав у м. Калуш. Навчався у Калуській загальноосвітній школі I-III ступенів №7, з 7-го класу навчався у Надвірнянському військово-спортивному ліцеї-інтернаті. Займався силовими видами спорту та Тхеквондо, Ця дисципліна дозволила йому зміцнити здоров'я та загартувати характер, навчитись самооборони та привчила працювати над саморозвитком духовності й інтелекту. Завжди прагнув великих спортивних здобутків. Змалку активно долучався до громадського життя міста. Був членом Спілки Католицької Молоді, Української Молоді – Христові, Молодого Народного Руху [1, с.114].

Після закінчення Надвірнянського ліцею-інтернату вступив до Івано-Франківської духовної семінарії ім. свщмч. Йосафата. Провчившись два семестри залишив семінарію і поїхав на Майдан. Після Майдану пішов у АТО. «просто пішов через те, що люблю свою Державу, люблю свою Землю, люблю кожну людину, яка проживає в цій країні ... просто хочу для цієї Держави якнайкращого». Захищав Донецький аеропорт. У 2015 році вступив

на навчання в Одеську юридичну академію на факультет міжнародних відносин і там же у ряди «Правого сектора». З академії був відрахований, бо брав активну участь у подіях на Сході. Після цього підписав на рік контракт і був зарахований на посаду снайпера в одну з в/ч ЗСУ – Хмельницький спецназ.

Згодом вступає в Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника на юридичний факультет на заочну форму навчання. До 24 лютого 2022 року займався підприємницькою діяльністю. Відразу після початку повномасштабного нападу пішов добровольцем в 10-ту гірсько-штурмову бригаду «Едельвейс» снайпером-розвідником.

Загинув 07.03.2022 року біля с. Слобода-Кухарська Вишгородського району Київської області. Останній спочинок знайшов на міському кладовищі м. Калуша (алея Слави) [1, с.114].

«Яка бригада перша їде, скажіть...». – ці слова Володимира Кушлика, сказані в перший день повномасштабного вторгнення, будуть завжди пам'ятати працівники Калуського територіального центру комплектування і соціальної підтримки. Першою була 10-та гірсько-штурмова бригада. Володимир став ПЕРШИМ з початку повномасштабної війни, про кого сумна звістка прийшла у Калуську громаду.

Герой Володимир Кушлик нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно) та значком «Почесний громадянин Калуської громади» (посмертно).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білик Б., Гриненко Т. Гуде подзвін за героями. Частина перша. Баштанка, 2023. 215 с.
2. Піщик Л. Я. Про них і з ними. Івано-Франківськ: Фоліант, 2022. 96 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

*Зіньковський Марк Артемович,
студент 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ФРАНЦУЗЬКИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС 1804 р. ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЦИВІЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ІНШИХ КРАЇН

У другій половині 18 століття Франція була державою з абсолютною королівською владою у якій лише 1% населення мало привілейований статус, міщанство не мало політичних прав, а більшість селян були закріпачені. Фінансову кризу було вирішено долати шляхом скликання Генеральних штатів у 1789 році. Дискусія між трьома станами (дворянство, духовенство, міщанство) не призвели до вирішення проблеми, і тоді третій стан (міщанство) проголосили себе Національними зборами, від чого і почалася революція. Був прийнятий ряд демократичних законів, наприклад як Декларація прав людини та громадянина 1789 року та Конституція 1791 року. Приходу до влади Наполеона передувало декілька періодів: період жирондистів, період якобінської диктатури та період термідоріанців.

Наполеон Бонапарт взяв безпосередню участь у створенні Цивільного кодексу. Спочатку за дорученням Наполеона було сформовано комісію з чотирьох правників-практиків для розробки проєкту Цивільного кодексу у 1800 році. У комісію увійшли такі видатні французькі юристи: Ф.-Д. Тронше, Ф.-Ж. Біго де Преаме, Ж. де Мальвіль, Ж.-Е. Порталіс. Наступним етапом було доручення судовим органам ознайомитися та висловити свої зауваження і пропозиції до тексту проєкту Цивільного кодексу. Касаційний суд Франції створив комісію з 5 суддів, які внесли свої коментарі та пропозиції, що, хоч і носили більш рекомендаційний характер, все ж були враховані кодифікаційною комісією. Трибунал мав найкритичніше відношення до проєкту нового Цивільного кодексу але після усунення Наполеоном 50 депутатів все ж проголосував за проєкт і рекомендував його Законодавчому корпусу. Після процесу розгляду в Законодавчому корпусі кодекс було прийнято в 1804 році, хоча голосування відбувалося окремо за кожну з 36 частин кодексу.

Юридична наука визначає термін «кодекс» як систематизований законодавчий акт, який містить норми певної галузі права.

Французький Цивільний кодекс замінив собою понад 14 тисяч законодавчих актів, прийнятих попередньою владою, і визначав в собі основні положення щодо розірвання шлюбу, батьківських прав, власності, привілеїв та іпотек, ставши при цьому нормативно-правовою засадою для встановлення свободи і рівності між громадянами. Цивільний кодекс був утворений внаслідок синтезу різних норм права, які існували на той момент у Франції. Він включав в себе норми римського приватного права, французького звичаєвого права, середньовічних королівських статутів і ордонансів, постанов і регламентів республіканського законодавства. Цивільний кодекс був прикладом класичного кодексу. Його структура та внутрішня логіка роблять його класичним та подібним до системи римського приватного права та «Інституцій Гая». Основною метою створення Цивільного кодексу була кодифікація французького права, оскільки в 1807 році було прийнято Торговельний кодекс, у 1808 році – Кримінально-процесуальний кодекс, а в 1810 році був прийнятий Кримінальний кодекс Франції. Ці законодавчі акти стали частиною кодифікації права та вплинули на законодавство інших країн.

Цивільний кодекс 1804 року вважається унікальним джерелом права, яке вплинуло на формування цивільного законодавства не тільки в Європі, але в основному набув популярності у Західній Європі та інших правових системах, які спрямовані на романо-германську правову систему. Країни, в яких французький кодекс суперечив цивільно-правовим традиціям, приймали його за основу для власних кодексів або впроваджували його окремі положення з урахуванням власних правових традицій. Кодекс мав визначальний вплив на формування буржуазного цивільного права як у Франції, так і в Європі та на Американському континенті. Як приклад можна взяти суттєвий вплив Цивільного кодексу Франції на польське цивільне законодавство під час створення королівства Варшавського в 1807 році. Воно стало частиною польського законодавства та впливало на розвиток приватного права у Королівстві до 1946 року. Також Кодекс Наполеона діяв на завойованих землях, таких як Бельгія, Люксембург, Женева, Гессен і ін. Як під час окупації, так і після.

У зміненій формі його було рецепійовано в Румунії, Греції та на раніше завойованих Францією землях. У деяких землях Німеччини Цивільний кодекс Франції діяв до введення Германського

цивільного уложення у 1900 році. Багато держав та земель перекладали та використовували Французький цивільний кодекс для формування свого законодавства. Кодекс набув популярності навіть у англо-американських країнах, наприклад, у штаті Луїзіана в США, що взяв Цивільний кодекс Наполеона за взірць для створення цивільного кодексу штату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар Н.А., Каложна С.В., Петрова Н.О. Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 року на формування правових систем світу: історико-правові аспекти. «*Colloquium-journal*». №2(89), 2021 / Jurisprudence. С. 12-15.
2. Сирко М. В. Цивільний кодекс Франції 1804 року та його вплив на цивільне законодавство країн Європи (на прикладі Польщі та Румунії): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 215 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лизогуб В. А.

*Іваненко Оксана Олексіївна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ США: ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Війна за незалежність вважається однією з фундаментальних подій в історії США. В цій боротьбі колоністи змогли продемонструвати свою сміливість та спроможність протистояти британській владі. Цей конфлікт акцентував на важливості прав та свобод громадян. Історична подія, яка мала визначальний вплив на формування Сполучених Штатів Америки як незалежної держави та становлення американської демократії.

Війна за незалежність США визначалась як конфлікт між Великою Британією та північноамериканськими колоніями, які проголосили про свою незалежність. Протистояння відбулось в період з 1775-1783 роки.

Колоністи прагнули до більшої автономії та самоврядування, тоді як британський уряд намагався максимально втрутитися в їх

зовнішню політику, щоб мати контроль над торговою та промисловою сферою.

Війна почалась в 1775 році битвою при Лексінгтоні та Конкорді. Колоністи змогли здобути ряд перемог у перші роки війни, але британці все ж таки змогли оволодіти Нью-Йорком та Філадельфією.

У 1776 році у Філадельфії було прийнято акт, відомий як «Декларація Незалежності США». Цей документ став прикладом для багатьох народів і зміг вплинути на подальший розвиток світових країн. Він базувався на основоположних принципах прав та свобод громадян. Також став основою для американської демократії. Після прийняття цього акту США проголосило незалежність 13 колоній.

У 1783 році був підписаний Паризький мирний договір, який офіційно визнав незалежність США. Втручання метрополії були ліквідовані завдяки революції.

Війна стала важливим етапом у становленні американської демократії. Насамперед вона відзначилась такими рисами, як: згуртованість народу, рівність громадян, розвиток демократичних принципів. Також слід зазначити, що у війні брали участь різні прошарки населення, що призвело до поширення революційних ідей серед всього населення. Війна була виснажливою та довгою, вона забрала життя багатьох тисяч людей. Відбулась підтримка з боку інших держав, що допомогло здобути незалежність.

Війна мала також важливе значення для інших країн світу. Стала прикладом того, як народ може протистояти владі та виборювати свою незалежність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Макачук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Вид. 8-ме, допов. Київ: Атіка; Харків: Право, 2015. 624 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 317 с.
3. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Тернопіль, 2010. 228 с.
4. Кольбенко А. Прийняття «Статей конфедерації» 1781 року та створення конфедеративного союзу в США. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2016. Вип. 62. С. 40–46.
5. Тищик Б. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки (XVIII – 1918 р.). Львів, Дрогобич: «Коло», 2007. 134 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лизогуб В. А.

*Ищенко Ольга Олександрівна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету слідчої та детективної
діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ НАПОЛЕОНІВСЬКИХ ВІЙН НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Наполеон I Бонапарт – імператор французів, полководець та державний діяч, який заклав основи для розвитку сучасної Франції та став ініціатором значущих змін в Європі та системі міжнародних відносин. Наполеонівські війни, що охопили Європу наприкінці XVIII – на початку XIX століття, відзначилися не лише великими битвами та політичними перетвореннями, але й суттєвим впливом на розвиток міжнародних відносин і правової системи. У цій доповіді ми розглянемо вплив цих відомих війн на формування та еволюцію міжнародного права.

Наполеон I Бонапарт, який прийшов до влади у Франції в 1799 році, був доволі амбітним полководцем. Ставши імператором французів вже у 1804 році, вів активну експансіоністську політику в Європі. Відомий своїми спробами введення єдиної системи управління та права на всьому континенті. Для створення великої французької імперії, Наполеон I використовував неспроможність багатьох держав чинити опір і тим самим порушував принцип суверенітету, неодноразово вторгаючись на чужу територію. Окупаючи чужі території, Наполеон I встановлював у них підконтрольні йому режими. Наприклад, у 1795 р. відбулася окупація Голландії, у 1792 р. – Бельгії, у 1805 р. – Італії, у 1808 р. – Іспанії. Племінник Наполеона Бонапарта Луї Наполеон III, ставши в 1852 р. імператором Франції, продовжив агресивну зовнішню політику свого дядька.

Масштабні наполеонівські війни спричинили суттєві та далекосяжні наслідки, серед яких значне місце займає прийняття на міжнародній конференції в Женеві (Швейцарія) 22 серпня 1864 року першої Женевської конвенції. Конвенція була розроблена

швейцарським підприємцем Анрі Дюнаном, який був свідком жаклих умов, у яких перебували поранені солдати під час битви при Сольферіно в 1859 році. Дюнан був вражений тим, що жоден уряд не мав чітких правил щодо того, як поводитися з пораненими, і він вирішив змінити це.

Женевська конвенція 1864 р. стала ключовим документом в гуманітарному праві, визначивши стандарти гуманітарного права для захисту життя та гідності людини. Перша Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих солдат на полі бою гарантувала пораненим і хворим військовослужбовцям, незалежно від їхньої національності, такі права: право на повагу до їхньої людської гідності; право на гуманне поводження; право на медичну допомогу; право на захист від мародерства та насильства. Конвенція також вимагала від держав-учасниць забезпечити, щоб у кожній армії були медичні підрозділи, а також щоб на полі бою були встановлені нейтральні зони, де поранених можна було б безпечно лікувати.

У подальшому Женевська конвенція 1864 р. була доповнена ще трьома конвенціями 1906, 1929, 1949 рр. та Додатковими протоколами до них. Женевські конвенції мають величезне значення для захисту прав людей, які беруть участь у збройних конфліктах. Вони були ратифіковані більш ніж 190 країнами світу і є основою міжнародного гуманітарного права.

Крім формування міжнародного гуманітарного права, наполеонівські війни зумовили й утвердження принципів суверенітету і територіальної цілісності держав. Так, у 1815 р. був підписаний Амстердамський договір, який встановлював нову систему міжнародних відносин у Європі, що була заснована на принципах монархічного консерватизму та балансу сил. Договір передбачав: відновлення монархій, які були повалені Наполеоном, включаючи Францію; створення Священного Союзу, який був спрямований на підтримку монархічного порядку в Європі; створення Нідерландського королівства, яке об'єднало Нідерланди та Бельгію. У 1815 р. було укладено Віденський договір, який встановлював нові кордони в Європі, що були засновані на принципах справедливості та рівноваги сил. Обидва договори мали значний вплив на розвиток Європи в XIX ст. оскільки регламентували нову систему міжнародних відносин, яка майже без змін проіснувала до початку Першої світової війни.

Показово, що принцип суверенітету, з часом ставши основоположним принципом міжнародного права, був закріплений у багатьох міжнародних нормативних актах. Наприклад, Статут ООН у ст. 2 визначає суверенітет як один із принципів, на яких заснована Організація. Статут також забороняє державам використовувати силу проти територіальної цілісності або політичної незалежності інших держав.

Отже, Наполеонівські війни не лише перетворили політичну карту Європи, але й відіграли ключову роль у формуванні міжнародного права. Розуміння цього впливу дозволяє краще оцінити розвиток міжнародних відносин та правових стандартів, які і сьогодні є фундаментом стабільності та співпраці в міжнародному співтоваристві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Philip Dwyer. Napoleon and the foundation of the empire: The Historical Journal. Australia: University of Newcastle, 2010. 358 p.
2. Требін М. П., Герасіна Л. М. Теорія міжнародних відносин : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Харків: Право, 2022. 472 с.
3. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 400 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.

*Ищук Дарія Ігорівна,
студентка 1 курсу ІІ групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА : ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

Історія розвитку континентального права є багатозарова та визначена впливом історії, культури та традицій. Континентальне право, також відоме як європейське право, становить правову систему в більшості європейських та латиноамериканських країн. Засноване на кодифікованих законах, континентальне право спрямоване на створення систематизованого корпусу права для підтримки правопорядку. Починаючи з епохи раннього

середньовіччя, в континентальній Європі відбувалося поступове злиття норм римського права і варварських правових звичаїв, яке тривало протягом усього Середньовіччя, у Новий час і завершилося лише на початку XIX ст., після прийняття наполеонівських кодексів, які стали першоосновою сучасної романо-германської правової системи. У XX столітті відбувалося зближення національних правових систем з міжнародним правом [2, с. 52].

В історії його розвитку важливим елементом є взаємодія із різними правовими системами, обумовлена історичними, культурними та соціальними умовами. Зокрема, вплив загального та звичаєвого права має ключове значення для формування континентального правового порядку. Загальне право, базоване на рішеннях судових органів та юридичних прецедентах, вносить гнучкість та пристосовуваність у континентальну систему, а інтерпретація цих прецедентів може сприяти вдосконаленню правового регулювання відповідно до сучасних викликів. Звичаєве право, обумовлене традиціями та практикою суспільства, також має вагомий вплив на континентальну правову систему, особливо у визначенні моральних та етичних стандартів, які утверджують основні принципи багатьох норм континентального права.

Завдяки величезному впливу католицької церкви і широкої юрисдикції церковних судів (особливо в Іспанії), істотний внесок у становлення романо-германської правової сім'ї внесло канонічне (церковне) право – система канонів, правил, встановлених церквою, які відносяться як до церкви, так і до життя віруючих (шлюб, заповіт) [3, с. 122].

Визначальним етапом стала взаємодія з міжнародними нормами та стандартами. Міжнародні конвенції та угоди відіграли важливу роль, формуючи континентальні правові системи і надаючи їм міжнародний контекст через закріплення загальноновизнаних норм. Наприклад, ухвалення Віденської конвенції про міжнародні договори в 1969 році визначило принципи тлумачення та виконання договорів, що знайшло відображення в різних континентальних правових системах.

Роль міжнародних судів та арбітражних органів у вирішенні суперечок, які впливають на принципи та норми континентального права, важко переоцінити, адже їх ефективність та авторитет,

зокрема Європейського Суду з прав людини, визначають стандарти захисту прав і свобод громадян у багатьох країнах Європи.

В сучасних умовах розвиток континентального права супроводжується активною взаємодією з різними правовими системами, де важливим аспектом є явище правової гармонізації та конвергенції. Цей процес узгодження правових норм і стандартів між різними юрисдикціями визначає новий етап у розвитку континентального права, роблячи його більш гнучким та адаптованим до викликів сучасності, що сприяє ефективному захисту прав та інтересів громадян у міжнародному контексті.

Отже, континентальне право повинно активно взаємодіяти з іншими правовими системами, враховуючи їхні традиції, стандарти та принципи. Світ стає все більш взаємозалежним, тому міжнародна співпраця та гармонізація правових норм є необхідною умовою для забезпечення порядку та ефективності правових систем. Це особливо актуально в контексті технологічного розвитку, який вимагає адаптації правових норм до нових викликів. Крім того, важливо дотримуватися принципу відкритості до різноманітності культурних та правових традицій. Це дозволить забезпечити справедливість та рівноправ'я для всіх, незалежно від їхніх переконань та ідентичностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мелякова Ю. В. Правотворчість у прецедентному та континентальному праві: герменевтичний аналіз. *Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія: зб. наук. пр. Харків : Право, 2012. № 2(12). С. 126–143.

2. Колодяжна В. В. Історія формування та сучасний стан романо-германської правової сім'ї. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична: зб. наук. пр. 2013. №1. С. 46–53.

3. Білозьоров Є. В. Джерела права в державах континентального і загального права: проблеми їх детермінації. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія: економіка і право: Право, 2013. № 22. С. 120–126.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Пономарьова Г. П.

*Кальченко Аліна Сергіївна,
студентка 1 курсу, 16 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ – КЕРМАНІЧ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Через вплив суб'єктивних і об'єктивних факторів ще в період Середньовіччя ми втратили державність, а неподалік поступово з'явилися країни, які хотіли підкорити український народ і привласнити українські землі, століттями намагалися знищити нашу неповторність, мову та культуру.

Однак на початку Нової історії на українських землях відбулися події, які призвели до зародження державного утворення, що знайшло найповніший вияв у національно-визвольній боротьбі під проводом Богдана Хмельницького середини XVII ст.

Основоположником і першим керманічем Української національної держави цього періоду був лідер національно-визвольної боротьби гетьман Богдан Хмельницький, світогляд якого пройшов від ідей козацького автономізму до ідеї створення суверенної та незалежної Української держави.

Неповторність постаті Богдана Хмельницького полягає у тому, що за часів його гетьманування постала Українська козацька держава, яка поклала край соціально-економічному, релігійному, гнобленню українців.

На середину 1650-х років оформилась соціально - політична структура Української козацької держави та утвердився полково-сотенний адміністративно-територіальний устрій.

У результаті Національно-визвольної революції під проводом Богдана Хмельницького було знищено феодальні відносини та розпочато формування козацького землеволодіння капіталістичного типу.

Важлива роль Богдана Хмельницького як полководця. Цю гетьманську постать, з військової точки зору, зазвичай, ототожнюють з лідером буржуазної революції в Англії Олівером Кромвелем, який не зазнавав військових поразок.

Після звільнення українських земель від польського панування українська держава, що швидко утворювалася, набула наступних ознак: населення, яке проживало на цьому земельному

володінні; податки, що стягувалися на утримання органів публічної влади; збройні сили, осередок яких становило запорозьке та реєстрове козацтво, були сформовані на організаційних принципах Запорозької Січі [1, с.320].

Також слід зазначити, що Богдан Хмельницький продемонстрував видатні дипломатичні здібності, які дозволили Україні маневрувати на міжнародній політичній арені.

Незалежність Козацької держави була для Богдана Хмельницького найголовнішою ідеєю. Наголошування на політичній свободі й національній державності України притаманне поглядам Богдана Хмельницького [1, с. 320].

Феномен Богдана Хмельницького надихає і сьогодні. Приклад Богдана Хмельницького показує, що таким лідером може стати кожен українець, який вірить у себе і прагне реалізувати свої національні бажання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тарасенко Л. Б., Шевчук В. В. Особливості державотворчої та правотворчої діяльності Богдана Хмельницького в період Національно-визвольних змагань (1648–1657). *Південноукраїнський правовий часопис*. 2022. № 1–2. С. 317–323.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

*Кашир Дар'я Володимирівна,
студентка І курсу, 16 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ ФРАНЦІЇ 1804 РОКУ НА РОЗВИТОК КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА

Континентальне право – це ієрархічна система права, яка містить писані конституції, конституційні закони, органічні закони, звичайні закони, кодекси. Письмові документи мають більший пріоритет ніж, наприклад, судова практика, яка є обов'язковою для Великої Британії.

Основними інститутами континентального права є сімейне право, право власності, спадкове і зобов'язальне право. Провідною рисою континентального права є його кодифікація.

Цивільний кодекс Франції 1804 року мав великий вплив на формування і подальший розвиток цивільного континентального права. В основу Цивільного кодексу було покладено інституційну систему, яка своїм корінням сягає Інституцій Гая – видатного римського правника II століття.

Цивільний Кодекс складався з вступної частини, 3 книг та 2281 статті. Стаття 8 формулювала право на рівність користування цивільними правами кожному французу [2, с. 41]. Дієздатність людини визнавалася тільки з 21 року. За Цивільним кодексом, поняття юридичної особи не було передбачено.

Регулювання сімейних відносин відіграло значну роль при здійсненні кодифікації Франції у зазначений період. Так, відповідно до ст. 144 Цивільного кодексу, визначався шлюбний вік для чоловіків – 18 років, а для жінок – 15 років, але повних прав без згоди батьків чоловіки набували з 25 років, а жінки – із 21 року.

Цивільний кодекс 1804 року ставив на перше місце світське, офіційне укладення шлюбу, при виконанні таких вимог можна було мати церковний шлюб. Не можливо було мати шлюб між родичами. За ст. 147 Цивільного кодексу Франції 1804 року не можна було мати два шлюби одночасно. Новим положенням стало визнання позашлюбних дітей та їх спадкування [2, с. 41].

Праву власності приділялася значна увага, зокрема, у ст. 544 надавалось визначення: «Власність означає абсолютне право користуватися та розпоряджатися речами з урахуванням того, що таке користування не має бути таким, яке забороняється законом чи регламентом».

Цивільний кодекс Франції 1804 року містив положення щодо поділу речей на рухомі та нерухомі, при цьому було передбачено 4 групи речей, такі як ділянки та споруди, нерухомі речі за своїм призначенням, рухомі речі та особливо цінні рухомі речі [1, с. 499].

Існувало право користування чужою річчю, наприклад узуфрукт, що у ст. 578 згадується як «право користуватися речами, власність на які належить іншій особі, так само як ними користується сам власник, але із зобов'язанням зберігати сутність речі». Людина, яка користувалася

власністю, не мала права завдавати шкоди правам узуфруктарія – такі положення містилися у ст. 599 [4, с. 12].

Зобов'язальні відносини містили систему договорів, визначення договору містилось у ст. 1101 Цивільного кодексу: «угода, за якою одна сторона або декілька осіб зобов'язуються перед іншою або декількома іншими особами дати що-небудь, зробити що-небудь або не робити чого-небудь». Вагомими чинниками були свобода договору, рівноправність сторін договору, добровільність його укладення та обов'язковість виконання [3, с.79].

Французький цивільний кодекс дав значний поштовх для розвитку цивільного права багатьох країн, зокрема, близько 70 країн перейняли його основні положення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. 2-е вид. перероб. й допов. Київ : Центр учбов. л-ри, 2008. 730 с.
2. Лісогорова К. М. Характерні риси правової системи Франції на початку ХІХ століття. *Юридичний науковий журнал*. 2021. № 10. С. 40–42.
3. Сирко М. В. Зобов'язальне право за Французьким Цивільним кодексом 1804 р. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 78–82.
4. Зуб О. Ю. Право власності за цивільним кодексом Франції 1804 року. *Юридичні науки: проблеми та перспективи*. м. Івано-Франківськ, 19–20 травня 2017 р. С. 10–12.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

*Книш Вікторія Сергіївна,
студентка І курсу, І групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПОШИРЕННЯ Й ЗАСТОСУВАННЯ ІСЛАМСЬКОГО ПРАВА У СУЧАСНОМУ СВІТІ

У сучасній юридичній науці існує недостатньо приділяється увага аналізу впливу релігійних норм на правову систему у контексті регулювання суспільних відносин у сфері реалізації прав і свобод людини і громадянина. У зв'язку з цим виникає потреба у науковому розгляді релігійних норм як важливого елементу

правової системи, зокрема, поширення та застосування норм ісламського права у сучасному світі. В свою чергу, це обумовлює актуальність вивчення правового захисту прав і свобод людини як фундаментальної цінності, особливостей їх реалізації та правової активності осіб, які є носіями цих прав.

Релігія представляє собою віру в реальне існування надприродного явища. Мусульманське право є невід'ємною частиною соціально-релігійного світогляду ісламу. Наразі, іслам є другим за чисельністю віруючих, налічуючи понад 800 мільйонів прихильників.

В Ісламі виділяються різні напрямки, зокрема, сунізм і шиїзм. Серед сунітів, які становлять більшість, існують різні ідейні течії та секти, проте їх особливо багато в шиїзмі. Основні відмінності між ними зазвичай стосуються питань передачі влади в халіфаті й обрядової практики. Суніти заперечують деякі сунітські хадиси та використовують власні збірки. У свою чергу, шиїзм, навпаки, не представляє собою єдиної системи вчення чи церковної організації [1, с. 281–285].

Мусульманська правова система відрізняється своєрідністю в порівнянні з іншими правовими системами. Ця унікальність виявляється в особливих джерелах, структурі, термінах та розумінні правових норм.

Ісламські правознавці тлумачать «правову норму» як правило, встановлене Аллахом для мусульманської спільноти, що ґрунтується не на логічних висновках, а на ірраціональних, релігійних догмах та вірі. Таким чином, воно визнається незмінним, нескасованим і абсолютним, підлягаючи обов'язковому виконанню.

Основні джерела ісламського права включають нематеріальні джерела мусульманського права, що представлені волею Аллаха (наприклад, заповіді) та матеріальні джерела мусульманського права (Коран – головне джерело мусульманської правової системи та Сунну – конкретні міркування Мухаммеда за його життя) [2, с. 197–200].

Невід'ємною складовою ісламу становить шаріат, тобто «шлях праведного життя». Він являє собою системний набір норм мусульманського права, включаючи релігійні та обрядові принципи, призначені для регулювання не лише поведінки мусульман у різних сферах життя, але й їх думок і почуттів. Важливо відзначити, що більшість нормативних вказівок впливає із концепції обов'язків людини перед Аллахом, а не із ідеї про права, свободи та гідність особи.

Ключовим принципом «ісламської справедливості» є абсолютна рівність всіх вірян, свобода совісті та взаємна відповідальність суспільства та індивіда. В теорії, мусульманське право визнає, що прийняття ісламу робить всіх людей рівними, незалежно від соціального статусу, кольору шкіри чи мови. Особливий акцент робиться на рівності перед законом та судом. Права людини в мусульманському праві визначаються в першу чергу обов'язками щодо себе, громади та суспільства, держави й Аллаха.

Одночасно слід підкреслити, що права і свободи, зафіксовані в сучасних конституціях мусульманських держав, повністю відповідають мусульманським принципам і мають бути дотримані державою. Зазначені права в розумінні ісламського права не є абсолютними, однак держава повинна дотримуватися їх при реалізації, враховуючи загальні інтереси віруючих.

Представники сучасної доктрини ісламського міжнародного права звертають увагу на те, що протягом тривалого періоду жодна країна не розробляла структурованого уніфікованого закону для врегулювання відносин з іншими країнами [3, с. 21]. Існують припущення, що ісламські принципи відносно ведення війни можуть мати вплив на європейські закони та звичаї, особливо у контексті лицарських кодексів з часів хрестових походів, які в подальшому перетворилися у сучасне *ius ad bellum* (право на ведення війни) [4, с. 394–394]. Однак при цьому з точки зору відображення особливостей становлення ісламської концепції міжнародного права та міжнародного ісламського права, як прояву фрагментації, важливо відзначити, що у цьому аспекті традиції міжнародного ісламського права практично не мають прояву. Мається на увазі положення міжнародного публічного права про мир та війну, морське право, торговельне право та інші. Однак все ж таки поступово сучасне міжнародне право характеризується зростанням взаємозалежності між державами і галузями міжнародного права, що розширює кількість міжнародних стандартів та, за логікою, ймовірність конфліктів між ними, відповідно. У такому випадку одним із шляхів уникнення конфліктів може бути регіоналізація міжнародного права.

Беззаперечно, що мусульманське право та ісламська правова ідеологія вирізняються визначальним впливом на регулювання світової політики [5, с. 120]. Варто зауважити, що норми ісламського

права не автоматично застосовуються до зовнішньої політики та міжнародно-правового регулювання. Концепція суджень, прийнята в ісламській правовій доктрині та практиці багатьох ісламських держав, за допомогою аналогій та узгоджених рішень, об'єктивно створює процесуально-правову основу для застосування правової концепції ісламу у формуванні всесвітнього правопорядку та прогресивному розвитку сучасного міжнародного права. Так, традиційне ісламське право враховує дві складові світового правопорядку: 1) співтовариства ісламських народів; 2) решта світу.

Отже, ісламське право в сучасному світі формуються під впливом різноманітних чинників, основними з яких є цивілізаційний та глобалізаційний. Перший полягає в необхідності гармонійного співіснування різних культур, враховуючи великі завдання, які потребують мобілізації всіх ресурсів та не залежать від культурних відмінностей. Другий пов'язаний із структурними змінами, що відбуваються в сучасному світі і впливають на різні аспекти життя, такі як політика, соціально-економічна сфера, культурна ідеологія та правова система, в які активно впроваджуються норми ісламського права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бехруз Хашматулла. Іслам – основа мусульманської правової та релігійної. *Актуальні проблеми політики*. № 9. Одеса, 2000. С. 281–285.
2. Кияк М. Т. Порівняльний аналіз християнського та ісламського бачення проблеми співвідношення моралі та економіки. *Науковий вісник Чернівецького університету*. № 301–302. 2005. С. 197–200.
3. Jalaly Zahid. Analysis of Origin, Development and Nature of Islamic International Law. *Kardan Journal of Social Sciences and Humanities*. 2018. Vol. 1. une. № 1. URL: <https://kardan.edu.af/data/public/files/zahid-jalaly-1105012019053648.pdf>
4. Taube M. Etudes sur le developpement historique du droit international dans l'«Europe orientale». *Recueil des Cours*. 1926. P. 341–556.
5. Піх Ю. А. Загальна характеристика секуляризації і десекуляризації правових систем релігійного типу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2019. 226 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лизогуб В.А.

*Ковтуненко Станіслав Романович,
студент 1 курсу, 2 групи
факультету слідчої та детективної
діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого*

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ США У XVIII–XIX ст.

Одним із найбільших світових лідерів серед провідних країн світу станом на сьогодні є США. Проте, трохи більше ніж 250 років тому такої держави не існувало на мапах. Тому важливо було б дослідити, яким чином за настільки короткий період держава змогла досягти таких висот.

Перша колонія, що була заснована англійськими переселенцями ще за часів Генріха VIII, отримала назву Вірджинія. Участь пуритан у переселенні до Америки сприяла розвитку самоврядування, бо ще в 1620 р. «батьки-пілігрими» підписали «Мейфлауерську угоду», де зазначалося: «Здійснивши, заради Слави Божої, розвитку християнської віри та честі нашого Короля й Батьківщини подорож, щоб заснувати першу колонію в північній частині Вірджинії... укладаємо угоду... і відповідно до цієї Угоди час від часу приймати, створювати та формулювати такі справедливі та рівні закони, постанови, акти, конституції...». «Мейфлауерська угода» вважається першим проявом конституціоналізму США. Також перші колонії були комерційними проектами (наприклад, Лондонської та Плімутської торговельних компаній), тому правовий статус цих територій визначався за допомогою хартій – певних угод короля і компанії, що надавали колоніям автономію в обмін.

Англія всіляко намагалася стримати та обмежити розвиток колоній, так як вбачала у цих територіях лише ринок збуту своїх товарів, тому революція неодмінно повинна була статись. У 1770 р. вже починались перші збройні сутички, а у 1773 р. метрополія прийняла «чайний закон», що істотно обмежував права у сфері торгівлі колоністів. У відповідь на це 16 грудня вони здійснили «Бостонське чаювання», викинувши за борт кораблів весь англійський чай. Власне революція почалась битвою при Лексінгтоні та Конкорді 1775 р.

Перший Континентальний конгрес, скликаний 5 вересня 1774 р., прийняв рішення, які вели до розриву з метрополією. Другий Континентальний конгрес своїми рішеннями створив об'єднану армію колоній і призначив головнокомандувачем Джорджа

Вашингтона. Другий конгрес 4 липня 1776 р. прийняв Декларацію незалежності США, автором якої був Томас Джефферсон. У Декларації незалежності урочисто проголошувалася незалежність 13 сполучених штатів і скасування їх політичних зв'язків з Британією.

«Статті конфедерації і вічного союзу», підписані ще у листопаді 1777 р., набули чинності 1 березня 1781 р. Документ складався з преамбули і 13 статей. Вищим органом влади конфедерації проголошувався однопалатний Конгрес. Для ведення справ конфедерації у міжсесійний період Конгрес обирав Комітет Штатів. Завдяки цьому об'єднанню вже 19 жовтня 1781 р. англійські війська капітулювали, а в вересні 1783 було підписано Паризький договір, згідно з яким США набували незалежності.

Наступним етапом стало прийняття Конституції 17 вересня 1787 р., що складалася з преамбули і 7 статей та набрала чинності 4 березня 1789 року. Конституція закріплювала республіканську форму правління в США. Розмежування повноважень між вищими органами державної влади в ній було здійснено наступним чином. Всі законодавчі функції передавалися Конгресу Сполучених Штатів (стаття 1 розділ 1). Виконавча влада належала Президентові США (стаття 2 розділ 1). Судова влада Сполучених Штатів передавалася єдиному Верховному Суду і тим нижчим судам, «що згодом установить або створить Конгрес» (стаття 3 розділ 1). Також за Конституцією США 1787 р. створювався механізм «стримувань і противаг», що повинен був унеможливити узурпацію влади будь-якою з її гілок.

Оскільки Конституція США 1787 р. не включала гарантії прав і свобод людини і громадянина, необхідних американському суспільству, у червні 1789 р. Конгресом був прийнятий «Білль про права», ратифікований усіма штатами у 1791 р., що доповнив текст Основного закону.

У 1860 р. президентом США був обраний Авраам Лінкольн – прихильник відміни рабовласницьких відносин, через що в лютому 1861 р. 11 південних штатів вийшли з федерації, проголосивши конфедерацію, а в квітні того ж року розпочали громадянську війну. Спочатку перевага була на боці заколотників, але з прийняттям Гомстед-акта 1862 р. і Прокламації про звільнення

рабів 1862 р. армії північних штатів вдалося досягти корінного перелому в громадянській війні та завершити її перемогою.

Отже, завдяки тому, що США в своїй історії не мали періоду феодалізму, а також за рахунок демократичного, працьовитого та патріотичного суспільства, вони змогли стати країною вільних можливостей. Конституція США 1787 р., Білл про права 1791 р. та інші конституційні акти лише підтверджували це, але варто відзначити, що повною мірою забезпечити всі громадянські права та рівність серед населення вони не змогли. Це проявлялося у тому, що темношкірі робітники залишалися залежними від колишніх власників, зберігався високий майновий ценз в галузі виборчого права тощо. Саме тому у ХХ ст. удосконалення державного ладу США продовжилось з новою силою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с.
2. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право: навч. посібник. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2019. 384 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.

*Коноваленко Крістіна Андріївна,
студентка 1 курсу, 6 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ТОКІЙСЬКИЙ ТРИБУНАЛ: ЗМІСТ І НАСЛІДКИ

Після завершення Другої світової війни перед людством постало питання покарання винних у жорстоких антигуманних звірствах, вчинених Третім Рейхом та його союзниками. 8 серпня 1945 р. було прийнято та оприлюднено Статут Нюрнберзького трибуналу, який зазначав низку принципів організації та провадження судової діяльності Нюрнберзького трибуналу, а потім Токійського. Ці два трибунали стали першими міжнародними судами над винними у військових злочинах, які заклали основу даного інституту.

Токійський трибунал, також Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу, заснований Угодою від 19 січня 1946 р. на Потсдамській конференції за ініціативи держав антигітлерівської коаліції, у тому числі Австралії, Канади, Нової Зеландії, Нідерландів, Індії та Філіппін. Трибунал був сформований з представників цих країн.

Метою створення Токійського трибуналу був справедливий суд для покарання винних військових злочинців Японії. Вони засуджувались відповідно до Статуту Нюрнберзького трибуналу за найтяжчі злочини проти людяності, порушення правил війни, завдання шкоди цивільним і жорстокого поводження з військовополоненими. За даними Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу, 132 134 американських і британських військовослужбовці та медики потрапили в полон, 35 756 з них померли на місці з різних причин, у тому числі й хвороби. Полонені були розміщені в 17 таборах для військовополонених в Японії та за кордоном. Існують докази, які вважаються вилученими з боку прокуратури під час судового розгляду, що засвідчували використання військовополонених для медичних експериментів, жінок для військового сексуального рабства, масові вбивства та систематичні звірства. Дана інформація не є офіційною відповідно до Токійського процесу, але носить реальний характер у більшості дослідженнях вчених.

Стаття 7 Статуту Нюрнберзького трибуналу в своїй основі зазначала, що імунітет на судочинство, який давав можливість звільнити від покарання або пом'якшити його, не розповсюджувався на підсудних, в тому числі глав держав чи чиновників, у разі вчинення ними міжнародних злочинів. У тому числі, це положення стало основою для діяльності Токійського трибуналу. Додатково цим же Статутом зазначалось, що злочини проти міжнародного права вчиняються людьми, а не невідомими об'єктами. Дана стаття та викладені в ній положення зазначають найважливіший принцип у діяльності міжнародних трибуналів того часу, після чого стали основою практики сучасних міжнародних установ, говорячи про те, що міжнародне право може бути забезпеченим та збереженим лише за умови покарання конкретних осіб, які визнаються винними в злочинах.

Судовий процес японських військових злочинців відбувся з 3 травня 1946 р. по 12 листопада 1948 р. Процесуальний порядок судового розгляду було визначено у ст. 15 Статуту Міжнародного

військового трибуналу для Далекого Сходу. В обвинувальному акті трибуналу було визначено 55 пунктів, кожен з яких містив загальні звинувачення всіх підсудних та винність кожного підсудного окремо. На підтвердження цьому стороною обвинувачення було представлено 4356 документальних доказів та 1194 свідчень про злочини. Стороною захисту було надано 1527 документів та 214 письмових показань свідків. Судовий розгляд, заслуховування доказів, прийняття рішень судьями у загальному відбувались протягом більше ніж двох років. Трибунал проводився над 27 військовими злочинцями, політичними лідерами Японії. У кінцевому результаті, вирок був проголошений 25 з всіх підсудних. Семеро осіб було засуджено до смертної кари через повішення, 16 – до довічного позбавлення волі і двоє – до 7 й 20 років позбавлення волі. Головні японські злочинці були офіційно засудженні за порушення міжнародного права, його договорів та угод.

Статути обох трибуналів, Нюрнберзького та Токійського, мають визначний вплив на розвиток тогочасного і сучасного міжнародного права. Принципи Статуту Нюрнберзького трибуналу у свій час були визнані міжнародною спільнотою у резолюції Генеральної Асамблеї ООН 95 (I) від 2 грудня 1946 р. У світлі міжнародного права минулого століття Токійський процес став основою прецедентів для інших міжнародних трибуналів. Так, насамперед, Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії і Міжнародний кримінальний трибунал для Руанди у судовому процесі зачитували справи та висновки про військові злочини з Токійського рішення як прецеденти у своїй практиці. Це відбулося відповідно до того, що в період створення даних трибуналів вчені з міжнародного права вирішили звернутись та детально дослідити процеси Другої світової війни, щоб представити їх як практичну основу для існування та судового провадження нових міжнародних трибуналів. У світлі сучасної практики Токійський процес і його рішення, з великим обсягом документації, доказів та своїм тривалим процесом, без будь-якого заперечення є важливим для дослідження судової спадщини в історії міжнародного гуманітарного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Жуковська Я.М., Мудрик К.А. Роль міжнародних кримінальних трибуналів у сучасному міжнародному праві. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. №2. С. 29–37.

2. Neil Boister, Robert Cryer. Documents on the Tokyo International Military Tribunal: Charter, Indictment and Judgment. 2008. Vol. 1. 1427 p.

3. Yuma Totani. The Tokyo War Crimes Trial: Historiography, Misunderstandings and Revisions: dis. ... PhD in History. Berkeley. 2005. 450 p.

4. Гундогдиев Г. Спеціальні міжнародні трибунали АД НОС (порівняльно-правовий аналіз): диплом. робота ... бакалавр. Київ. 2023. 80 с.

Науковий керівник: д-р юрид. наук, проф. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Рум'янцев В. О.

Корбань Аліна Андріївна,

студентка 1 курсу, 5 групи

факультету слідчої та детективної

діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого

ІНСТИТУТ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ ЗА ЗАКОНАМИ XII ТАБЛИЦЬ

Закони XII таблиць (далі – Закони) є одним із перших джерел римського права, і, крім того, найбільш широкоживаним для свого часу. Вони містили перелік норм, що регулювали порівняно прості відносини, що стосувалися сімейної, спадкової, майнової сфер, судочинства тощо. При цьому особливу увагу слід приділити правовому регулюванню сімейних відносин, а саме інституту розірвання шлюбу. Адже розуміння громадянами Стародавнього Риму значення шлюбу та сім'ї, а також фактори, що призводили до розірвання шлюбу у римському суспільстві відчутно вплинули на подальше становлення шлюбно-сімейного права у всьому світі, хоча римський інститут розірвання шлюбу і не був повністю відтворений у сучасній правовій традиції.

Закони знали три форми укладення шлюбу: дві найдавніших і одна порівняно нова [4]. При цьому, варто зазначити, що не всі мали можливість укласти шлюб. Так, це могли зробити лише громадяни, а відповідно раби, перегрини та латини (до Латинських воєн) були позбавлені можливості бути у шлюбі. Також у Законах була зазначена заборона на шлюби між патриціями і плебеями [1]. У всіх трьох формах шлюб переривався у разі смерті одного з подружжя чи втрати ним правоздатності, а також шляхом розлучення. При цьому варто зазначити, що наявність статевих стосунків між подружжям

була обов'язковою умовою дійсності шлюбу, тобто за умови відсутності таких відносин шлюб вважався недійсним. Стосовно підстав розірвання шлюбу, то такою не могло бути захоплення чоловіка в полон. Але був певний виняток: якщо впродовж п'яти років жінка не мала змоги дізнатися, чи живий її чоловік, який перебував у полоні, то вона могла розірвати шлюб і відповідно вступити у новий. При поверненні чоловіка з полону шлюб поновлювався.

Розірвання шлюбу шляхом розлучення було можливим саме з ініціативи чоловіка в суворо обмежених умовах, а з ініціативи жінки лише в одній формі. Стосовно ініціативи чоловіка, то такими підставами могли виступати перелюб жінки, її аморальна поведінка або втрата плоду тощо. Варто зазначити, що для формального розлучення достатньою підставою були слова чоловіка до дружини «бери свої речі і йди геть»; також у дружини відбирався ключ від будинку.

При цьому припинення шлюбу без належних підстав розглядалося як безчесне діяння. У цьому випадку жерці відлучали чоловіка, і він віддавав частину свого майна для змишування тих богів, під заступництвом яких було укладено шлюб [1].

Найдавніші форми укладення шлюбу здійснювалися в урочистій обстановці й віддавали жінку-наречену під необмежену владу чоловіка, якщо він мав самостійний сімейний статус, або діда по чоловічій лінії, тобто глави родини. Першою такою формою шлюбу «*sum manu*» був шлюб, укладений шляхом релігійного обряду, у присутності жерців, що супроводжувався урочистим присяганням дружини слідувати всюди за чоловіком. При цьому ця форма мала обмежену сферу застосування, і насправді її могли дозволити лише заможні родини патриціїв [3]. Вважалося, що при розірванні шлюбу боги, покровителі шлюбу, накладуть покарання за розірвання того, що було освячене. Тому такий шлюб можна було розірвати лише в окремих випадках.

Інша форма шлюбу «*sum manu*» укладалася у вигляді фіктивної купівлі нареченої (по типу манципації). У цій формі дружина була радше об'єктом, а не суб'єктом права [3]. Тобто тут становище жінки було повністю залежне від чоловіка, відповідно, з її ініціативи шлюб не міг бути розірваний. Поступово такий шлюб

втратив свою популярність, і вже в імперський період про нього немає жодної згадки [2].

Законам була відома і безформальна форма шлюбу «*sine manu*», тобто шлюбу «без накладання руки чоловіка». Особливістю цього шлюбу було те, що жінка мала значну свободу, включаючи й можливість розлучення [4]. Тож, розлучення в такому шлюбі могло бути за взаємною згодою сторін або в односторонньому порядку з відповідних причин. При цьому, розлучившись, жінка мала змогу забрати своє особисте майно, внесене у будинок (де проживала разом з чоловіком), як придане, так і придбане у шлюбі. Розлучення у шлюбі «*sine manu*» відбувалося шляхом переривання річного терміну давності володіння чоловіком своєю дружиною. Для цього кожного року дружина уходила від свого чоловіка на три дні. У випадку її неповернення до чоловіка через три дні шлюб вважався розірваним.

Закони XII таблиць обумовлювали розірвання шлюбу широкими соціальними, правовими та релігійними рамками, визначаючи шлюб як соціально-значущий союз чоловіка та жінки. Загалом Закони визначали права та обов'язки обох сторін та встановлювали способи вирішення розбіжностей між ними. Також вони сформували основу римського сімейного права та вплинули на правові норми, які визначали майбутнє розвитку шлюбно-сімейних відносин в Римській імперії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Драгомирова Ю. В. Розірвання шлюбу у римському приватному праві. *Від римського приватного права до права Європи: матер. 15-ої міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, 15 трав. 2017 р.). Одеса: Фенікс, 2017. С. 39–41.
2. Качур В. О. Союзи чоловіка і жінки у стародавньому Римі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія Право*. 2012. Вип. 19. Ч. 1. С. 49–52.
3. Козинець І. Г. Шлюб та його види у приватному праві Стародавнього Риму. *Правові новели*. 2019. № 7. С. 46–52.
4. Шигаль Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн: курс лекцій. 3-є вид., переробл. та допов. Харків: «НТМТ», 2012. 320 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.

*Костоглод Поліна Андріївна,
студентка I курсу, II групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН – ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ

У сучасному світі, окрім міжнародних організацій, задля виконання функцій щодо вирішення міжнародних суперечок та винесення рішення після всебічного та неупередженого розгляду справи також діють міжнародні судові установи. Однією з таких організацій є Міжнародний суд ООН, який є його головним судовим органом, діє відповідно до Статуту, який заснований на Статуті Постійної Палати Міжнародного Правосуддя.

Що ж до історії виникнення Міжнародного суду ООН, то свій початок вона бере ще в Стародавньому світі, коли між націями та народами, племенами та общинами виникали суперечливості, які переростали в сутички, а згодом набували все більш глобального характеру, переростаючи в війни.

Важливим поштовхом до подальшого розвитку міжнародного права стала загальноєвропейська війна, так звана Тридцятирічна війна, яка спалахнула на початку XVII століття. Вона стала першим міжнародним конфліктом, в якому брали участь більшість країн тогочасної Європи. 25 грудня 1641р. відбулося підписання попереднього мирного договору, за яким Іспанія, а з іншого боку Швеція і Франція домовились про скликання конгресу для укладання миру в Вестфальському місті Мюнстері і Оснабюці. Укладений на конгресі Вестфальський трактат 1648 р. містив ряд важливих положень, які, можна сказати, заклали сучасні принципи міжнародного права, а саме: принцип суверенітету і легітимності верховної влади, втілені у внутрішній політиці, передусім у праві, принцип мирного вирішення спорів, принцип заборони застосування сили тощо.

У XIX столітті створюються третейські суди, так звані «змішані суди», які беруть до розгляду важкі політичні, територіальні питання, питання пов'язані з работоргівлею та справи щодо захоплення кораблів.

У 1892 році Міжнародна асоціація залізничного транспорту створила Постійну палату третейського суду, а в 1895 році Міжпарламентський союз прийняв резолюцію про створення

Міжнародного третейського суду, а через 4 роки в Гаазі засновується Постійний міжнародний третейський суд.

Наступним кроком було створення Ліги Націй, метою якої був розвиток співробітництва, досягнення миру і безпеки між народами. Головними цілями було забезпечення виконання прав національних меншин та вирішення територіальних конфліктів у світі після завершення Першої світової війни. Згідно Статуту Ліги Націй створюється судовий орган – Постійна палата Міжнародного Правосуддя, яка займалась спорами міжнародного характеру. Складний процес ухвалення рішень, відсутність ефективного механізму їх реалізації та внутрішні суперечності окремих документів Ліги Націй призвели до її непротидії агресорам, таким як Німеччина та СРСР, і врешті-решт призвели до остаточного занепаду при початку Другої світової війни 1939 – 1945 років.

Після закінчення Другої світової війни суспільству потрібен був новий міжнародний орган, який би зміг якісно врегулювати відносини між державами. Так, на зустрічі лідерів великої трійки – Рузвельта, Черчіля і Сталіна було створено Організацію Об'єднаних Націй і його головний судовий орган – Міжнародний Суд ООН. Він складається з п'ятнадцяти суддів, які обираються Генеральною Асамблеєю ООН та Радою Безпеки на дев'ятирічний термін. З часу створення й до сьогодні Судом було зареєстровано 155 справ, за розглянутими справами він виніс 116 рішень по суті справ та надав 26 консультативних висновків. Важливими елементами практичної діяльності суду є ступінь вирішеності конфліктних юридичних відносин, наявність невідкладної потреби сторін вирішити спір з погляду міжнародного права, правова обов'язковість рішень, ухвалених міжнародним судом, та ефективне виконання цих рішень.

Отже, Міжнародний суд ООН, також відомий як Гаазький суд – один з головних органів ООН, який виник внаслідок різних історичних подій і чинників, які поступово сформуvalи сучасні принципи правосуддя, на основі яких сьогодні діє суд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дармін А. О. Види міжнародних судових установ та їх роль в забезпеченні права на судовий захист. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. С. 363–367.

2. Мищик В. В., Задорожній О. В., Буткевич В. Г. Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права. 2001. С. 126–128.

3. Шумський І. К. Значення Вестфальського миру в формуванні системи міжнародних відносин. *Альманах міжнародного права*. 2021. С. 10–18.

4. Сорочан Т. В. Значення Міжнародного суду ООН. 75-а річниця ООН – сучасний стан та розвиток міжнародного права: зб. матеріалів Всеукр. наук. студент. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2020 р.) / відп. вед. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика, 2020. С. 71–74.

5. Терещенко О. В. Історія становлення Міжнародного суду ООН. *Держава і право*. 2011. Вип. 52. С. 530–535.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Пономарьова Г. П.

*Кочуков Аким Костянтинович,
студент 1 курсу, 9 групи
факультету юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЕВОЛЮЦІЯ МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ: ІСТОРІЯ АРБІТРАЖУ Й ЗАСНУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СУДІВ ООН

Створення Міжнародного суду ООН стало кульмінацією тривалого процесу поступового розвитку мирних методів вирішення міжнародних спорів.

Окрім переговорів, посередництва та примирення, ідея винесення спорів на розгляд нейтрального органу та вирішення їх відповідно до закону має своє історичне коріння в арбітражі.

Арбітраж був відомий у Стародавній Індії та Греції, в ранніх ісламських цивілізаціях і в середньовічній Європі.

Сучасну історію арбітражу прийнято вважати такою, що бере свій початок з Договору Джея 1794 року між Сполученими Штатами Америки та Великою Британією. Цей договір про дружбу, торгівлю та мореплавство передбачав створення змішаних комісій для вирішення певних спірних питань. Ці комісії мали складатися з рівної кількості американських громадян і британських підданих. Робота цих змішаних комісій призвела до розвитку арбітражної системи у 19 столітті.

Ще однією важливою віхою став Алабамський арбітраж 1872 року. Сполучені Штати та Велика Британія подали до арбітражу американський позов щодо ймовірних порушень нейтралітету

Великою Британією під час Громадянської війни. Арбітражний трибунал, що складався з членів, призначених сторонами та іншими трьома країнами, постановив, що Великобританія повинна виплатити компенсацію. Зразкове виконання Великою Британією рішення арбітражу продемонструвало ефективність арбітражу у вирішенні серйозних спорів.

Цей успіх спонукав держави розглянути можливість створення постійного міжнародного трибуналу, відповідального за мирне врегулювання спорів, з метою усунення потреби в спеціалізованому судовому органі для вирішення індивідуальних спорів, які можуть бути врегульовані в арбітражі.

Ця пропозиція почала формуватися на Гаазьких мирних конференціях, що відбулися в 1899 і 1907 роках з ініціативи російського царя Миколи II. 26 країн-учасниць першої конференції підписали конвенцію про мирне вирішення міжнародних спорів і заснували Постійну палату третейського суду (ППТС), першу багатосторонню інституцію такого роду.

ППТС розпочав свою діяльність у 1902 році і існує донині. Він є незалежним від усіх інших міжнародних інституцій, і станом на 2000 рік сторонами Конвенції були 89 держав. У Гаазі існує Міжнародний секретаріат, який функціонує як еквівалент Великої палати Суду ООН, але фактично не є постійним судовим або арбітражним органом. Секретаріат веде список юристів (до чотирьох від однієї Договірної Сторони, так звана «національна група»), з яких сторони спору можуть обирати членів арбітражного трибуналу.

Постійна палата третейського суду, розташована поруч з Палацом миру в Гаазі, більше не займається виключно спорами між державами. З роками сфера його діяльності значно розширилася.

Зараз Постійна палата третейського суду пропонує широкий спектр процедур вирішення спорів (встановлення фактів, медіація та різні види арбітражу) державам і недержавним сторонам (міжнародним організаціям, приватним групам, окремим особам тощо). Міжнародний секретаріат УПС також виконує функції секретаріату різних арбітражних проваджень (наприклад, арбітражний розгляд між Еритреєю та Єменом щодо прав на острови в Червоному морі, завершений у 1999 році) і надає технічну та адміністративну підтримку арбітражним судам, створеним поза межами УПС (наприклад, між Іраном та Сполученими Штатами).

Ірансько-американський трибунал з розгляду позовів був створений двома країнами для розгляду позовів громадян США проти Ірану та громадян Ірану проти США, що виникли внаслідок захоплення в 1979 році 52 громадян США в заручники в посольстві США в Тегерані. Суд (Ірансько-американський трибунал з розгляду позовів). За більш ніж 100 років з моменту свого заснування ППТС розглянув близько 30 справ.

Процедура ППТС ґрунтується виключно на згоді сторін, які до початку арбітражу узгоджують різні практичні моменти і процедури (такі як формулювання питань, що передаються на розгляд арбітражу, і призначення арбітрів). Під час Другої Гаазької мирної конференції в 1907 році ряд держав закликали до створення постійного міжнародного суду для вирішення спорів з використанням судових процедур з більш обов'язковим елементом, ніж арбітраж, що є основною причиною, по якій вони закликали до створення постійного міжнародного суду для вирішення спорів. Однак розбіжності щодо процедури відбору суддів змусили делегатів Конференції 1907 року обмежитися внесенням поправок до Конвенції 1899 року та розробкою правил, що застосовуються до арбітражного розгляду. Першою міжнародною судовою установою в історії мирного врегулювання спорів стала Постійна палата міжнародного правосуддя (ППМП), створена в 1920 році під егідою Ліги Націй і замінена в 1945 році Міжнародним судом (МС).

Діяльність Ліги Націй після Першої світової війни створила функціональний механізм відбору суддів до Міжнародного Суду ООН, який раніше стикався з непереборними перешкодами.

Як і у випадку з Постійною палатою третейського суду, юрисдикція Постійної палати міжнародного правосуддя залежала від волі сторін, на розгляд яких передавався спір, але новою особливістю було те, що держави могли заздалегідь заявити, що вони визнають обов'язкову юрисдикцію Суду щодо будь-якого спору, який може виникнути в майбутньому з іншою державою, яка зробить таку ж заяву. Таким чином, держава могла в односторонньому порядку звернутися до Генеральної Асамблеї та запросити інші держави взяти участь у розгляді справи без необхідності попередньої домовленості між сторонами.

Створений Лігою Націй Міжнародний суд ООН розглядав низку спорів, пов'язаних з Першою світовою війною.

Суд мав й інші особливості. Він складався з постійних суддів, які представляли основні правові системи світу і обиралися Радою та Генеральною Асамблеєю Ліги Націй. Його діяльність регулювалася Статутом і Правилами процедури, які вже були чинними і мали обов'язкову силу для сторін, що зверталися до Палати. Палата мала право надавати консультативні висновки з будь-якого правового питання, переданого їй Радою або Генеральною Асамблеєю Ліги Націй, а її засідання були здебільшого відкритими для громадськості.

У висновку хочу зазначити що міжнародні судові установи пройшли великий та складний путь до того вигляду який вони мають зараз. Багато країн взяли участь у цьому процесі і зараз користуються цими установами. Тому розвиток такої галузі як міжнародні судові установи це дуже важливо, особливо враховуючи ситуацію у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21.04.1961. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU61K07U>
2. Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) чинний з 30.03.2010 (консолідована версія). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text
3. Council Framework Decision 2005/212/JHA of 24 February 2005 on Confiscation of Crime-Related Proceeds, Instrumentalities and Property. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005F0212>
4. Council Decision 2007/845/JHA of 6 December 2007 concerning cooperation between Asset Recovery Offices of the Member States in the field of tracing and identification of proceeds from, or other property related to crime. URL: <https://www.legislation.gov.uk/eudn/2007/845/contents>
5. Гаазька конвенція 1899 року про тихоокеанське врегулювання міжнародних суперечок (статті 20-29)
6. Alabama claims of the United States of America against Great Britain Award rendered on 14 September 1872 by the tribunal of arbitration established by Article I of the Treaty of Washington of 8 May 1871. URL: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXIX/125-134.pdf

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Васильєв Є. О.

*Курило Руслана Степанівна,
студентка 1 курсу, 5 групи
факультету слідчої та детективної
діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАНУВАННЯ ПРУССІЇ В НІМЕЦЬКІЙ ІМПЕРІЇ ЗА КОНСТИТУЦІЮ 1871 р.

Історія має неабияке важливе значення для сучасності, оскільки дозволяє вивчити помилки, невдачі минулих поколінь, проаналізувати їх та зробити висновки. Багато хто скаже, що це – «наука про минуле», але в цілому це цінний ресурс для розуміння, формування та вдосконалення сучасного світу, який ми повинні оберігати від деградації.

Знання історії зарубіжних країн, у нашому випадку Німецької імперії, допомагає зрозуміти історичний контекст, у якому розвивалася Європа, а також особливості виникнення тих політичних і соціальних структур, які продовжують впливати на сучасні реалії.

Німеччина вважалася однією із найбільш відсталих країн Європи на початку ХІХ ст., до якої входило близько 300 держав. Така політико-територіальна роздробленість країни перешкоджала її розвитку. Багато науковців, істориків висловлювали різні точки зору щодо цього. Наприклад, в одному з листів, написаних Карлом Марксом Фрідріху Адольфу Зорге, він висловив низку зауважень стосовно функціонування Німеччини. Відзначаючи недоліки її економічного розвитку, Маркс вказував на певні «відсталості» німецького суспільства порівняно з іншими західноєвропейськими країнами того часу.

Як вказано в історичних джерелах, найбільш великими абсолютистськими державами-князівствами Німеччини в першій половині ХІХ ст. стали Пруссія та Австрія. Пруссія за рівнем свого економічного розвитку сильно відставала від Англії та Франції, однак пізніше стала лідером у багатьох напрямках. Завершення об'єднання Німеччини під егідою Пруссії було ознаменоване прийняттям Конституції 1871 р. Цікаво, що Конституція 1871 р. фактично забезпечувала панування Пруссії, про що свідчила низка її статей. Так, у ст. 11 було вказано: «Головування в союзі належить королю Пруссії... Імператор виступає представником імперії у

міжнародних відносинах; від імені імперії оголошує війну і укладає мир від імені імперії...» [5, с. 307].

Ключову роль у піднесенні Пруссії відіграв Отто фон Бісмарк – канцлер Пруссії та архітектор об'єднання німецьких земель, який використовував воєнні конфлікти і свою винахідливу дипломатію для досягнення своєї політичної мети. Стаття 15 Конституції 1871 р. закріплювала великі повноваження канцлера: «Головування у союзній раді і керівництво її справами належить імперському канцлеру, який призначається королем» [5, с. 307].

Бісмарк вміло маніпулював політичним контекстом того часу. Науковці відзначають [2, 4], що він був найвищим ідеологом реальності, а його політика була творчою грою, яка відображала найтемніші та найсильніші аспекти європейської культури. Він виокремив та ізолював Австрію, а потім вивів її з Німецької конфедерації. Також він зумів отримати підтримку інших німецьких держав для об'єднання під пруським керівництвом. Франко-пруська війна 1870-1871 р., організована під керівництвом Бісмарка, стала ключовим етапом у об'єднанні німецьких держав під пруським лідерством та принизливою поразкою для французів. Вдалі вищезгадані воєнні та дипломатичні кроки Бісмарка створили сприятливі умови для сильного позиціонування Пруссії в імперії.

Прокладенням дороги до панування Пруссії також слугували її економічна сила та соціальна стабільність. Розвинута промисловість і економіка залучали ресурси та визначали привабливість Пруссії для інших німецьких держав.

Таким чином, Конституція 1871 р. стала ключовим інструментом, який укріпив позиції Пруссії в імперії. Вона визначила структури влади, що дозволяли Пруссії використовувати свій політичний та економічний вплив для забезпечення лідерства в німецькому союзі. А забезпечення панування Пруссії в Німецькій імперії за Конституцією 1871 р. стало результатом вдалої стратегії Отто фон Бісмарка та низки історичних обставин, що призвели до формування нової німецької держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 392 с.
2. Еванс Дж. Р. На захист історії / пер. з англ. В. Дмитрука. Львів: Кальварія, 2008. 296 с.

3. Кузьминець О. В., Дурнов Є. С., Сокур Ю. В. Історія держави та права зарубіжних країн (схеми, коментарі, термінологічний словник): навч. посібник. Київ: Гранма, 2012. 242 с.

4. Папенко Н., Папенко Є. Отто фон Бісмарк та створення єдиної Німецької імперії. *Етнічна історія народів Європи*. 2018. Вип. 54. С. 109–117.

5. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн: навч. посібник для юрид. вищих навч. закладів і ф-тів. У 2 т. / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1998. Т. 2. 608 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.

*Курпан Анастасія Анатоліївна,
студентка 1 курсу, 1 групи
факультету слідчої та детективної
діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого*

НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО Й ДЕРЖАВА ЗА ЧАСІВ ПРАВЛІННЯ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

У 2018 році ми святкували сторіччя заснування Української Держави Павлом Скоропадським. Незважаючи на те, що минуло багато часу, проблематика українського державотворення початку ХХ ст. залишається вельми актуальною і сьогодні.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб розібратися, як Павло Скоропадський прийшов до влади, та яку систему права й держави він зміг збудувати. Також важливо роздивитися, яким чином приймалися закони в Українській Державі, та які політичні діячі були до цього причетні.

29 квітня 1918 року відбулося дві події: УЦР ухвалила Конституцію Української Народної республіки, а пізніше, об 11 годині, відбувся Всеукраїнський З'їзд хліборобів у приміщенні цирку «Гіппо-палас» (цирк Крутикова) у Києві, який передав владу генералу П. Скоропадському та створив Гетьманат «Українська Держава». До вечора більшість об'єктів м. Києва було захоплено. Після засідання Центральної Ради загін гетьманців взяв під контроль будівлю Центральної Ради – Педагогічний музей.

При цьому німці зберігали нейтралітет, але, як зауважив Скоропадський, «очевидно готові були втрутитися, коли б на вулицях виникли великі розрухи» [1].

Одним із перших документів, який був виданий Гетьманом 29 квітня, стала Грамота Павла Скоропадського до українського народу, в якій УЦР та Мала Рада були розпущені, а всі міністри звільнені з посад. Проте урядовці, які працювали в державних інституціях, залишалися на своїх робочих місцях та продовжували виконувати свої обов'язки.

Пізніше було ухвалено закони про тимчасовий державний устрій Української Держави. Згідно з цими законами «влада управління» була в руках гетьмана до того часу, як відбудуться вибори до українського Сейму, та він почне свою діяльність. Сейм у свою чергу призначав голів Ради міністрів, які складали кабінет та представляли на затвердження гетьману його персональний склад. До обов'язків гетьмана відносилися: зовнішня політика, верховне командування національними збройними силами, а також право помилування засуджених, полегшення покарань, звільнення від суду та покарань [2].

Стаття 42 Закону «Про тимчасовий державний устрій держави», підписаного Гетьманом, у розділі «Про Генеральний суд» зазначала, що Генеральний суд є найвищим охоронцем і захисником закону та найвищим судовим органом України в судових та адміністративних справах. Важливо, що суддів Генерального суду призначав сам гетьман. Тим не менш, реформа судової системи розпочалася саме на цьому рівні.

Гетьман планував організувати Генеральний суд за структурою, подібною до чинної структури Російської імперії. Для цього було створено спеціальну комісію, яка розробила законопроект, а 2 червня 1918 року було ухвалено Закон «Про Генеральний суд». Теоретично закон був покликаний створити умови для певних покращень та перспектив у судовій системі, але на практиці він детально передбачав функції Генерального суду, які майже повністю збігалися з діяльністю Сенату Російської імперії [3].

8 липня 1918 року було прийнято Закон «Про Судові палати і Апеляційні суди», згідно з яким почали функціонувати всі три судові палати – Одеська, Харківська та Київська. Як суд першої інстанції, Судова палата розглядала справи про державні та посадові

злочини. Судова палата була апеляційною інстанцією для всіх справ, що розглядалися в окружних судах без участі присяжних. Крім того, ці установи мали наглядову функцію над окружними судами. Генеральний суд Державного Сенату був апеляційною інстанцією для всіх справ, які вперше розглядалися в судових палатах. Він також здійснював нагляд за їхньою діяльністю. Окружні суди склалися з адміністративної, кримінальної та цивільної палат [4].

Великих змін також зазнав порядок складання законопроектів та внесення їх до Ради міністрів. Відповідно до положень закону, прийнятого 2 червня 1918 р., законопроекти, які готувалися різними міністерствами, вносилися до уряду через Державну канцелярію за підписом міністра і посвідченням директора департаменту, у кількості 20 примірників для ознайомлення з документом всіх членів Ради міністрів. Державний секретар під час попередньої експертизи законопроекту повинен був надавати письмові висновки. Законопроекти, що передбачали виділення коштів із скарбниці, мали отримати висновки міністром фінансів. Під час обговорення законопроекту Кабінетом Міністрів думки та доповнення вносили до журналу, а згодом його підписували всі присутні. Після того, як законопроект було схвалено більшістю голосів, Державна канцелярія підготувала остаточний варіант закону з урахуванням журналу реєстрації, підписаного главою уряду і міністром, які представили законопроект. У результаті законопроект подавався державним секретарем на остаточне затвердження гетьману. І вже після посвідчення гетьмана України та Державного секретаря документ набував юридичної сили [2].

Проаналізувавши процес прийняття законів і законодавчу гілку влади Української Держави в цілому, можна зробити висновок, що Гетьманат Павла Скоропадського, незважаючи на недовге існування, мав доволі розгалужену та сильну систему законодавства. Звичайно, в державотворчій діяльності Гетьманату були як здобутки, так і недоліки, але попри все цей період вітчизняної історії безперечно залишив свій відбиток на формуванні сучасної України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гай-Нижник П. Павло Скоропадський і Власний Штаб гетьмана всієї України: боротьба за владу і державність. Київ: Крок, 2019. 626 с.
2. Кудлай О. Законотворча діяльність українських урядів доби гетьмана Павла Скоропадського в галузі судочинства та реформування судової системи (за матеріалами часопису «Державний Вісник»). *Проблеми*

вивчення історії Української революції 1917–1921 років. 2008. № 3. С. 185–200.

3. Лісна І. Правовий статус судових органів в Українській Державі Павла Скоропадського. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 2. С. 30–32.

4. Барановський П. Система органів державного управління Української Держави за Павла Скоропадського. *Павло Скоропадський та його державотворча діяльність*: зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу (Одеса, 20 листоп. 2020 р.). Одеса, 2020. С. 27–32.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.

*Ліхтаревський Владислав Костянтинович,
студент 1 курсу, 16 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ACQUIS COMMUNAUTAIRE ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Acquis Communautaire – правова система Європейського Союзу, яка містить сукупність правових норм і принципів, які є обов’язковими для членів ЄС. Він включає в себе як основні договори, так і правові акти ЄС, а також судову практику Суду ЄС.

Одну з перших згадок “acquis communautaire” можна знайти в проекті Договору про ЄС від 14 лютого 1984 року, у ньому було згадано про «спадщину Співтовариства».

Процес формування “acquis communautaire” розпочався з створення Європейського Співтовариства в 1951 році та Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) в 1957 році шляхом підписання Римських договорів. Ці організації були спрямовані на забезпечення вільної торгівлі товарами, послугами і капіталом. Для досягнення цієї мети ЄЕС прийняла ряд правових актів, які включали в себе: настанови щодо усунення технічних бар’єрів для торгівлі; директиви щодо захисту прав споживачів і конкуренції. Ці вказівки забезпечили функціонування єдиного ринку Європейського Союзу [1, с.21].

У 1992 році відбулося підписання Маастрихтського договору, який розширив повноваження ЄС і призвів до поглибленої

інтеграції в Європі. У статті 3 (пункту 1) йшлося про важливість «*acquis communautaire*» як основи всієї правової системи ЄС: «Союз має єдиний інституціональний механізм, що забезпечує узгодженість та послідовність заходів, які вживаються для досягнення його мети, за умов дотримання та подальшого розвитку *acquis communautaire*».

У цей період ЄС прийняла ряд правових актів, а саме: про свободу пересування осіб; про громадянство Європейського Союзу; про рівне ставлення до жінок і чоловіків; про захист прав авторів і виконавців, тощо. Розвиток «*acquis communautaire*» відбувається поетапно, і включає в себе різноманітні сфери: економіку, захист прав людини, трудові відносини, захист навколишнього середовища тощо [2, с.704].

Держави – члени ЄС зобов'язані імплементувати «*acquis communautaire*» у своє національне законодавство. Це означає, що вони повинні змінити своє законодавство відповідно до норм і принципів ЄС. Імплементация може бути обов'язковою або добровільною. Обов'язкова означає, що держави-члени повинні прийняти національні закони до певного терміну, який встановлюється ЄС. Добровільна означає, що ці закони можуть бути прийняті в будь-який час. Також вона може бути повною, або частковою. Повна – це прийняття законів, які повністю відповідають стандартам ЄС, а часткова – лише мінімальним. Вибір методу імплементации залежить від сфери та норми права ЄС, а також від національно правових традицій. Успішна імплементация вимагає співпраці та взаємодії різних рівнів влади [3, с.320].

Процес імплементации включає в себе прийняття нових законів, зміни в існуючому законодавстві, а також створення інституцій та механізмів для його виконання. Імплементация «*acquis communautaire*» позитивно впливає на розвиток держав. Вона призводить до уніфікації правової системи, а також до розвитку нових правових інститутів і механізмів.

Імплементация вимагає від держав-членів значних зусиль і витрат, оскільки вона є дуже складною. Члени ЄС повинні забезпечити її ефективність, щоб його норми і принципи були реально реалізовані. Ці країни повинні співпрацювати одні між одними, консультуватися, звітуватися і надавати лише достовірну інформацію. Всі нові члени ЄС і кандидати в члени повинні

прийняти “acquis communautaire”, а також створити умови для прийняття майбутніх елементів acquis ЄС.

Отже, “acquis communautaire” є важливою частиною правових засад Європейського Союзу. Вона є основою для функціонування ЄС і гарантією прав і свобод громадян.

З 2014 року Україна уклала Угоду про асоціацію з ЄС, а з червня 2022 р. отримала статус кандидата на членство в ЄС. Вона активно рухається на шляху до адаптації українського законодавства до acquis ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Петров Р. А. «Acquis вступу» як складова феномена права Європейського Союзу [Електрон.ресурс]. 21с. URL:http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/bitstream/123456789/1718/1/Petrov_Acquis%20vstupu.pdf

2. Право Європейського Союзу: підруч.; за ред. В. І. Муравйова. К.: 2011. 704 с.

3. Кравчук І. В., Парапан М. В. Гармонізація національних правових систем з правом ЄС: підручник. К.: Слово, 2004. 320 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

*Малишко Олександр Валерійович,
студент I курсу, 6 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Розгляд розвитку гуманітарного права може розкрити зусилля спільноти щодо захисту прав людини в часи конфліктів. Початкові ініціативи та рухи, що визначали необхідність встановлення правил для захисту жертв воєн, можна відслідковувати з Стародавнього світу (Стародавня Індія, країн Античного світу, Римської Держави, Древнього Китаю): дехто мав норми на заборону використання отруєної чи зазубреної зброї, заборону вбивати полонених, переговорників, в ісламі – не вбивати цивільних, священників, гуманно поводитись з полоненими, та в добу

Середньовіччя (виникнення, розвиток концепції лицарства, етичні принципи, кодекс честі).

З розвитком технологій та суспільства наслідки цих конфліктів мали дуже жахливі гуманітарні наслідки (тисячі солдатів помирали на полі бою без допомоги, поваги, гідності - безславно, всіма забутті).

Для захисту поранених було створено ряд організацій, одна з визначних, що залишилась досі - Міжнародний комітет Червоного Хреста (1863 р.), та спонукало створення єдиного світового гуманітарного права. Вперше розроблені Женевській конвенції 1864 р. про норми прав полонених, далі ці права деталізувались та поширювались. Також права загальних правил ведення війни прийнятих у Гааги (1899 р.). Все це з часом перетворилось на принципи та норми міжнародного права, що регулюють міждержавні відносини захист жертв війни, обмеження методів та засобів ведення війни (джерела – міжнародні договори і міжнародно-правові звичаї), які були кодифіковані у резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, Гаазьких (1899 р., 1907 р.) і Женевських (1949 р., 1977 р.) конвенціях.

З часом розвивалися і загальні принципи прав людини, які стали важливим елементом гуманітарного права. Це допомогло перейти від визнання правил учасників конфлікту до захисту всіх осіб, які потерпають від наслідків воєнних дій: Епоха Просвітництва (філософи Джон Локк та Жан-Жак Руссо – права основа соціальної угоди та громадянського суспільства), декларація незалежності США 1776 р. (невід’ємні права «життя, свобода і прагнення до щастя»), декларація прав людини і громадянина (Франція 1789 р.), ліберальні рухи (загальнолюдські права людини), створення Ліги Націй (1920 р.), всесвітня декларація прав людини (1948 р.), міжнародні конвенції та суди (ЕСПЛ та інші) визначили поступовий розвиток прав людини, а їх принципи стали важливою складовою гуманітарного права, особливо в контексті захисту прав у часи конфліктів.

Участь різних акторів, спортсменів є також важливою роллю для розвитку та забезпечення дотримання гуманітарного права. Різні держави та організації використовують їх для висвітлення проблем по всьому світу. Як приклад, у нас в Україні після початку повномасштабної війни з РФ були сформована команда Амбасадорів з публічних спортсменів які активно працюють над висвітлювання

дійсної ситуації в нашій країні по всьому світу. До нас приїжджали відомі актори як представники багатьох організацій (ООН та інші), керівники багатьох країн, і вони бачать та розповідають про всі ці жахіття, що коїть країна-терорист.

Боротьба з дезінформацією, яку розповсюджують військові злочинці теж має велику роль у запобіганні замовчування та перекручуванні злочинів проти людства. Для цього і потрібен розголос і висвітлення істинної картини, збори доказів та своєчасний осуд, щоб ніхто не думав, що за ці антигуманні діяння будуть непокараними, та не було можливості «переписати» історію на свій лад.

Все це важливо для побудови потужної системи гуманітарного права, яка може ефективно захищати права людини в умовах конфліктів та інших криз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Єлігулашвілі М., Козорог О., Короткий Т., Хендель Н. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право. Одеса: Фенікс, 2019.
2. Страхов М. М. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник. Харків: Право, 1999.
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
4. Червоний Хрест. Офіц. Сайт. URL : <https://international-review.icrc.org/articles/international-committee-red-cross-was-founded-february-17-1863> ().
5. Задорожній О. В. Гаазькі конвенції з міжнародного гуманітарного права.
6. Губерський Л. В. Українська дипломатична енциклопедія. Київ: Знання України, 2004.
7. Денисов В. Н. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН.
8. Юридична енциклопедія / Шемшученко Ю. С. та ін. Київ : 1998.
9. Руссо Жан-Жак. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / пер. з фр. та ком. О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001.

Науковий керівник: д-р юрид. наук, проф. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Рум'янцев В. О.

*Молчанова Олександра Іванівна,
студентка 1 курсу, 12 групи
факультет юстиції
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВПЛИВ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН ЗА ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСІ НА СТВОРЕННЯ «РУСЬКОЇ ПРАВДИ»

Станом на 2022 рік 67,9 % населення України вважає себе віруючими, зокрема, 62,3% громадян – православні. Така статистика є прикладом того, що історія відносин християнства і держави саме за часів Київської Русі мала великий вплив на розвиток держави і церкви у сучасній Україні.

Різні історичні джерела розповідають, про факти співіснування у давньоруській державі вірувань християнської громади та східних слов'ян. У 957 році княгиня Ольга прийняла християнство, у князя Олега частина дружини ставали саме християни. Хрещення Київської Русі у 988 році – головна подія в історії держави і права України, яка затвердила християнську релігію, як державну. Наслідком якого стало використання звичаєвого права, поширення християнських приписів у законотворчості, зміцнення державності та розширення відносин Русі з Візантією, Болгарією і країнами Західної Європи.

У часи прийняття християнства на Київщині, не було такого окремого поняття як католицьким і православ'я. Церква була одна на чолі з Папою Римським. Розуміння державно - церковних відносин було таким, що церква допомагає підтримувати авторитет влади, а держава, в свою чергу, надавала допомогу церкві. Результатом чого стало державне фінансування церкви (десятини) а також надання духовенству привілеї та передача деяких державних функцій. Церкві надавалося право вести судові справи, що стосувалися особливої спільноти духовенства - кліру. Прикладом схожих відносин може слугувати Візантійська та Римська імперії, де держава і церква налагоджували стосунки, роблячи їх гармонійними, до того ж світська влада повинна була активно підтримувати християнську віру в імперії.

Перший писаний збірник законів, що ґрунтувався на звичаєвому праві та будувався під впливом християнського вірування у давньоруській державі, – «Руська правда». Учений і правник Ю. Ю Пайда у своїй роботі «Церковно-правова проблематика Руської правди» зазначив, що церква не є утворенням

тотожнім церкві. Хоча і система релігійних поглядів на світ і мораль є вагомим чинником, що значною мірою впливає на формування внутрішньоетичних оцінок, певним інституційним виразом колективної свідомості, що у свою впливає на більшість процесів у суспільстві та державі. Саме християнська мораль стала прикладом для формування правової системи Русі.

Вчені і дослідники встановили наявність трьох редакцій цієї пам'ятки, де перша була розроблена за часів Ярослава Мудрого. Друга була написана пізніше, за князів Святослава, Всеволода і чернігівського Олега, які розширили її. Так була розроблена «Правда Ярославичів», де в текстах більше уваги приділялося санкціям, різним видам провини і забороні кровної помсти. Третя редакція прийшлася за роки правління Володимира Мономаха. Він доповнив попередні відповідники, після чого «Руська правда» ставала цілим збірником законів Русі.

Різниця між «Руською правдою» та іншими нормами права є те, що звичай на яких воно будувалося мало підгрунтя канонів християнської віри. На стадії розробки і при завершенні написання цієї збірки, до неї було внесено великі обмеження застосування кровної помсти, принципу таліону та використання насильства для вирішення судових справ. Насамперед, наслідком цих законів стало обмеження насильства, засудження вбивства законами держави і правилами церкви.

Як вже зазначалося, вплив християнської моралі на право держави є дуже вагомим, винятком не став і суд. В історії завжди церковне і світське право тлумачилося по-різному. Їхня мета покарання, різні види злочинів та саме поняття «злочин». Головним визначенням «злочинності» в «Руській правді» стала аморальність вчинків, тобто заперечення тодішньої християнської моралі.

Пайда Юрій Юрійович у своїй статті навів приклад, щодо відмінності між традиціями звичайних правових норм і «Руською правдою». У церковно-візантійській правовій традиції участь рабів у судових процесах як свідків забороняється. «Руська правда», у свою чергу, виокремлює невеликих людей – холопів, яких не допускали до судових процесів за будь-яких обставин і закупів – напіввольні люди, що підлягала під ту категорію людей, що мали право на участь у судовому процесі в якості свідків.

Також він наводить приклад різниці покарання злочину. В одній зі статей Судебника царя Костянтина йдеться про раба, який вчинив крадіжку не у власного господаря. Вирішити цю справу

можна тільки такими способами, або його власний забажає залишити цього раба-злочинця та повинен буде виплатити потерпілому шкоду, або раб потрапляв у повну залежність від тієї особи, якій він завдав шкоду. «Руська правда», у свою чергу, розглядає ту ж саму справу, але вже законодавець наказував як діяти з родиною хлопа-крадія та вільними людьми, які були присутні під час крадіжки в ролі співучасників.

Отже дивитися на «Руську правду» та християнську мораль, як на окремі складові – неможливо. Підхід до покарання, встановлення принципів та норм поведінки, використання християнських письмових джерел права, як приклад для створення Руської правди – це все, стало підґрунтям для подальшого створення джерел сучасного Українського законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко В. Д. Андрусишин Б.І. Державно-церковні відносини в українських землях період Київської Русі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2012. Вип. 18. С. 155–162. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_018_2012_18_26.

2. Пайда Ю. Ю. Церковно-правова проблематика Руської правди. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 3. С. 15-18.

3. «Правда Руська» Ярослава Мудрого: початок вітчизняного законодавства: навч. посібник / уклад.: Г. Г. Демиденко, В. М. Єрмолаєв ; вступ. сл. В. Я. Тація. 2-ге вид., змін. та допов. Харків: Право, 2017. 392 с.: іл.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Васильєв Є.О.

*Окара Олександра Віталіївна,
студентка 1 курсу, 3 групи
факультету слідчої та детективної
діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого*

КЛАСИФІКАЦІЯ ПРАВОВИХ СИСТЕМ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Правова система є комплексом правил, принципів, установ і процедур, які визначають взаємовідносини в суспільстві, встановлюють права та обов'язки осіб, регулюють функції владних органів і слугують основою для вирішення правничих питань.

Актуальність проблеми полягає у важливості адаптації законодавства до соціальних, економічних та політичних змін, а також у пошуку збалансованості між стабільністю правових норм та динамікою розвитку суспільних відносин. Саме ці аспекти впливають на формування та зміцнення правової системи як основи громадського порядку.

Серед фахівців, які присвятили свою діяльність дослідженню поняття «правова система», слід виокремити трьох представників правового позитивізму, а саме: Г. Кельзена, який розглядав теорію «чистого» права та досліджував правову систему, як систему де головним елементом виступає фундаментальний правовий акт; Г. Гарта, який є засновником аналітичної філософії права, та Й. Раза, котрий досить детально вивчав правову систему.

Мета цієї роботи полягає у дослідженні та порівнянні основних груп правових систем, їх принципів та функцій, які визначали життя та функціонування суспільства в різні періоди історії.

Розвиток правових систем був визначений різноманітними чинниками, які пов'язують не лише юридичні аспекти, а також і природні обставини, як географічне положення та клімат, крім цього, потрібно виокремити економічні умови, які відіграли важливу роль у формуванні правових систем. Релігійні переконання також мали суттєвий вплив на розвиток правових систем, викликаючи відмінності в поглядах та призводячи до формування різноманітних правових систем в межах окремих релігій. Ці чинники спричинили індивідуальний розвиток правових систем у різних регіонах, надаючи їм унікальні особливості та характеристики.

Розрізнення між правовими системами регіонів може стати менш очевидним, якщо розглядати їх не лише через конкретні правові норми, але й за допомогою спільних аспектів, що застосовуються при створенні та застосуванні права. Навіть якщо самі норми відрізняються, існують загальні методи та засоби їх формування. Такий підхід дозволяє розподілити правові системи на групи або «сім'ї», серед яких можна виділити: романо-германську (Франція, Іспанія, Португалія), англо-американську (Велика Британія, США, Канада), змішану, яка виникла на перетині двох класичних правових систем – романо-германської та англо-американської (Данія, Швеція, Аргентина та інші), а також

релігійно-традиційну (Індія, країни Арабського Сходу, Китай, країни Африки).

Романо-германська правова сім'я охоплює групу правових систем, які виникли з джерел римського права. Ця правова сім'я характеризується дуалізмом, який виявляється у розділенні правової системи на публічне та приватне право. Даний поділ здебільшого має теоретичний характер, який властивий континентальній Європі, і полягає у тому, що відносини між державою та її громадянами мають іншу правову природу та регулюються за іншими принципами, ніж взаємодія між приватними особами.

Структура англо-американської правової сім'ї базується на судовій практиці. Протягом тривалого періоду історії англійського права існував дуалізм, що виявлявся у розділенні на загальне право та право справедливості з їх власними незалежними функціями. Однак у результаті судової реформи 1873-1875 років відбулося об'єднання цих двох гілок права в одну систему норм, яка застосовується у всіх англійських судах. Від інших правових сімей вона відрізняється тим, що як основне джерело права в ній визнається судовий прецедент.

З вищесказаного слід зазначити, що порівнюючи романо-германську і англо-американську правові системи, можна побачити їх абсолютну несхожість між собою, починаючи з їх походження. Романо-германська правова система виникла в більшій своїй частині на основі рецепції римського права, у той час, як англо-американська створювалася рішеннями суддів.

Концепція змішаної правової сім'ї об'єднує характеристики як романо-германської, так і англо-американської правових сімей. Поєднання цих аспектів має такі прояви: нормативно-правовий акт розглядається як головне джерело права, тоді як судовий прецедент вважається додатковим джерелом права. При цьому суд отримує значну самостійність у вирішенні конкретних справ.

Релігійно-традиційна правова сім'я представляє собою форму правової системи, що відображає єдність між релігійними, моральними та правовими нормами, які контролюються як церквою, так і державою. Ці норми застосовуються виключно до членів певної релігійної громади. До релігійних правових систем відносять: мусульманське (ісламське) право, індуське право, іудейське право, канонічне право. До традиційних правових систем входять:

японське право, звичаєве право окремих держав Африки, Азії, Океанії. Цей тип правової системи поєднує в собі три групи: релігійно-общинну, далекосхідну (традиційну) та звичаєво-общинну.

Отже, правові системи є різноманітними і мають унікальні особливості, що виникають з історичних, культурних, релігійних та правових традицій різних країн і спільнот. Кожна з цих систем відображає певні цінності, структури та принципи, які визначають їх функції та вплив на життя суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харів : Консум, 2001. 519–525 с.
2. Правові системи. Світовий досвід. Міністерство юстиції: веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2694
3. Корнелюк Ю., Кратко Т. Особливості становлення та розвитку англо-американської правової системи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер. «Юридичні науки»*. 2020. № 4. С. 71–72.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

*Павлов Ігор Володимирович,
студент I курсу, 4 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СКАСУВАННЯ ФЕОДАЛЬНИХ ПОВИННОСТЕЙ У ПЕРІОД ВЕЛИКОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ БУРЖУАЗНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1789 –1794 р.

У період Великої французької буржуазної революції 1789-1794 р. відбувалися зміни і перетворення у різних сферах життєдіяльності суспільства, включаючи і поступове знищення феодальних порядків.

На першому етапі революції (1789–1792 р.) до влади прийшли «конституціоналісти», які відображали інтереси великої буржуазії і ліберального дворянства. В умовах розгортання селянської революції депутатами Установчих зборів, 4 серпня 1789

р., було прийнято Постанову «Про скасування феодальних повинностей». У ній зазначалося про повне скасування феодального порядку. При цьому феодальні права поділялися на особисті (право «мертвої руки», особиста залежність селянина від пана тощо) і реальні, що включали різноманітні податки і збори, а також поземельні повинності. Норми вказаного документа про скасування феодальних прав були суто декларативними. А показовим було те, що у більшості статей значна частина повинностей і податків з селян залишилася недоторканою.

Слід зауважити, що представники буржуазії, отримавши владу в перший період революції та скасувавши феодальний порядок (лише особисту кріпосну залежність), Постановою Установчих зборів від 4 серпня 1789 р., все ж залишили свободу експлуатації, і не змогли повністю ліквідувати ані феодальний устрій, ані розв'язати земельне питання.

Важливим аспектом у процесі знищення феодальних прав у період Великої французької буржуазної революції 1789 –1794 р. було прийняття 15–28 березня 1790 р. Закону про феодальні права. Представники Національних зборів, посилаючись на статтю першу декретів від 4,6,7 і 11 серпня 1789 р., наголосили на тому, що феодальний устрій у Франції повністю знищений та було скасовано без викупної процедури чиншові права і обов'язки, що вказували на особисту залежність селянина від пана. Проте ті майнові права, які й надалі залишалися в силі, прирівнювалися до звичайної ренти і земельних повинностей. Тож селяни зневірилися після пафосного проголошення владою відміни феодального порядку Постановою від 4 серпня 1789 р. а також неналежною організацією цього процесу Декретом від 15 березня 1790 р.

Необхідно зауважити, що новообрані депутати до Законодавчих зборів, які були обрані на другому етапі революції, узяли на себе зобов'язання поліпшити ситуацію, і вже у квітні 1792 р. Комітет феодальних прав ініціював внесення змін до чинних законодавчих актів, у яких інтереси селян були враховані набагато ширше. 25 серпня 1792 р. було прийнято Декрет Законодавчих зборів про феодальні повинності, у статті другій якого зазначалося що всяка земельна власність вважалася вільною від усіх прав як феодальних так і чиншових поки особи, що претендують на означені права, не доведуть протилежного. Унаслідок цього, від селян і надалі

вимагалися різні податки, які часто були великим тягарем для них, а також власники землі мали право встановлювати обов'язки і збирати ренту від селян за користування землею.

Третій етап Великої французької буржуазної революції 1789–1794 рр. ознаменувався переходом до влади якобінців. Вони сприяли відміні феодальних податків і повинностей, які стягувалися з населення феодалами. Це входило в їхній загальний стратегічний план по ліквідації економічного та соціального гніту. Також вони підтримували ідею розподілу землі серед селян та визнавали їхні права на власність. Це спрямовувалося на руйнування феодальної системи володіння землею. У прийнятому 17 липня 1793 р. Декреті Конвенту про повне і безоплатне скасування усіх феодальних прав містилися положення про повне і безоплатне скасування як постійних так і випадкових повинностей.

Отже, Велика французька буржуазна революція 1789 – 1794 р. призвела до відміни феодальних повинностей, податків та привілеїв та створення громадянського суспільства, в якому індивіди мали б більше свободи та прав. Феодальні землеволодіння та права були скасовані, що сприяло економічним реформам та розвитку капіталізму, а селяни отримали право власності на землю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн.-Том II: навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і ф-ів: У 2 т. / за ред. В. Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1998. С. 88–106.

2. Матвеева Т. О. Французька революція 1789–1794 років. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 14–17.

3. Новак-Каляева Л. Парадокси теорії та практики реалізації концепції прав людини: досвід Великої французької революції. *Демократичне врядування*. Львів, 2012. Вип. 10.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н. С.

*Панасенко Вікторія Євгенівна,
студентка 1 курсу, 3 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Актуальність вивчення особливостей створення Європейського Союзу обумовлена постійними змінами у геополітичній картині світу. Європейський Союз виступає не лише, як об'єднання країн, а й як платформа співпраці у багатьох сферах, від торгівлі та економіки до соціальних питань і зовнішньої політики. Розуміння правових засад створення ЄС допомагає вирішувати складні виклики сучасного світу, такі як міграція, боротьба з тероризмом, екологічні питання та встановлення стандартів у сфері технологій.

За часів Другої світової війни європейська інтеграція зазнала значного поштовху. Найвідомішим державним діячем, що став уособлення європейського руху за об'єднання Європи став Вінстон Черчіль. Серед основних завдань повоєнного періоду виникла нагальна потреба запобігти подальшим конфліктам, зберегти зруйновану економіку та повернути втрачені позиції у світовій політиці. Ситуація, що склалася на той час у Європі показала, що держави, хоча й суверенні, можуть співпрацювати, створюючи спільні міжнародні організації для розв'язання загальних проблем. Однією з таких стала Організація Об'єднаних націй. Такий контекст стимулював пошук нових шляхів об'єднання та спробу створення нових об'єднуючих моделей.

У Парижі 9 травня 1950 року Роберт Шуман представив офіційну декларацію французького уряду (складену Жаком Моне), яку вважають «засновною хартією» європейської інтеграції. Ця декларація передбачала добровільне обмеження суверенітету країн Європи в рамках Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС) та створення нового наднаціонального рівня політичної влади. Це був план об'єднання вугільної промисловості через підпорядкування її вищому органу з наднаціональним характером. Р. Шуман та Ж. Моне розглядали ЄОВС як перший крок до економічної та політичної інтеграції. Утворення ЄОВС означало створення спільного ринку для вугільної та сталеливарної промисловості. Однією з ключових ідей ЄОВС було примирення Франції та

Німеччини, а також контроль над стратегічними промисловими галузями. Третина усіх статей Договору ЄОВС була присвячена питанням колективного управління цими галузями. Організація отримала статус юридичної особи та міжнародної правоздатності. Основним органом управління був Вищий керівний орган, який складався з представників призначених державами-членами. Рада міністрів контролювала діяльність ЄОВС, а парламентський орган – Асамблея – мала консультативні повноваження, а після 1962 року вона була перейменована в Європейський Парламент, з суттєвим розширення функцій.

Другим етапом вважається створення Римськими договорами (1957 рік) двох нових спільнот: Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) та Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом). Це створило три окремі, проте самостійні спільноти. З 1957 по 1965 роки ці співтовариства розвивалися, встановлюючи загальні інституції. Вони були сторонами у міжнародних угодах та мали окремі бюджети. Договір про злиття виконавчих органів, підписаний у 1965 році, призвів до появи Єдиної Комісії та Ради для трьох співтовариств з 1967 року.

Утворення європейських співтовариств проходило на юридичних засадах, а їх правосуб'єктність була відділена на три рівні, кожен з яких мав основні органи. Вирішальними в цьому процесі були Римські договори 1957 року, зокрема, Договір Європейського економічного співтовариства 1957р., визначив основні принципи та умови функціонування співтовариства.

Третій етап інтеграції відбувся з підписанням Єдиного європейського акту (ЄАЄ) у 1986 році, який значно розширив сферу діяльності співтовариств. Цей акт став кроком до створення єдиного внутрішнього ринку, розпочавши перехід від загального до єдиного ринку і сприяв розвитку нових галузей, таких як валютна політика, підтримка менш розвинених країн та науково-технічний процес. ЄВА також змінив механізм ухвалення рішень, розширивши сферу застосування принципу кваліфікованої більшості.

Важливим аспектом формування Європейського Союзу була ціла низка договорів: Договір про Європейський Союз (Маастрихтський) 1992 року – визначив ключові завдання, такі як створення економічного та валютного союзів, розширення соціальної політики та перетворення Європейського економічного

співтовариства в Європейський Союз; впровадив співпрацю у зовнішній політиці та безпеці, а також в галузі юстиції та внутрішніх справ; Амстердамський договір 1997 року – разом з Маастрихтським договором став основою для нового етапу розвитку. Амстердамський договір розширив сферу дії права ЄС, включивши області законодавства держав-членів, які раніше не були врегульовані нормами спільнот; Ніццький договір 2001 року – становить надбання, або спільні досягнення Європейського Союзу, яке включає в себе усі прийняті законодавства, правила та рішення, що стосуються ЄС; Лісабонський договір 2007 року – допомагає забезпечити баланс між великими та малими країнами-членами ЄС, а також між наднаціональними та міжурядовими аспектами. Це сприяє ефективному функціонуванню розширеного Європейського Союзу, особливо в контексті виконання спільної політики та у міжнародних відносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Попко В. В. Юридична природа Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 115(2). С. 126–133.
2. Право Європейського Союзу: підручник / за ред. О. К. Вишнякова. Одеса: Фенікс, 2013. 883 с.
3. Хоббі Ю.С. Правова природа Європейського Союзу: проблема визначення. *Держава і право*. 2010. № 47. С. 590–595.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н. С.

*Пехота Єгор Віталійович,
студент 1 курсу, 3 групи
факультету слідчої та детективної
діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ОРГАНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЗА КОНСТИТУЦІЮ ФРАНЦІЇ 1799 року

Конституція VIII року республіки та її положення фактично визначили долю наступного – XIX століття. Цей конституційний акт Франції став першим вагомим кроком для виходу на світову арену такої унікальної особистості, як Наполеон Бонапарт, політика якого

впливала і досі продовжує впливає на європейське суспільство й навіть на деякі геополітичні аспекти.

Актуальність поставленого питання полягає в тому, що аналіз цього конституційного акта може допомогти в запобіганні встановленню у сучасних країнах світу фіктивних демократичних режимів, де насправді буде панувати авторитарний лідер, як це відбулося у Франції після прийняття Конституції 1799 року. Також актуальність визначається тим, що українське суспільство не має всіх необхідних знань з цієї теми задля розуміння її важливості в контексті сучасної ситуації у світі.

Дослідженням Конституції Франції 1799 року займалася незначна кількість українських науковців, серед яких можемо виділити О. Бикова, який дослідив становлення бонапартизму через призму організації вищої державної влади за Конституцією VIII року республіки. Серед закордонних дослідників, переважно французьких, цим питанням займалися такі науковці, як: Франсуа Блюш, Сільвен Блоке, Жан-Луї Местре, Жак Бурдон та інші.

Метою роботи є дослідження того, які важелі та підходи використовував на своєму політичному шляху Бонапарт, зокрема, в організації вищої державної влади за Конституцією 1799 року, яка закріпила його як першого консула та наділила всіма владними повноваженнями (Глава IV. Про владу), задля запобігання такої ситуації в сучасному світі.

Основним принципом, покладеним в основу Конституції 1799 року, став принцип розподілу влади на дві основні гілки, роль та правовий статус яких нам необхідно розглянути.

Становище законодавчої влади, за причини минулих політичних помилок Директорії, залишалося на найнижчому рівні, бо вона фактично повністю контролювалася виконавчою структурою у вигляді трьох консулів. У законодавчому процесі приймали участь наступні інституції.

1. Державна Рада, основна функція якої полягала в розробці законопроектів, а також у написанні та редагуванні їх текстів. Цей орган влади був спеціально створений Наполеоном як аналог королівської ради з метою захисту його інтересів через прийняття нових законопроектів, або нормативних актів. Історики вважають створення цього органу першим кроком Наполеона до оформлення одноосібної монархії [1].

2. Трибунат, який був відповідальний за обговорення законопроектів.

3. Законодавчий корпус, чисю основною функцією було схвалення або відхилення законопроектів.

4. Сенат, який мав повноваження схвалювати або скасовувати закони з точки зору їх конституційності чи неконституційності [2].

Важливу увагу слід приділити Сенату, бо саме через цей законодавчий орган Перший консул здійснював найбільший вплив з метою утвердження особистої диктатури. Участь Бонапарта у виборах першого Сенату стала кульмінацією закріплення його влади. За допомогою спекуляцій, погроз та встановлення низки правил для Сенату Наполеон Бонапарт і встановив фіктивний демократичний режим. Це проявлялося у тому, що, по-перше, Сенат мав право видавати декрети (сенатус-консульти), чим часто користувався Наполеон на своєму політичному шляху. А по-друге, члени Сенату обиралися довічно, що сприяло впевненості Наполеона у його постійній підтримці з боку законодавчої влади та відсутності будь-якої опозиції з боку Сенату.

Уряд Франції, що складався з трьох консулів (Наполеон Бонапарт, Еммануель-Жозеф Сісс, Роже Дюко), вперше з часів Французької революції мав твердо закріплене становище та контролював майже всі сфери державної діяльності. Лише уряд мав повноваження щодо законодавчої ініціативи. Як зауважує Е. Джейнчил, вперше після революції виконавча влада надіялася надзвичайно експансивною «регулюючою силою» [2].

Підсумовуючи, можемо зазначити, що фактично Конституція 1799 року закріпила одноосібне правління Наполеона Бонапарта та створила лише показовий демократичний устрій, бо всі органи законодавчої влади прямо контролювалися Першим консулом. У контексті сучасності дуже важливо аналізувати такі історичні приклади з метою запобігання утвердженню диктаторських режимів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батюк С. Ю. Адміністративна реформа Наполеона Бонапарта. Її зміст та значення. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. 2023. Вип. 77. Ч. 2. С. 23–30.

2. Осадчук І. Бонапартизм як тип політичного режиму у Франції (1799-1814/15). *Гуманітарні візії*. 2017. Вип. 3. № 2. С. 13–18.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.

*Печенюк Ірина Володимирівна,
студентка 1 курсу, 21 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

КОНСТИТУЦІЯ ПИЛИПА ОРЛИКА В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВА

Говорячи про розвиток будь-якої незалежної країни, не можна не згадати її найцінніший документ. Україна не виняток, її прагнення до створення власного правопорядку на своїх землях має глибоке коріння. Тому було б доречно згадати Конституцію Війська Запорозького.

Початок XVIII ст. в історії України характеризується складними політичними обставинами. Поразка україно-шведського союзу в Полтавській битві 1709 р. зруйнувала плани тогочасного гетьмана Івана Мазепи щодо збереження автономії та стала катастрофою для української державності. Частина козацької старшини була вимушена емігрувати за кордон і вже звідти продовжувати боротьбу за визволення України.

Гетьманом у вигнанні було обрано сподвижника Івана Мазепи – Пилипа Орлика. Його головним і найвизначнішим досягненням стало укладання першої Конституції України. Підставами для її прийняття стала потреба легітимізації влади уряду, бажання обмежити прерогативи гетьмана та зберегти козацькі права та свободи.

У квітні 1710 р. у місті Бендери було прийнято «Пакти й Конституції законів і вольностей Війська Запорозького». Конституція встановлювала не тільки права та свободи гетьмана зі старшиною, а і їхні зобов'язання на майбутнє. Також узагальнювався суспільно-політичний устрій Війська Запорозького, який утворився на засадах буття наших предків - соборність, звичаєве право та військова демократія [1, с. 24].

Варто зазначити, що Конституція Орлика, яка складалася з преамбули та 16 статей, мала прогресивний характер і стала

поєднанням традицій та новаторства. У преамбулі коротко описувалося виникнення та боротьба українського козацтва за свої права та незалежність, гетьманство часів Мазепи, гніт Московської держави та перехід козацтва на бік Карла XII. Також вказувалося на умови обрання Пилипа Орлика гетьманом Війська Запорозького задля відстоювання прав, інтересів Вітчизни.

Якщо говорити про структуру влади, то, проаналізувавши текст Конституції, прослідковується ідея механізму стримувань і противаг, розподіл влади на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову [2, с. 6].

Вища законодавча влада за Конституцією належала Генеральній Раді, котра була зобов'язана збиратися тричі на рік – на Різдво Христове, Воскресіння Христове та Покрову Пресвятої Богородиці. Головне її призначення – радитися з гетьманом щодо важливих питань життя Війська Запорозького, вирішувати нагальні суспільні справи. Також Генеральна Рада мала право висловити докір гетьману, якщо його діяння суперечили правам чи інтересам Вітчизни.

Виконавча влада вручалася гетьману, який слідкував за злагожденістю і порядком, але водночас його прерогативи були обмежені. Слід зазначити, що він не міг самостійно ухвалювати найважливіші рішення та здійснювати правосуддя.

Що стосується судової влади, то вона повинна була здійснюватися Генеральним Військовим Судом. Він розглядав усі кримінальні й некримінальні справи, виносив вироки. Зі свого боку винуватці скорювалися з вирокіом і несли відповідальність за скоєне.

Дослідження статей Конституції Війська Запорозького вказує на її прогресивність у поглядах. Вже тоді проголошували територіальну цілісність України, а Київ – столицею. Конституція засуджувала хабарництво та передбачала порядок обрання вищих посад, закріплювала захист прав громадян (козаків), що і на сьогодні є важливою запорукою розвитку демократичних держав.

Також варто зазначити, що православ'я оголошувалося державною релігією, заборонялося іновір'я, а митрополія виходила з-під підпорядкування московського патріарха.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що на сьогодні Конституція Пилипа Орлика має велике історичне й національно-патріотичне значення та є визначною пам'яткою не тільки суспільно-політичної, а і юридичної думки України початку XVIII ст. Вона стала частиною розвитку вітчизняного права, досвіду

державотворення та фактично проголосила незалежну демократичну республіку, за яку ще потрібно було вести довгу боротьбу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мироненко О. М. Історія Конституції України. Київ : Ін Юре, 1997. 24 с.

2. Тодика Ю. М. Політико-правове значення Конституції Пилипа Орлика для розвитку українського конституціоналізму. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*: зб. наук. праць, присвячено Конституції Гетьмана П. Орлика 1710 року. Харків: Наук.-досл. ін-та держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2006. Вип. 11. С. 6.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К. М.

***Підгородецька Вікторія Софія Владиславівна,
Боровик Ангеліна Павлівна,***

*студентки 1 курсу, 2 групи
міжнародно-правового факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

АНАЛІЗ ТА ІННОВАЦІЇ ФРАНЦУЗЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ 1810 року

Безсумнівно, Кримінальний кодекс Франції, прийнятий у 1810 році, продовжує впливати на кримінальну юстицію у країні.

Він є історично важливим для французької правової системи та визначав багато принципів кримінальної відповідальності. Проте, існують певні зміни та доповнення, які вносяться з часом з метою врахування сучасних викликів та нормативних змін. З точки зору міжнародних стандартів та зобов'язань, Франція змушена видозмінювати свій законодавчий фреймворк для відповідності міжнародним нормам. Аналіз та оцінка його основних засад та інновацій виявлять його важливість у розвитку кримінально-правової доктрини.

Питання Кримінального кодексу Франції 1810 року залишається актуальним для українських та іноземних дослідників в усі часи. Зокрема, Тарнавська М. П. у своїй науковій дисертації «Основні положення Кримінального кодексу 1810 р.» проаналізувала його ідеї та вплив на подальший розвиток кримінального законодавства багатьох

буржуазних країн [2, с. 265–267]. Натомість доктор юридичних наук і професор І. В. Красницький в науковій праці «Поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції (1810 – 1992 рр.) та України: порівняльний аналіз» сформував низку положень, спрямованих на вдосконалення чинного законодавства України шляхом комплексного порівняльного дослідження [3, с. 119–123].

Мета нашого дослідження полягає у вивченні та обґрунтуванні ключових аспектів Французького кримінального кодексу 1810 року, а також в аналізі і розкритті інновацій, які визначили його унікальність у світлі тогочасних суспільних, правових та історичних обставин. Також ми розглянемо конкретні положення, визначення злочинів, і системи покарань для усвідомлення основних принципів та цілей, які визначали рамки цього кодексу, можливості та характер впливу на формування і розвиток сучасних кримінальних законів.

Кримінально-процесуальне право Франції являє собою форму змішаного чи континентального процесу, який прийшов після феодального ладу. Для цієї форми кримінального процесу характерні такі чинники як: наявність самостійної стадії попереднього розслідування, чітке розмежування розслідування і стадії судового розгляду кримінальної справи. Також варто зауважити, що судовий розгляд базується на принципах гласності, усності, безпосередності і змагальності у веденні процесу. [1, с. 48]

Кодекс Наполеона вніс низку значущих інновацій у кримінальне право. Однією з ключових було розмежування між злочинами та проступками. Злочини визначались як дії, що порушують громадський порядок, тоді як проступки описувались як порушення приватних інтересів [2, с. 265]. Відповідно до того, що вчиняла особа, вона мала нести відповідальність. Найсуворіше карали за злочини: смерть, депортація, направлення до гамівного будинку та каторжні роботи. Крім того, кодекс також встановив презумпцію невинуватості, що означало, що обвинувачений вважався невинуватим, поки не буде доведено його вину поза сумнівом. Презумпція невинуватості стала однією з ключових гарантій справедливого судового розгляду. Слід підкреслити, що документ також впровадив розумний строк давності, що означало, що обвинувачення у злочині могло б бути пред'явлене лише протягом певного періоду після його вчинення [2, с. 266].

Розмежування між злочинами та проступками було ключовим етапом у напрямку уніфікації та систематизації кримінального права, що також допомогло визначити відповідальність за порушення закону, де злочини каралися суворіше, ніж проступки. Запровадження системи обвинувального процесу стало важливим засобом для забезпечення справедливого судового розгляду. Так чи інакше, КПК 1808 р. зберіг прогресивні завоювання буржуазної революції 1789-1794 рр. щодо судового розгляду кримінальних справ, зокрема, гласність, усність, безпосередність, вільну оцінку доказів, змагальність і навіть суд присяжних, але поновив такі наповнені розшуковим духом форми інквізиційного досудового провадження як таємність, письмовість, відсутність прав у обвинуваченого та будь-яких елементів змагальності [3, с. 50].

Таким чином, аналіз та інновації, внесені Французьким кримінальним кодексом 1810 року, відомим також як Кодекс Наполеона, свідчать про значущий внесок цього правового акту у розвиток кримінального права. Розмежування між злочинами та проступками, введення системи обвинувального процесу, закріплення презумпції невинності та встановлення розумного строку давності стали ключовими інноваціями, що визначили нові стандарти справедливого судочинства. Розмежування злочинів та проступків виявилось важливим для уніфікації та систематизації кримінального права, а також для точного визначення відповідальності за порушення закону. Впровадження системи обвинувального процесу сприяло забезпеченню справедливого судового розгляду, зміщуючи відповідальність з обвинуваченого на обвинувача. Закріплення презумпції невинності визначило важливий принцип справедливості, за яким обвинувачений вважається невинним, поки не буде доведено його вина. Встановлення розумного строку давності, обмежуючи час для пред'явлення обвинувачення, сприяло захисту прав обвинувачених. Інновації, введені Кодексом Наполеона, мали значний вплив на розвиток кримінального права, і їх віддзеркалення можна виявити в сучасних законодавчих системах багатьох країн. Французький кримінальний кодекс 1810 року залишається не лише історичним феноменом, але й важливим джерелом вдосконалення правових стандартів, що забезпечують справедливість і права людини в сучасному світі. У сучасному світі окремі аспекти Французького

кримінального кодексу 1810 року залишаються актуальними, зокрема щодо гарантування прав людини та розбудови справедливого судочинства. Таким чином, це дослідження не лише відзначає важливість минулого, а й стимулює до подальших реформ у сучасному кримінальному праві з метою забезпечення ефективності та справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Молдован В. В., Молдован А. В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посібник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 400 с.
2. Тарнавська М. П. (2019) Основні положення Кримінального кодексу Франції 1810 року. Літописець. *Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції (до 70-річчя прийняття Загальної декларації прав людини)*: зб. наук. праць VI Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 6 грудня 2018 року) (14). С. 265–267.
3. Красницький І. В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції (1810–1992) та України: порівняльний аналіз: навч. посібник. Львів : ЛЮІ МВСУ, 2005. С. 119–123.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асист. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Казак Р. А.

*Пристауга Уляна Володимирівна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗАКОНИ ХАММУРАПІ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО МИНУЛОГО

Хаммурапі, шостий правитель Вавилону, залишив свій слід у давньому світі завдяки Кодексу законів. Цей збірник правових норм охоплює різноманітні аспекти суспільного життя, а його значущість полягає не лише у великій розгорнутості, а й у утвердженні божественного походження.

Кодекс Хаммурапі представляє собою одну з найдавніших зафіксованих систем права та служить свідченням того, що навіть тоді була необхідність введення закону для ефективного

регулювання життя суспільства. Цей Кодекс часто розглядається як відзначена подія в історії кодифікації законів, що відзначає першу спробу упорядкування та систематизації правових норм. Він визначав значний прогрес у систематичному записі та збереженні правових принципів. Своєрідний крок вперед у створенні структурованої форми, визначаючи основу для подальших удосконалень правової системи.

У вступі до Законів Хаммурапі зазначено, що цар має намір "Зробити справедливість видимою в країні, знищити злу людину і злочинця, щоб сильний не завдавав шкоди слабкому". Основні положення цього кодексу включають відповідальність за торгівлю, обов'язки робітників, розлучення, наклеп, рабство та крадіжки. Практично половину тексту Законів присвячено контрактам, таким, як умови оплати праці, відповідальність за завдання шкоди майну та угоди. Також є положення про спадщину, батьківство, розлучення, військової служби. Цікавий розділ визначає, що суддя неправильно вирішив питання, може бути відсторонений назавжди від посади.

Закон № 196 «Якщо людина знищить око іншої людини, вони знищать їй око. Якщо хто зламає кістку людині, вони зламають їй кістку. Якщо хтось зруйнує око вільної людини або зламає їй кістку, він заплатить одну золоту міну. Якщо хтось знищить око або зламає кістку раба людини, він заплатить половину своєї ціни». Цей закон свідчить про принцип рівності відшкодувань і покарань відповідно до завданого збитку.

У контексті Законів Хаммурапі є положення щодо прав жінок. Наприклад, жінки мали можливість укласти шлюб за контрактом, що підписувався їхньою родиною. Вважалося, що придане, яке вони «приносили» з собою у шлюб, було їхньою власністю, навіть подарунок від нареченого. У разі розлучення рішення про це залежало від чоловіка. Однак він повинен був забезпечити матеріально колишню дружину і повернути придане, а опіка над дітьми лежала на жінці. Також варто визначити, що якщо жінку вважали «поганою дружиною», то її могли вислати або зробити рабинею в домі чоловіка. Зрада жінки каралася утопленням обох сторін, якщо чоловік не хотів помилувати свою жінку.

Закони передбачали відповідальність за неповернення боргу, а також встановлювали санкції для боржників у випадку невиконання своїх зобов'язань. Наприклад, якщо боржник не сплачує свій борг, йому

дозволялося вживати заходів щодо його майна, включаючи відчуження частини або навіть все майно для відшкодування боргу. В законодавстві також передбачалося, що у випадку неврожаю боржник мав право перенести борг на наступний рік і таким чином розтягували боргове зобов'язання. Закони Хаммурапі націлені на уникнення зловживань з боку кредиторів і лихварів. Цар прагнув запобігти обезземеленню воїнів і вільних хліборобів, які слугували військовою та економічною основою держави.

У Законах була здійснена спроба обмежити практику боргового рабства. Особа, яка народилася вільною, але була віддана в рабство через борги, мала право на звільнення після трьох років плідної праці. Влада лихваря над позичальником була обмежена. Обов'язковою умовою для здійснення позики була присутність державного контролера та свідків під час укладання угоди. В разі відсутності цього урядового представника та свідків, позикодавець втрачав право на вимагання боргу. Також передбачалося забезпечення захисту заручників, які були передані кредитору як гарантія повернення боргу. Це вказує на турботу законодавців про справедливе та гуманне відношення до осіб, які ставали заручниками в рамках боргових угод.

В Законах Хаммурапі безліч положень, які на сьогоднішній день можна визначити як жорстокі або варварські. Однак є й такі, які висловлюють відповідальність та турботу за групи, що опинилися на межі суспільства. Правова система включає елементи, які нам знайомі, такі як принцип збирання доказів та представлення їх для винесення вироку за злочин.

Отже, Закони Хаммурапі вражає своєю давністю та комплексністю. З одного боку, він містив суворі покарання та варварські методи вирішення справ, але з іншого – відображав турботу за різні соціальні групи. Закони Хаммурапі відіграли значущу роль у розвитку правових норм та визначенні принципів справедливості в стародавньому світі, залишаючись еталоном регулювання життя суспільства на той час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Крижановський О. Історія Стародавнього Сходу: підручник. Київ: Вид-во «Либідь», 2009. 592 с.
2. Зоряна Удич. Історія Стародавнього світу у схемах і таблицях: довідник. Тернопіль: Вид-во «Мандрівець», 2009. 320 с.

3. Еко У. Історія європейської цивілізації. Електрон. книга. Харків : Фоліо, 2016. 1312 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лизогуб В. А.

*Рожкевич Таїсія Володимирівна,
студентка 1 курсу, 4 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЦЬКИХ ЗЕМЕЛЬ ПІД ПАНУВАННЯМ ПРУССІЇ

Одвічною проблемою німецьких земель була їх феодальна роздробленість, яка унеможлилювала існування Німеччини, як єдиної держави. У XVIII – на початку XIX ст. німецькі держави формально входили до складу Священної Римської імперії. Вона складалася з понад 300 карликових держав і тисяч лицарських володінь, які фактично не були пов'язані між собою. Для всіх країн, включаючи Німеччину, об'єднання держав було важливою проблемою, яку вони давно намагалися вирішити. Економічні потреби, минула історія, мова та уніфікація традицій все більше закликали до об'єднання Німеччини. На думку німецьких патріотів, Пруссія була наймогутнішою державою в Німеччині й могла слугувати об'єднувчим центром.

Важливою частиною процесу об'єднання Німеччини була розробка та прийняття певних законодавчих актів до Конституції 1871 року, яка врешті-решт призвела до об'єднання німецьких земель. Важливим кроком на шляху до об'єднання Німеччини стала розробка Франкфуртським парламентом загальноімперської конституції. Вона зберегла 36 німецьких монархій і старі державні структури всіх німецьких держав. Таким чином було створено своєрідну німецьку федерацію монархів. Однак, на відміну від старої Німецької конфедерації, було створено загальнонімецький центральний уряд. Важливою подією, яка посилила роль Пруссії в процесі об'єднання Німеччини, стала франко-пруська війна 1870 року, яку Пруссія виграла. Вона отримала контрибуцію від Франції та анексувала багато південнонімецьких територій, а 18 січня 1871

року, після захоплення французької столиці Версаля, король Пруссії Вільгельм I зійшов на престол як німецький імператор. Так народилася Німецька імперія. Завершальним етапом об'єднання Німеччини стало прийняття Конституції Установчим Рейхстагом 16 квітня 1871 року. Федеральна територія складалася з 22 монархій і трьох вільних міст. Конституція передала весь суверенітет всьому Німецькому Рейху. Рейхстаг відповідав за низку сфер: зовнішні відносини, імперську армію і флот, регулювання митниці і торгівлі, функціонування імперської податкової системи, створення системи мір і ваг, а також розвиток загальноімперської правової системи. Окремі держави, що входили до складу Рейхстагу, зберегли свою конституцію, прапор та уряд, але їхня автономія була дуже обмеженою.

Згідно з Конституцією 1871 року, законодавча влада в державі належала Союзній раді (бундесрату) і Парламенту (рейхстагу). Бундесрат складався з представників, призначених урядами всіх німецьких земель. З 58 місць у Бундесраті 17 належали Пруссії. Рейхстаг складався з 397 депутатів, які обиралися кожні три роки загальним прямим голосуванням громадян віком від 25 років. Бундесрат і Рейхстаг затверджували бюджет і закони, але не мали законодавчої влади. Згідно з конституцією, тільки король Пруссії міг бути німецьким імператором. Король був головнокомандувачем збройних сил, представляв Німеччину на міжнародній арені, був президентом Бундесрату і мав право затверджувати або відхиляти законопроекти, скликати або розпускати парламент. Вільгельм I став першим імператором Другого Рейху, а Отто фон Бісмарк – рейхсканцлером і главою пруського уряду. Головною справою його життя було об'єднання держави, якого Бісмарк успішно досягнув через династичні війни, як він казав, «залізом і кров'ю». Німецький народ обожнював Бісмарка, а двір визнавав його видатним національним лідером. Рейхсканцлер добре усвідомлював своє призначення в національному житті, чергове завдання національної стабільності, міжнародного авторитету та верховенства права і порядку: Конституція 1871 року заснувала єдину німецьку державу у формі конституційної монархії. Повноваження імператора та канцлера були закріплені законом. Бундесрат і Рейхстаг відображали прогресивну тенденцію розвитку німецької держави від абсолютної монархії до конституційної монархії. Однак державно-політичний

устрій, створений після об'єднання Німеччини, відзначався політичним консерватизмом і не втілював багатьох прогресивних принципів та інститутів демократичної політики.

Отже, об'єднання Німеччини було закономірним явищем. Соціально-економічні та політичні передумови для цієї події визрівали протягом попередніх десятиліть. Розвиток капіталістичних відносин у Німеччині вимагав об'єднання розрізнених земель і створення централізованого управління, єдиної правової системи, спільних правил товарної та грошової політики та єдиного внутрішнього регіонального ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін. ; вст. слово О. М. Бандурки]. Харків: Майдан, 2020. 618 с.

2. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Вид. 8-ме, допов. Київ: Атіка; Харків: Право, 2015. 624 с.

3. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. Тернопіль, 2010. 392 с.

4. Папенко Н., Папенко Є. Отто фон Бісмарк та створення єдиної Німецької імперії. *Етнічна історія народів Європи*. 2018. Вип. 54. С. 109–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2018_54_19.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н. С.

*Рудницька Катерина Святославівна,
студентка 1 курсу, 8 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ ПОПРАВОК ДО КОНСТИТУЦІЇ 1787 р. ДЛЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ США

Конституція Сполучених Штатів Америки, прийнята у 1787 році, – це унікальний юридичний документ, який став основою та основоположним законом для формування державності та правової системи держави.

Мета Конституції США полягала у створенні ефективного політичного устрою, який мав бути здатний забезпечити баланс влади та гарантування прав громадян. Перші десять поправок,

відомих як Білль про права, були прийняті з метою закріплення основних свобод та прав громадян, що стало визначальною рисою американської конституційної традиції. Усього до Конституції США 1787 р. було прийнято 27 поправок.

Перша поправка до Конституції США визначає фундаментальні свободи американського народу. Вона проголошує право на свободу слова, віросповідання, свободу преси та право на мирні збори. Друга поправка захищає право народу на носіння зброї. Третя поправка обмежує можливість розміщення військових в приватних будинках без згоди власника. Четверта поправка визначає право народу на недоторканість особи, помешкання, особистих паперів і майна. Обшуки та арешти можуть відбуватися лише за наявності ордеру. П'ята поправка забезпечує гарантії справедливого судочинства. Вона визначає процедури висунення обвинувачень, права на суд присяжних та визначає принцип невинуватості особи. Шоста поправка стверджує право народу на швидкий і відкритий судовий процес, який включає право на захист та право на суд присяжних. Сьома поправка визначає право на суд присяжних у деяких цивільних справах.

Восьма поправка забороняє запровадження надмірних застав, штрафів та запобігає застосуванню катувань і незвичайних видів покарань.

Дев'ята поправка визначає, що перелік прав у Конституції не повинен трактуватися як скасування будь-яких інших прав, які належать народу.

Десята поправка закріплює принцип повноважень, зазначаючи, що всі повноваження, які не передбачені Конституцією, залишаються за штатами або народом. Одинадцята поправка прийнята для забезпечення судового імунітету для штатів. Це забезпечує певну автономію і незалежність судової системи штатів від федерального втручання. Дванадцята поправка вносить зміни у процедуру голосування вибірників на президентських виборах. Вибірники тепер подають свої голоси за Президента США і Віце-президента США окремо, а також вказують особу, за яку вони голосують.

Тринадцята поправка прийнята після Громадянської війни 1861-1865р. та забороняє рабство в Сполучених Штатах. Ця поправка визначила кінець епохи рабства в історії країни,

закріплюючи основний принцип свободи та рівності перед законом для всіх громадян.

Чотирнадцята поправка, прийнята після Громадянської війни в 1868 році, має визначальне значення для забезпечення рівності перед законом всіх громадян Сполучених Штатів. Ця поправка відображає прагнення побудувати справедливе та рівноправне суспільство після закінчення рабовласницької системи.

П'ятнадцята поправка, прийнята також після Громадянської війни 1861-1865р. у 1868 році, була кроком в напрямку гарантування активного виборчого права незалежно від раси чи кольору шкіри. Шістнадцята- надає Конгресу право встановлювати податки на доходи.

Сімнадцята поправка, прийнята у 1913 році, впроваджує прямі вибори сенаторів до Сенату США. Вона створила більш прозорий та демократичний процес виборів сенаторів, де громадяни кожного штату можуть безпосередньо визначати своїх представників у Сенаті.

Вісімнадцята поправка встановлювала заборону на виробництво, продаж та транспортування алкогольних напоїв у країні. Але внаслідок низки проблем, ця поправка була скасована у 1933 році двадцять першою правкою.

Дев'ятнадцята поправка, прийнята у 1920 році, визначала право жінок на активне виборче право. Вона гарантувала, що право голосу не може бути обмежене на підставі статі. Ця поправка відображала важливий момент в історії боротьби за рівність гендерів та демократизацію політичного процесу. Двадцять поправка визначає дату початку президентського та конгресового термінів.

Двадцять перша правка скасовувала вісімнадцяту, відновлюючи право на виробництво та продаж алкоголю. Двадцять друга поправка гарантувала право на володіння та носіння зброї. Двадцять третя- визначала спосіб вибору президента та віце-президента для окремих районів Вашингтону. Двадцять четверта поправка забороняла вимагання плати за участь у виборах.

Двадцять п'ята поправка, прийнята у 1967 році, визначала порядок здійснення повноважень президента при достроковому припиненні його повноважень. Вона закріплює правило, згідно з яким віце-президент заміщає президента в разі дострокового припинення його повноважень.

Двадцять шоста поправка, прийнята у 1971 році, встановлювала вимогу про пониження віку для участі у виборах. Ця поправка була особливо актуальною у контексті війни у В'єтнамі, де велика частина молоді була призвана на службу та не мала права голосу.

Двадцять сьома поправка, запропонована ще у 1789 році, але ратифікована лише у 1992 році, встановлювала процес обмеження змін до заробітної плати членів Конгресу США.

Кожна з цих поправок відіграє важливу роль у визначенні прав та обов'язків громадян, розбудові демократичних інститутів і забезпеченні принципів рівності та справедливості в американському суспільстві. Цей невичерпний перелік гарантій, які були визначені у правках, стали невід'ємною частиною американської конституційної традиції, визначаючи важливі принципи, які стали фундаментом для правового ладу в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Головка О.М. Природно-правова теорія і конституційне будівництво в США. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія: Право. 2016. Вип. 22. 20 с.

2. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія: навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Д. Гончаренка; кол. упоряд.: В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький, М. М. Страхов, С. І. Пирогова. Київ : Ін Юре, 2002. 716 с.

3. Бандурка О. М. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник. Харків: Майдан, 2020. 618 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н.С.

*Синянська Катерина Миколаївна,
студентка 1 курсу, 1 групи
факультету слідчої та детективної
діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ІСТОРИЧНИЙ ВПЛИВ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ НАПОЛЕОНА

Цивільний кодекс Наполеона, прийнятий у 1804 році, відіграв визначальну роль у становленні правових систем багатьох країн. Його історичний вплив визначається не лише його чинністю у

Франції, але й глибокими змінами, які він вніс до правової сфери інших націй. Цивільний кодекс Франції 1804 року завжди привертав увагу істориків права та цивілістів Європи, оскільки є першим кодифікованим законодавчим актом такого рівня.

Відправним пунктом до утвердження Цивільного кодексу була Французька революція 1789-1794 рр., що визначила нові стандарти громадянського суспільства. У багатьох відносинах Кодекс Наполеона став не лише юридичним актом, але й символом переходу від феодальної неоднорідності до єдиної системи правових норм. Головна мета кодифікації цивільного права Франції полягала у встановленні єдиного, чіткого і обдуманого набору цивільних законів замість різноманітних джерел права, що існували на всій території країни.

Цивільний Кодекс 1804 р. став не лише юридичним інструментом, але й стратегічним кроком для зміцнення державного режиму, авторитету влади та реалізації особистих амбіцій Наполеона Бонапарта щодо абсолютної імперської влади. Крім того, Кодекс визнавався необхідним для примирення нації, що перебувала у стані внутрішнього конфлікту. Основу цього документа становили принципи римських дигестів, французьких нормативно-правових актів та юридичних звичаїв того часу.

Основними принципами, що були покладені в основу Цивільного кодексу 1804 р., стали наступні:

1) рівність перед законом – Кодекс закріпив принцип рівності перед законом, визнаючи, що всі громадяни мають однакові права та обов'язки;

2) захист приватної власності – Кодекс встановлював і захищав право на власність, визнаючи важливість приватної власності як основи економічної стабільності та особистої свободи;

3) контрактна відповідальність – Кодекс акцентував важливість дотримання контрактних зобов'язань і визначав правила їх виконання та відповідальність за порушення.

У сфері сімейного права були запроваджені чіткі правила щодо шлюбу, розлучення, а також стосунків між батьками і дітьми.

Цивільний кодекс 1804 р. регулював і порядок спадкування, сприяючи передачі майна від покоління до покоління та забезпечуючи стабільність сімейних фінансів.

З часом Цивільний кодекс Наполеона був рецепійований багатьма європейськими країнами. Так, у Румунії, яка виникла в результаті об'єднання кількох князівств, новий цивільний кодекс був прийнятий у 1865 році. Основою для цього кодексу послужив французький Цивільний кодекс 1804 року, з якого було використано 2/3 статей. Цікаво, що на відміну від інших країн колишнього радянського блоку, цивільний кодекс Румунії залишався чинним і в період існування комуністичної держави. Румунський цивільний кодекс з незначними змінами та доповненнями діє і в наш час.

Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на польську цивільно-правову традицію обумовлювався тим, що деякі його норми були прийняті позитивно і відображені в цивільній практиці, особливо ті, що стосувалися права власності та зобов'язального права. Однак деякі положення, зокрема щодо сімейного права, такі як характер шлюбу та розлучення, не знайшли підтримки в польському суспільстві. Польське суспільство та юристи відкидали положення Цивільного кодексу, які обмежували цивільну правосуб'єктність громадян. Такий підхід до цивільної правосуб'єктності знайшов своє відображення і в сучасному цивільному законодавстві багатьох демократичних країн, включаючи Україну.

Цивільний кодекс Наполеона став ключовим документом, який вплинув на розвиток цивільного права в Україні. Його принципи та норми у тому або іншому вигляді були включені до національного законодавства, сприяючи формуванню сучасної системи цивільно-правових норм. Положення Цивільного кодексу Наполеона були проаналізовані та адаптовані до потреб українського суспільства. Трансформація цих положень відбувалася в контексті національних особливостей та потреб українського суспільства. Цей процес не лише адаптував засади кодексу до вітчизняних реалій, але й сприяв вдосконаленню цивільно-правового регулювання відповідно до викликів та завдань українського суспільства.

Цивільний кодекс Франції 1804 року зовсім не завершив реалізацію кодифікаційних амбіцій Наполеона Бонапарта. Після того, як він став імператором Франції, Бонапарт ще активніше просував проекти систематизації законодавства. Цивільний кодекс Наполеона виявився не лише юридичним документом свого часу, але й джерелом натхнення для різноманітних юридичних систем. Його

історичний вплив підтверджується тим, як його положення і зараз впливають на розвиток цивільного права у різних країнах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сирко М. В. Цивільний кодекс Наполеона Бонапарта 1804 року та його застосування на території Румунії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право*. 2012. Вип. 20. Ч. 2. Т. 1. С. 74–76.

2. Тищик Б. Й., Сирко М. В. Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на правове регулювання цивільних відносин у Буковині та Галичині. *Історико-правовий часопис*. 2016. Т. 1. № 7. С. 10–15.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.

*Скрипка Анастасія Валеріївна,
студентка 1 курсу, 23 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЗМІНИ У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ І МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ У ПЕРІОД 1991-2011 років: ВІД ФОРМУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ДО ІНТЕНСИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Від проголошення незалежності і до початку активної міжнародної взаємодії Україна пройшла важливий етап свого розвитку. Який визначався великими змінами в зовнішній політиці та міжнародно-правових відносинах. Протягом цього часу, українські державотворці визначали стратегічні напрямки розвитку, які відображено в Акті проголошення незалежності від 24 серпня 1991 року [4]. На основі цього документу Верховна Рада України у липні 1993 р. затвердила «Основні напрямки зовнішньої політики України», в яких розширились напрямки партнерства та відбулася переорієнтація зовнішньої політики [3]. Основні принципи зовнішньої політики України включають відкритість, відмову від використання війни як інструменту національної політики, дотримання принципів взаємоповаги, відсутність територіальних претензій та визнання міжнародних стандартів прав людини та міжнародної безпеки.

За часів президентства Л. Кравчука (1991-1994) Україну визнали 140 країн світу, а у липні 1992 р. під час візиту до Франції Україна приєдналася до «Паризької хартії для нової Європи» та уклала договір з Францією. Протягом цього часового проміжку Україна стала активним учасником ОБСЕ та приєдналася до численних міжнародних організацій, таких як Світовий банк та Міжнародний Валютний Фонд. Наприкінці січня 1994 року була укладена тристороння угода між Україною, США та Росією щодо виведення стратегічної ядерної зброї з території України. У березні того ж року президент відвідав США, підписавши заяву про дружбу. Крім того, Україна вступила до програми співпраці з НАТО та уклала договір про партнерство з Європейським Союзом в Брюсселі [7, 168 с.].

Україна активно розвиває європейський напрям у своїй зовнішній політиці, приєднуючись до Ради Європи у листопаді 1995 року. Відносини з Німеччиною, Великою Британією, Францією, Італією, Норвегією та іншими країнами стають більш інтенсивними, зокрема країни Центральної та Східної Європи у контексті геополітичної близькості та спільних проблем після розпаду соціалістичної системи. [6, с. 210].

31 травня 1997 року президенти Росії і України Борис Єльцин і Леонід Кучма підписали в Києві Договір про дружбу, співробітництво і партнерство [1]. Відтоді почався новий етап в історії україно-російських відносин.

В свою чергу, Обрання Г. Удовенка головою 52-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН свідчить про вплив України в міжнародній спільноті. Участь в різних світових та регіональних організаціях, включаючи Комісію ООН з прав людини, підсилює міжнародний авторитет України. З'явлення про європейський вибір та намір приєднатися до Європейського Союзу та НАТО у 2002 році є важливим кроком вперед у зовнішній політиці України [2, с. 31].

Підтримуючи ініціативу створення Ради ООН з прав людини, Україна стала членом РПЛ у 2006 році і була переобрана на другий термін до 2011 року. Це є визнанням досягнень країни у демократичному розвитку та підтвердженням її міжнародного авторитету. Україна також активно залучається до механізму Універсального періодичного огляду, успішно пройшовши першу процедуру в 2008 році та представивши проміжну Національну доповідь у вересні 2010 року [5, с. 254].

Таким чином, ми розглянули найважливіший період в історії державотворення України. Після отримання незалежності Україна розпочала демонтаж тоталітарних структур і перехід до ринкової економіки, відновлюючи національну ідентичність, але недостатньо ефективні реформи в економіці та соціальному захисті призвели до погіршення демографічних та соціальних показників в Україні. Але на тлі кризових умов країна виявила позитивні тенденції, що визначили стратегію «Європейський вибір» (2002-2011) [2]. Незважаючи на внутрішні виклики, Україна зміцнила свій міжнародний авторитет і отримала визнання практично всіма 140 країнами світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією: Договір Україна від 31.05.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_006#Text

2. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки: послання Президента України від 30.04.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02#Text>

3. Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. Київ: РІЦ УАННП, 1997. 688 с.

4. Про Основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 р. № 3360-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3360-12#Text>

5. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 р. № 1427-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text>

6. Українська державність у ХХ столітті. Історико-політологічний аналіз / кер. авт. кол. О. Дергачов. Київ: Політ. думка, 1996. 448 с.

7. Україна і Європа (1990–2000 рр.): в 2 ч. Ч. І: Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анот. іст. хроніка / відп. ред. С. В. Віднянський. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2001. 310 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асист. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Гоцуляк С. Л.

*Слободенюк Софія Миколаївна,
студентка 1 курсу, II групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ УСТАНОВ: ВІД АНТИЧНОСТІ ДО СУЧАСНОСТІ

Міжнародні судові установи – це органи, які створені для розгляду міжнародних спорів. Вони є важливим елементом міжнародної системи правосуддя, оскільки забезпечують вирішення спорів між державами та іншими суб'єктами міжнародного права на основі права і справедливості. Міжнародні судові установи мають різні форми і юрисдикцію. Деякі з них є загальними судами, які мають повноваження розглядати будь-які міжнародні спори, які до них надходять. Інші є спеціалізованими судами, які мають повноваження розглядати спори з певних галузей міжнародного права, наприклад, морського права, повітряного права, прав людини тощо. Значення і роль міжнародних судових установ у сучасному світі відіграє важливу роль у сучасному світі, оскільки вони пропонують альтернативу військовому конфлікту. Коли держави мають можливість вирішити свій спір в міжнародному суді, вони мають менше імовірності вдаватися до насильства. Вони сприяють мирному врегулюванню міжнародних спорів, забезпеченню дотримання міжнародного права та розвитку міжнародного правопорядку [1].

Античні корені міжнародного правосуддя, а саме ідея справедливого вирішення спорів між державами, існувала ще в стародавньому світі. У Стародавньому Єгипті, Ассирії та Вавилонії існували спеціальні судові установи для вирішення міжнародних спорів. Найвідомішим прикладом використання судових інституцій для вирішення спорів є Суд Соломона [2], який у 10 столітті до н.е. вирішив суперечку між двома жінками за одну дитину. Соломон постановив, що дитина має бути розрізана навпіл і кожна жінка повинна отримати половину. Однак, коли жінки дізналися, що дитину вб'ють, одна з них відмовилася від своїх прав і віддала дитину іншій жінці. Соломон визнав, що ця жінка була справжньою матір'ю дитини, і повернув їй дитину.

У Середньовіччі міжнародні відносини змінилися [3]. Виникли нові держави, які вже були незалежними. Як наслідок,

централізація послабилася, а роль національних судових систем зросла. У Середньовіччі були відсутні централізовані міжнародні судові установи. Міжнародні спори вирішувалися шляхом дипломатичних переговорів, арбітражу та застосування сили. Національні суди також відігравали важливу роль у вирішенні міжнародних спорів.

У сучасній історії спостерігається посилення ролі міжнародного правосуддя. Це пов'язано з низкою факторів, таких як розвиток міжнародного співробітництва, розвиток міжнародного права та поява нових міжнародних організацій. У 1919 році було підписано Паризький мирний договір і створено Лігу Націй [4]. Ліга Націй заснувала свій Міжнародний суд для вирішення міжнародних спорів. Однак Міжнародний суд не був ефективним. Міжнародний суд розглядав лише обмежену кількість справ, а його рішення не завжди виконувалися.

Проблеми та недоліки підходу міжвоєнного періоду Після Другої світової війни була створена Організація Об'єднаних Націй. Метою ООН було підтримання міжнародного миру та безпеки. З цією метою ООН заснувала Міжнародний суд для вирішення міжнародних спорів у 1945 році. Міжнародний суд ООН є головним судовим органом ООН [5]. Міжнародний суд ООН уповноважений розглядати міжнародні спори, подані державами-учасницями, та надавати консультативні висновки з правових питань, переданих Генеральною Асамблеєю або Радою Безпеки. Розвиток інших міжнародних судових установ Окрім Міжнародного суду ООН, існує низка інших міжнародних судових установ, які спеціалізуються на конкретних видах спорів. Наприклад, Міжнародний кримінальний суд розглядає справи про геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини. Міжнародний трибунал з морського права розглядає справи, пов'язані з порушенням міжнародного морського права.

Сучасні міжнародні судові установи стикаються з низкою викликів, таких як посилення політичного суперництва, відсутність згоди між державами щодо юрисдикції міжнародних судових установ та недовіра до міжнародного правосуддя. Доктрина міжнародного правосуддя існує вже тисячі років. Незважаючи на ці виклики, міжнародні судові установи відіграють важливу роль у забезпеченні та стабілізації верховенства права на міжнародному

рівні, а також вирішення міжнародних спорів та підтримці правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Lauterpacht H. The development of international law by the International Court. Cambridge University Press, 1982.

2. Бриндак І. Суд Соломона. *Жива вода*. 2019. №7 URL: <http://dds.edu.ua/en/publications/publications/miscellaneous/2323-sud-solomona-2019.html>

3. Бредіхін А. В., Кузовков В. В. Міжнародні відносини раннього Середньовіччя: методологічний аспект. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2009. № 4. С. 65–68.

4. Симоненко Р.Г. Паризька мирна конференція 1919 – 1920. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: Смолій В. А. (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2011. Т. 8 : Па – Прик. С. 65–520.

5. Статут ООН: Видано Департаментом громадської інформації ООН. Представництво ООН в Україні, м. Київ, Україна. С. 56–57.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Пономарьова Г.П.

*Спаскіна Катерина Олегівна,
студентка 1 курсу, 1 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВІД СПІЛЬНИХ ПРАГНЕНЬ ДО ІНТЕГРОВАНОЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ

Історія Європейського Союзу витікає з історично значущої події, яка відбулася 9 травня 1950 року. У той час міністр закордонних справ Франції Робер Шуман висунув ідею створення нового політичного утворення для зміцнення взаємодії між країнами Європи. Його конкретна пропозиція полягала в утворенні спільного ринку вугільної і сталеливарної продукції між Францією, Федеративною Республікою Німеччини та іншими західноєвропейськими країнами. Цей амбітний «план Шумана» був спрямований на зміцнення миру та стабільності на європейському

континенті, а також на виключення можливості виникнення війни між європейськими націями.

Під терміном «план Шумана» ця ініціатива увійшла в історію як ключовий момент, який поклав початок процесу створення Європейського Союзу. З того часу 9 травня визначається як День Європи, який святкується як день народження ЄС. Важливо відзначити, що з 2003 року це свято також святкується в Україні, що віддзеркалює зацікавленість країни в європейському інтеграційному процесі.

День Європи став символом єднання та спільності на континенті. Разом із прапором ЄС, який представляє об'єднану Європу, європейським гімном та єдиною валютою – євро, він виражає політичну сутність та ідентичність Європейського Союзу. Ці символи слугують як візуальні вияви спільних цінностей, миру та співпраці, які визначають сучасну реальність та перспективи Європейського Союзу.

Вирішальним періодом у розвитку європейської інтеграції, коли був втілений «план Шумана» через підписання Паризького договору про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі, стало 18 квітня 1951 року. Шість країн, що утворювали «європейську шістку» – Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція, об'єднали свої зусилля в цьому амбіційному проєкті, який в подальшому став країнами-засновниками Європейського союзу. Після набуття чинності 23 липня 1952 року Паризьким договором, ЄСВС став важливим кроком у спільному управлінні вугілля та сталі, забезпечуючи економічну і політичну взаємодію між країнами. Це відзначилося не тільки спільним ринком для цих важливих ресурсів, але і покладанням основ для подальшої європейської інтеграції [1, с. 542].

Країни «європейської шістки» 27 травня 1952 року додатково підтвердили своє прагнення до спільної безпеки і оборони, підписавши Договір про заснування Європейського оборонного співтовариства. Цей крок свідчив про їхню відданість спільній безпеці, і навіть Велика Британія приєдналася до підтримки цього ініціативного кроку, хоча потім вирішила не стати частиною ДЄОС. Цей етап є додатковим підтвердженням ролі «європейської шістки» як визначального «локомотиву» європейської інтеграції, який визначив її подальший шлях.

У 1957 році Римськими договорами було створено Європейське економічне співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергії. Ці структури сприяли вільному руху товарів, послуг, капіталу та людей, що зміцнювало економічні та політичні зв'язки між країнами-учасницями [2, с. 24].

З часом ЄС еволюціонував від простого економічного об'єднання до політичного та соціального. Підписання Маастрихтського договору в 1992 році було важливим кроком у напрямку створення Європейського Союзу, що має своєю метою політичне та економічне об'єднання європейських націй. Договір визначив три основні складові ЄС: Європейський союз, Співтовариство з атомної енергії та Співтовариство європейських громадян. Єдність та спільна відповідальність передбачалися як ключові принципи співпраці.

Ще однією значущою подією було введення спільної валюти – євро – в 2002 році. Це було важливим кроком у глибшому економічному інтегруванні та підвищенні конкурентоспроможності європейського регіону. Однак розвиток ЄС не був безвідсотковим. Кризи, такі як економічна криза 2008 року та криза біженців у 2015 році, випробували стійкість союзу. Вони також підкреслили потребу посилення співпраці у справах безпеки, міграції та економічного зростання.

Таким чином, на сьогодні ЄС залишається символом спільного прагнення до миру, стабільності та економічного добробуту в регіоні. Він продовжує вдосконалювати свою структуру та механізми управління, щоб відповідати сучасним викликам і підтримувати своїх громадян у світі швидких змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
2. Бондаренко А. О. Головні фактори виникнення Європейського Союзу. *Історіосфера*: матеріали Вісімнадцятої наук. конф. Південноукр. нац. педагогічного ун-ту імені К. Д. Ушинського, м. Одеса, 7 квіт. 2023 р. С. 22–26.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Васильєв Є. О.

*Срібна Анна Володимирівна,
студентка 1 курсу, 11 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН ЯК ОРГАН ВИРІШЕННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ СПОРІВ

На сьогоднішній день кількість міждержавних конфліктів збільшується. Держави все більше ігнорують можливість вирішення спорів мирними засобами. У зв'язку з цим інтенсивність роботи Міжнародного суду ООН з кожним днем зростає. Правовий статус, роль та значення Міжнародного суду ООН стало предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, як-от: Ю. Аносова, М. Гнатовський, R. Jennings, A. Cassese, В. Кононенко, І. Лукашук, К. Савчук тощо [1, с. 539].

Після Другої світової війни суспільство потребувало створення нового міжнародного органу, замість Ліги Націй. Пізніше, після зустрічі лідерів великої трійки – Черчіля, Рузвельта та Сталіна, на конференції була розроблена стратегія світового порядку після війни. Також, була сформульована ідеологія ООН, яка стала так званим символом та формальним гарантом післявоєнного світоустрою. І як логічне завершення був створений Міжнародний Суд ООН [3, с. 534].

Аналізуючи положення Статуту Міжнародного суду ООН, необхідно зазначити, що останній розглядає спори виключно у тих випадках, коли обидві сторони спору дають добровільну згоду на його юрисдикцію. До того ж, держави мають право встановити умови стосовно визнання обов'язкової юрисдикції. Суд має право розглядати правові спори, що стосуються міжнародного права. Він перевіряє спори на відповідність міжнародному законодавству. Важливо зазначити, що сфера діяльності Суду не обмежується якоюсь конкретною галуззю міжнародного права. У зв'язку з чим, на розгляд Суду може бути переданий абсолютно будь-який спір, який стосується міжнародного права. Саме тому, в міжнародно-правовій системі Суд відіграє ключову роль.

Юрисдикція Міжнародного суду ООН поширюється на наступні правові спори:

— ті, що стосуються тлумачення договору чи певного положення міжнародного права;

— щодо наявності факту, який у випадку, якщо він буде встановлений, буде являти собою порушення міжнародного зобов'язання;

— стосовно характеру та розмірів відшкодування, яке необхідно відшкодувати за розірвання міжнародного зобов'язання.

Міжнародний суд ООН застосовує норми чинного міжнародного права, до яких належать: Конвенції, звичаї, загальні принципи права та правова доктрина. За згодою сторін спору рішення Міжнародного Суду можуть прийматися враховуючи принцип «справедливості» [2, с. 4]. Окрім вирішення міждержавних спорів, Суд також має право надавати консультативні висновки щодо будь-яких юридичних питань за запитом установи чи міжнародної організації.

Неможливо переоцінити роль Міжнародного суду ООН у вирішенні міждержавних спорів. Це пояснюється важливістю питань, які містяться у зверненнях до Суду. Так, Суд виклав чітке розуміння взаємних прав та обов'язків держав, що впливають із загально визнаних принципів й норм сучасного міжнародного права: незастосування сили та погрози силою; невтручання у внутрішні справи інших держав, суверенної рівності, права народів та націй на самовизначення, свободи міжнародного судноплавства. Також Міжнародний суд ООН провів розмежування між застосуванням сили в міжнародних відносинах та актами агресії, роз'яснив зміст права держав на самооборону, сформулював концепцію паралельної дії звичайної та договірної норм міжнародного права тощо [4].

Таким чином, підсумовуючи, слід зазначити, що міжнародне правосуддя може та повинно бути ефективним, особливо коли рішення Міжнародного суду ООН виконуються для відновлення порушених прав та інтересів. Серед заходів, що сприяють такому відновленню, варто назвати забезпечувальні заходи та заходи примусового виконання рішень у випадку відмови від їх добровільного виконання. Тобто такі заходи спрямовані на реальне виконання судових рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рудницька О. П. Роль міжнародного суду ООН у вирішенні міждержавних спорів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №2. С. 539 – 543.

2. Сорочан Т. В. Значення Міжнародного суду ООН. *75-а річниця ООН – сучасний стан та розвиток міжнародного права*: збірник матеріалів Всеукр. наук. студент. конф. (м. Одеса, 30 листопада 2020 р.) / МОН України, НУ «ОЮА»; відп. вед. М. Р. Аракелян. Одеса: Гельветика, 2020. С. 71-74.

3. Терещенко О. В. Історія становлення Міжнародного суду ООН. *Держава і право*. Вип. 52. С. 530 – 535.

4. Case Concerning Military and Paramilitary Activities In and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America). Judgment of 27 June 1986. ICJ Reports. 1986. P. 84. URL: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>

Науковий керівник: канд. юрид. наук, завідувачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Пономарьова Г. П.

*Тимофіюк Аліса Ігорівна,
студентка 1 курсу, 5 групи
факультету слідчої та детективної
діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ШЛЮБНО-СІМЕЙНЕ ПРАВО ЗА ЦИВІЛЬНИМ КОДЕКСОМ ФРАНЦІЇ 1804 р.

У XIX столітті Франція, виходячи з періоду революційної смуги, звичайно, потребувала стабілізації держави шляхом закріплення завоювань, здійснених в роки революції. Усвідомлення населенням необхідності знищення феодальних пережитків та утвердження капіталістичних відносин унеможливило повернення Франції до феодального минулого. Єдиним логічним, демократичним та свідомим закріпленням на правовому рівні досягнень революції стало створення Цивільного кодексу, що безпосередньо і зробив могутній імператор Франції – Наполеон Бонапарт.

Цивільний кодекс Наполеона 1804 р. відобразив на собі вплив римського права, яке помітно перепліталось з кутюмним [1, с. 482]. Він став класичним прикладом інституційної системи і, відповідно, складався з трьох книг. Перша книга наголошувала на цивільно-правових свободах французьких громадян, друга – присвячувалася регулюванню відносин власності, а третя – способам її набуття. Перша книга – «Про осіб» вмістила в себе не

тільки статті про громадянство та основні принципи рівності, а й чітко передбачила секуляризацію шлюбно-сімейних відносин.

Кодекс Наполеона регулював досить велику кількість цивільних правовідносин, але саме у шлюбно-сімейних, яким була присвячена значна частина статей у першій книзі, з найбільшою мірою відобразились контрреволюційні тенденції [3, с. 296]. Всі статті, що регулювали шлюбно-сімейні відносини, відображали консервативні погляди Наполеона Бонапарта. Сімейне право орієнтувалось на норми звичаєвого права. Для нього були характерними значні прояви патріархального ладу, тобто повновладдя чоловіка та батька, і обмежене становище жінки. Єдиним післяреволюційним досягненням у регулюванні шлюбно-сімейних відносин став світський шлюб, який укладався державними органами без участі церковної влади, та інститут розлучення.

Шлюб у Кодексі Наполеона набував значення договору, тому існували й умови для його укладання. По-перше, шлюб не міг бути укладений без взаємної згоди подружжя; до того ж, перебування чоловіка або жінки в іншому шлюбі унеможлиблювало укладання нового. По-друге, обидва члени майбутнього «сімейного союзу» повинні були досягти шлюбного віку, а, отже, встановлювався так званий віковий ценз – 18 років для чоловіка, 15 років для жінки. І по-третє, необхідною була згода батьків у випадку, якщо сину не виповнилося 25 років, а доньці 21 рік.

Збереження традицій, які беруть свій початок від інституту «*pater familias*» у римському праві, означало, що після укладання шлюбу жінка повинна була жити разом із чоловіком та догоджати йому [2, с. 415]. У свою чергу чоловік теж мав певне зобов'язання – надати дружині все необхідне для її існування відповідно до свого матеріального становища та можливостей. В основі патріархального шлюбу за Кодексом Наполеона 1804 р. лежала істотно обмежена правоздатність жінки та практично повна її недієздатність. Вона не мала можливості вчиняти звичайні правочини без участі чоловіка або ж без його письмової згоди. Якщо у шлюбному договорі спеціально не було передбачено інших умов, тоді всі ці обмеження поширювались навіть на випадок, коли дружина мала належне тільки їй майно.

Прогресивним для Цивільного кодексу став інститут розлучення, який передбачав низку причин для його здійснення. Однією з підстав розлучення була взаємна згода подружжя у разі спільного проживання від двох до дванадцяти років. Розлучення допускалось й через невірність одного з членів союзу, але на відміну від чоловіка дружина мала право вимагати розірвання шлюбу у випадку утримання коханки у їх спільному будинку. Грубе поводження, взаємні образи подружжя або вирок стосовно одного з них, за яким призначалось тяжке покарання, теж визнавалися підставами до розлучення. Також шлюб міг бути розірваним через природну або громадянську смерть одного з подружжя [2, с. 415].

Шлюбно-сімейне право, на відміну від інших правових відносин, що регулював Цивільний кодекс Наполеона 1804 р., було наповнено архаїзмом та суттєвим консерватизмом. Протягом наступних періодів розвитку Франції саме сфера шлюбно-сімейних відносин зазнала найбільших змін [3, с. 298].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн, друге видання. перероб. й доп.: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 730 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник для студ. вищ. навч. закл. / За ред. Л. М. Маймескулова. Харків: Право, 2011. 520 с.
3. Шигаль Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн: курс лекцій. 3-є вид., переробл. та доповн. Харків: «НТМТ», 2012. 320 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

*Толубаєва Ксенія Олександрівна,
студентка 1 курсу, 5 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 1789 р. ЯК ОСНОВА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Велика французька революція багата на яскраві моменти й видатні нормативно-правові акти. Одним з таких документів стала Декларація прав людини і громадянина проголошена 26 серпня 1789

р., яка була основою правової держави та не втратила свою актуальність і сьогодні. Зміст документа було викладено стисло й концентровано у вигляді преамбули та 17 статей.

Започаткував розробку документа Марі Жозеф Лафает, згодом до нього долучилися Оноре Габріель Мірабо, Емануель-Жозеф Сієс, Жан Жозеф Муньє та Адрієн Жан-Франсуа Дюпор. Незважаючи на достатньо велику кількість авторів й тотожну їй кількість світоглядів, французькі діячі досягли консенсусу щодо закладеного в Декларацію принципу. Документ було створено, додержуючись природно-правової концепції й взявши до уваги зміст Декларації незалежності США. Людина сприймалася авторами як істота, що наділена природним і невідчужуваним правом від народження. Це відобразилося на статті 1 Декларації.

Як зазначили автори, «забуття прав людини або зневага до них є єдиною причиною суспільних лих та корупції урядів». Закладені права людини були викладені у статті 2 Декларації. Такими були свобода, власність, безпека та опір гнобленню. Не дивлячись на те, що французькі діячі створювали документ на базисі Декларації незалежності США, перелік вище згаданих прав відрізнявся у цих двох документах.

Центральною ідеєю Декларації, безперечно, є свобода. Це право не було надано людині лише у політичній сфері, а й в підприємстві, пересуванні та релігійних переконаннях. Таке право було закріплено у статті 4 Декларації. Варто зазначити, що обмеження права людини на свободу могли бути встановлені тільки законом. Необхідно взяти до уваги той факт, що Декларація закріплювала демократичні права людей. Відображенням того є статті 10 і 11, які проголошували наділення правами вільного виразу власних поглядів і висловлювання та публікації без обмежень, крім тих, що передбачені законом.

Другим, але не менш важливим, правом людини закладеним в базис Декларації була власність. За документом таке право вважалося «недоторканим та священним», що відображено у статті 17. Слід зазначити, що інтереси громадян у майнових відносинах також були захищені Декларацією. Документ забороняв довільні королівські побори й встановлював принципи податкової системи, що відобразилося у статтях 13 і 14.

Особливо важливу роль у Декларації відіграє закладена ідея законності. Вона частково викладена у вище зазначеній статті 4 Декларації, однак своє тотальне закріплення вона отримала у статтях 5 та 16 цього документу. Конституціоналісти мали намір побудувати новий порядок у державі, тому й ідея законності ґрунтувалася на незвичному для феодального суспільства принципі, а саме – усе, «що не заборонено законом, те не забороняється». Крім того, зазнали змін і принципи системи організації державної влади. Відповідно до статті 16 Декларації, те суспільство, у якому не забезпечена гарантія та немає розподілення властей, не має Конституції. Варто зазначити, що феодальний принцип закритості втрачав свою актуальність. У статті 6 документа автори зазначили, що всі громадяни рівні і мають рівний доступ до всіх державних посад, що є підтвердженням вище зазначеного.

Безпека особи й створення демократичного суспільства не могли бути гарантовані без створення нової кримінальної політики. Стаття 8 Декларації наголошувала на тому, що покарання мають бути безперечно необхідними й застосованими лише на підставі закону. Процесуальні норми також зазнали змін. Беззаперечно підкорятися мали лише ті громадяни, яких було викликано або затримано через закон, як зазначено у статті 7. Крім того, за непідкорення у такому випадку передбачалась відповідальність. Діяла презумпція невинуватості, яка полягала в тому, що людина може визнаватися винною тільки після оголошення її такою внаслідок винесення правомірного вироку суду. Таке право людини було втілено у статті 9 Декларації.

Декларація прав людини і громадянина опублікована Національними установчими зборами Франції у 1789 р. вважається не тільки вагомим внеском у створення демократичного й правового порядку у Франції, а й видатним пам'ятником конституційно-правової думки у світовій політиці. Досліджуваний документ мав докладно викладений правовий зміст, але, незважаючи на це, юридичної сили не мав. Публікуючи Декларацію, французькі діячі мали на меті встановити конституційний лад у Франції. Більшість положень мали програмний характер, тому «de facto» не могли бути застосовані через неготовність держави. На тому етапі становлення Франція тільки розпочинала шлях до закріплення демократії й створення громадянського суспільства. Однак Декларація відіграла важливу роль в антифеодальних

перетвореннях у Франції і виступала основою для передового державного устрою в кінці XVIII ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Глиняний В. П. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посібник. 5-те вид., перероб. і допов. Київ : Істина, 2005. 768 с.
2. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки ; [Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М., та ін.; вступ. слово О. М. Бандурки]. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
3. Страхов М. М. Історія держави та права зарубіжних країн: підручник. Вид. 2-е. Київ: Ін. Юре, 2003.
4. Грубінко А.В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право: навчальний посібник. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2019. 384 с.
5. Декларація прав людини і громадянина URL: https://uk.wikisource.org/wiki/Декларація_прав_людини_і_громадянина (дата звернення: 24.11.2023)

Науковий керівник: д-р юрид. наук, проф. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Рум'янцев В.О.

*Тур Еліна Михайлівна,
студентка 1 курсу, 16 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ПЕРІОДУ ФЕОДАЛІЗМУ

Дане питання є складною та багатогранною темою, яке виникає на різних етапах розвитку країни. Зміни у політичному, економічному та соціальному житті країни впливають на її зовнішні зв'язки та співпрацю з іншими країнами. Це питання допоможе нам побачити роль міжнародно-правових відносин в історичному контексті України періоду феодалізму.

Міжнародно-правові відносини української національної держави мають свої коріння в історичних подіях, зокрема, за часів Русі-України. Законодавчо закріпленого інституту міжнародного права на той час не було, але були міжнародні договори. Процес договірної оформлення стосунків Русі-України з Візантією бере початок з 860 року, Аскольд домігся вигідної угоди попередньо оточивши місто

Константинополь, угода закріплювала права купців на території Візантії. Текст угоди не зберігся. Йому передував русько-візантійський договір підписаний 907 року, в якому було коротко викладено основні положення мирних відносин між двома країнами.

Метою укладання договору для Русі-України було досягнення привілеїв купців, візантійський уряд хотів забезпечити кордони і володіння імперії в Криму, а також систематично одержувати військову допомогу, за що імперія зобов'язалася сплачувати Русі-Україні щорічну данину. Подальші договори з Візантією були укладені князем Ігорем у 941 і 944 роках [1, с.434].

Наступним державним утворенням на території сучасної України стала Галицько-Волинська держава. Роман Мстиславович, який у 1199 році об'єднав галицькі і волинські землі у єдину державу, провадив активну зовнішню політику. У добу Галицько-Волинської держави міжнародні відносини велися з Угорщиною 1148 р., 1150 р., 1152 р., 1167 р., Польщею 1206 р., Литвою 1254 р. Досить розвинуті відносини були і з Візантією: 1162 р., 1200 р. [2].

У 1254 році в місті Дорогочин на Підляшші відбулася визначна подія в історії української держави, а саме коронація Данила. Цей акт визнавав Галицько-Волинську державу частиною західного світу та суб'єктом міжнародного права [3, с.26].

У XVII ст. сприяла розвитку вітчизняного конституціоналізму низка міжнародних угод: Зборівський договір 1649 р. Білоцерківський мирний договір 1651 р., Гадяцький договір 1658 р., Чуднівська угода 1660 р. Переяславська угода 1654 р., Переяславські статті 1659 р., Глухівські статті 1669 р., Конотопські статті 1672 р., Коломацькі статті 1687 р. тощо [4 с.37].

Аналіз історичних подій в контексті міжнародно-правових відносин української національної держави періоду феодалізму свідчить про те, що відносини української національної держави з іншими країнами мають глибокі коріння та вплинули на їх подальший розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г-Д / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2004. 688 с.
2. Репецький В. М. Міжнародне публічне право : підручник. Київ : Знання, 2012. 437 с.

Науковий керівник: к.ю.н., доцентка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лісогорова К.М.

*Фролова Олена Дмитрівна,
студентка I курсу, 4 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

КОНСТИТУЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ ІМПЕРІЇ 1871 р.

У 1871 році була прийнята Конституція Німецької імперії, що визначила новий етап в історії цієї країни. Ця Конституція є кроком до об'єднання, відзначаючи створення сучасної німецької нації та формування її політичної системи. Можна зазначити, що це свідчить про початок формування єдиної національної ідентичності та політичної системи, що мали у той час вагомий вплив на події того часу, а також на подальший хід в історії.

Передумови створення Конституції визначались складними історичними та політичними обставинами, до основних передумов можна віднести: військові конфлікти, Бісмарківська політика, виключення Австрії з Німецького союзу, економічний та культурний розвиток, парламентські та конституційні традиції.

Конституція була затверджена рейхстагом 14 квітня 1871 року. Діяла вона протягом майже 50 років, зазнавши невеликих змін до початку 1919 року. Панівне становище в імперії залишалось за Пруссією, найбільшою та наймогутнішою державою союзу.

Німецька імперія складалась з 25 державних утворень, які включали чотири королівства, шість великих герцогств, чотири герцогства, вісім князівств і три вільні міста. До 1911 року провінція Ельзас-Лотарингія залишалась за межами імперії, але отримала статус державно-правової автономії в її складі.

Конституція дотримувалась федеративного принципу, визнаючи правовий статус окремих держав і їхніх представницьких органів.

Конституція закріпила федеративний територіальний устрій Німеччини, ґрунтуючись на договірних відносинах між королями, князями та герцогами. Важливою особливістю є нерівноправне становище союзних держав у новій імперії, і в цьому контексті варто відзначити визначену роль Пруссії. Король Пруссії обіймав посаду

німецького імператора та визначав канцлера, який очолював союзну раду, відому як бундесрат.

Німецька імперія була монархією, яку очолював імператор (кайзер), зокрема, Вільгельм I (1871–1888 рр.), Фрідріх II (1888 р.) та Вільгельм II (1888–1918 рр.). Конституція надавала імператорові такі широкі повноваження, включаючи представлення держави на міжнародній арені, оголошення військового стану, командування армією і флотом, призначення чиновників, скликання засідань рейхстагу та бундесрату, оголошення війни і укладання миру, призначення імперського канцлера, а також розроблення та видачу законів.

Конституція встановлювала рейхстаг та бундесрат, як загальноімперські законодавчі органи. Рейхстаг обирався на основі загального рівного і прямого виборчого права для чоловіків з 25 років. Однак існували обмеження, щодо виборчих прав для військовослужбовців, бідних і жінок. Депутати не отримували винагороди та платні, рейхстаг мав право законодавчої ініціативи. Законопроект набирав чинності після ухвалення бундесратом та підписання канцлером.

Для внесення змін до Конституції та прийняття законів вимагалось рішення більшості голосів обох палат парламенту. Відхилення законопроекту вимагало лише 14 голосів «проти» у вищій союзній раді, надаючи Пруссії, яка мала 17 голосів, особливі права і свідчило про її привілейоване становище в Німецькій імперії. Крім того, після прийняття Конституції пруське військове законодавство (регламенти, інструкції, рескрипти) поширювалося на всю територію імперії.

Конституція закріпила пріоритет імперських законів перед законами суб'єктів союзу, що ефективно запобігало сепаратизмові та роздрібненості. Це сприяло консолідації німецьких земель в єдину федеративну державу. Кожен німець, згідно з конституційним обов'язком, безпосередньо підлягав військовій повинності.

Санкціонувавши політичний лад німецької імперії як єдиної держави, Конституція 1871 р. водночас не передбачала створення федерального уряду (єдиним федеральним міністром було названо імперського канцлера. — Л. Б., С. Б.), і відповідно, єдиних для всієї Німеччини органів поліції. Найбільш розвинутою була поліцейська система Пруссії, яка включала різні підрозділи, такі як загальна поліція безпеки, судова поліція та адміністративна поліція.

Об'єднання Німецької імперії дало новий імпульс для поступового процесу підготування і видання нових загальнонімецьких законів з окремих галузей права, таких як, кримінальний кодекс та цивільний кодекс, ін.

На основі вищезазначеного можемо зробити висновки: цей документ відображав стратегічне бажання створення єдиної та стійкої країни, що мало вирішити багато проблем організації влади, юридичного регулювання та прав громадян. Конституція визначила правовий фундамент, що сприяло стабільності та політичному об'єднанню Німецької імперії, надала гарантії громадянських прав та свобод. Також, ухвалення загальнонаціональних законів та кодексів під патронатом Конституції зміцнило юридичну систему імперії. Зазначена Конституція 1871 року визнається не лише як історичний документ, але і як важливий крок у становленні єдиної Німецької імперії, що слід зауважити в контексті європейської політичної та правової історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Страхов М. М. Історія держави та права зарубіжних країн: підручник. Вид. 2-е. Київ: Ін. Юре, 2003.
2. Папенко Н., Папенко Є. Отто фон Бісмарк та створення єдиної Німецької імперії. *Етнічна історія народів Європи*. 2018. Вип. 54. С. 109–117. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2018_54_19.
3. Лекція за темою 4. Держава та право Нового часу. URL : Zaporizhzhya National University.
4. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за ред. Л. М. Маймескулова. Харків: Право, 2011.
5. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави та права зарубіжних країн. 2-ге вид., перероб. та допов.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Лизогуб В. А.

*Чухіль Олександр Юрійович,
студент 1 курсу, 3 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗРОБКИ, ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ДІЇ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ ФРАНЦІЇ 1804 р.

Цивільні кодекси у будь-якій країні посідають важливе місце у системі джерел права. Це обумовлено загальним значенням їх норм для всіх цивільно-правових відносин. Важливою світовою кодифікацією цивільного права ХІХ ст. є Французький цивільний кодекс 1804 р.

Питання кодифікації цивільного права гостро постало перед французьким суспільством ще на першому етапі Французької буржуазної революції 1789-1794 рр. У Конституції Франції 1791 року в розділі 1 містилося положення, що: «буде видано кодекс цивільних законів, загальний для усього королівства».

З приходом до влади Наполеона, Франція почала виходити з революційного стану, і поступово входила в процеси «реінкарнації» своєї величі та розвитку як нова імперія. Увага нової влади була прикута до врегулювання цивільно-правових відносин. Цивільний кодекс був необхідним майбутньому імператору для реформування суспільства, затвердження створюваного ним соціально-політичного режиму, який мав ґрунтуватися на рівності громадян, а також для забезпечення як реалізації його владних амбіцій, так і авторитету. У 1800 р. було створено комісію для складання кодифікації, основою для якої стали «Інституції Гая». Особливістю розробки Кодексу було те, що він являвся своєрідним компромісом між різними джерелами французького права - римським правом, кутюмним правом, королівськими указами, революційним законодавством та юридичною практикою. Титанічна праця членів комісії та самого Наполеона Бонапарта надала змогу прийняти у 1804 році цивільний кодекс, який зберіг дух національно-правових звичаїв, затвердив недоторканість приватної власності та свободу укладання цивільно-правових договорів, завдяки ньому було секуляризовано сімейні відносини та встановлено рівність всіх учасників цивільного процесу. Структура цивільного кодексу вирізнялася своєю стислістю юридичних формувань та дефініцій та поділом на 3 книги. Перша книга присвячена статтям про громадянство, актам цивільного стану,

питанням сімейного права та опікунства. Друга книга регулювала відносини власності, а третя – різноманітні способи, якими набувається власність.

Стаття 7 Французького цивільного кодексу 1804 р. («всі французи володіють цивільними правами») стала визначальною для першої книги. Відповідно до Кодексу, усі французи з народження наділені правами, які ніхто ніяким чином не міг обмежити. Антифеодальний характер статей про громадянство полягав у проголошенні громадянства на основі цілковитої рівності. Однак суспільні тенденції XIX ст. не могли собі дозволити абсолютну рівність у суспільстві. Патріархальний лад, котрий на думку Наполеона був ідеалом для родини, обмежував права жінки. Норми Кодексу, які засвідчували недієздатність жінки, були внесені за особистим наполяганням Бонапарта. Так, відповідно до статті 217, «жінка не могла вчиняти правочини без участі чоловіка відповідно до чинного договору або без його письмової згоди».

Кодекс скасовував феодальний поділ майна на родове і благопридатне. Розриваючи революційне уявлення про непорушність і недоторканість права приватної власності, Кодекс передбачав, що «власник не може бути примушений до уступки своєї власності, якщо це не робиться в інтересах суспільної користі і за справедливе і попереднє відшкодування».

Як зазначалося раніше, третя книга Кодексу присвячена виникненню зобов'язань, за якими набувається власність. Зобов'язаннями вважалися правовідносини, відповідно до яких одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконати зобов'язання.

Особливої уваги укладачі Кодексу та особисто сам Наполеон приділяли нормам, що регулювали відносини у сім'ї. Головне, - діти повинні повністю підкорюватись своєму батькові, допомагати по господарству та не перечити його волі. За статтею 376 Французького цивільного кодексу 1804 р. влада батька могла набувати й адміністративного характеру. Якщо поведінка дітей була незадовільною і їх вік не перевищував 16 років, батько міг позбавити їх волі строком на один місяць.

У підсумку важливо зазначити, що Французький цивільний кодекс 1804 р. мав великий вплив на розвиток романо-германської правової сім'ї. Окрім Франції, Кодекс набув поширення у численних колоніальних володіннях Франції, а також в інших країнах світу. При цьому він мав вплив на українські землі Галичини та Буковини, які на початок ХІХ століття були під контролем Австрійської імперії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія держави і права зарубіжних країн: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Маймескулова, Д. А. Тихоненков, В. В. Россіхін, С. І. Власенко; за ред. Л. М. Маймескулова. Харків : Право, 2013. 520 с.
  2. Сирко М. Право власності в цивільному кодексі Наполеона Бонапарта 1804 р. *Вісник Львівського університету*. 2014. Т. 2. № 58. С. 109–112.
  3. Сирко М. Зобов'язальне право за Французьким цивільним кодексом 1804 р. *Теорія та історія держави і права. Філософія права: Часопис Київ. ун-ту права*, м. Київ. С. 78–79.
  4. Сирко М. Цивільний кодекс Наполеона 1804 р. та його застосування на території Польщі. *Вісник Львівського університету*. 2014. Т. 2, № 59. С. 128–130.
  5. Тищик Б., Сирко М. Вплив Цивільного кодексу Франції 1804 р. на правове регулювання цивільних відносин у Буковині та Галичині. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1. С. 10–15.
  6. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія: навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / за ред. В. Д. Гончаренка; кол. упоряд.: В. Д. Гончаренко, О. Д. Святоцький, М. М. Страхов, С. І. Пирогова. Київ : Ін Юре, 2002. 716 с.
- Науковий керівник:** канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н. С.

*Шановалова Кіра Вадимівна,
студентка 1 курсу, 23 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК ОСНОВНИХ ІНСТИТУТІВ КОНТИНЕНТАЛЬНОГО ПРАВА

Континентальне право – це система права, яка є ієрархічно структурованою та внутрішньо несуперечливою. На вершині цієї

системи знаходяться писані конституції, конституційні закони, органічні закони, звичайні закони та кодекси, які є сукупністю галузевих правових норм, зібраних у одному акті. Підзаконні нормативно-правові акти, до яких належать постанови, декрети, укази, інструкції, рішення, регламенти та циркуляри, є важливими у системі джерел права романо-германської правової сім'ї. Континентальне право є однією з основних правових традицій. Основними принципами континентального права є сувора систематизація правових норм та акцент на кодифікованому праві. Метою цієї роботи є детальне дослідження походження та розвитку основних інститутів континентального права, а також їхньої ролі та впливу на сучасні правові системи.

Становлення континентального права починається на етапах розвитку романо-германської правової сім'ї. Правова сім'я – це група правових систем у різних країнах, які мають спільні риси, такі як спільність правових категорій і понять, домінування певних правових джерел і ідей і закономірності розвитку та функціонування права. У період V-XI ст. створюються передумови для формування єдиної системи континентального права. Процес розвитку системи включає розвиток юридичних теорій, створення перших юридичних кодексів і розвиток правових інститутів у відповідь на зміни в суспільстві та потреби. Континентальне право історично сформувалося в Європі і поширилось в межах багатьох країн (Німеччина, Іспанія, Португалія, Швейцарія, Франція та ін.). В його основу лягло римське право. У романо-германській цивільно-правовій системі право в першу чергу використовується для регулювання відносин між громадянами. Таким чином, цивільне право було і залишається основою правової науки та системи. Цивільне право зазначених країн відрізняється від інших правових систем рядом загальних принципів.

Континентальне право має дві підсистеми: романську та германську, залежно від законодавства Франції чи Німеччини, яке береться за основу. Конституція Франції (1804 р.) і Конституція Німеччини (1896 р.) є втіленням цих двох підсистем. Зазначені кодекси відображали розвиток доктрин у цих країнах, на основі яких були створені класи цивільного права романського та германського.

Враховуючи модернізацію та зближення інституційних і пандектних систем у сучасному світі, не можна розглядати

романські та германські підсистеми як окремі системи. Вони складаються лише з двох основних підсистем єдиного континентального права, що є логічним в світлі прогресу європейської інтеграції.

У римських або континентальних правових системах юриспруденція не визнається джерелом права, оскільки її функцією є не створення права, а просто застосування та нагляд за ним. Норми права, які розглядаються як загальне правило поведінки на майбутнє, яке відповідає вимогам справедливості та моралі, є найважливішими в континентальній системі права. Правосуб'єктність осіб, сімейне право, речове право, зобов'язальне право, спадкове право та право інтелектуальної власності є основними цивільно-правовими інститутами континентального права.

Важливою характеристикою правових систем країн романо-германської правової сім'ї є розділення права на приватне та публічне. У результаті як приватне, так і публічне право поділяються на ті самі основні галузі, такі як конституційне право, адміністративне право, міжнародне публічне право, кримінальне право та кримінально-процесуальне право та інші. Отже, континентальне право, у свою чергу, теж поділяється на приватне і публічне, основою якого є різні інтереси, яким служать приватне та публічне право. Під джерелом права в континентальній правовій системі розуміють матеріальні, духовні та культурні умови життя людей, а також те, як державна воля виражена у вигляді загальнообов'язкових правил поведінки, які служать засобом розуміння права.

Романо-германська правова система – континентальна, також відома як система кодифікованого права, характеризується великою кількістю кодексів і високим рівнем узагальнення та систематизації національного законодавства.

Раціоналізм, який проявляється у систематизації правових норм і уніфікації законодавства, а також концепція юридичної особи та рівності перед законом, є основними ідеями континентального права. Правові інститути, спрямовані на забезпечення справедливості та стабільності в суспільстві, засновані на філософських основах цієї традиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шаганенко В. П. Особливості системи права у романо-германській правовій сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 6-1 (1). С. 88–91.

2. Білозьоров Є. В. Джерела права в державах континентального і загального права: проблеми їх детермінації. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 22. С. 120–127.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асист. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Гоцуляк С. Л.

*Шевченко Софія Вадимівна,
студентка I курсу, 23 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ Й РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА

Міжнародне гуманітарне право виникло приблизно в середині ХХ століття і знайшло втілення у Статуті Організації Об'єднаних Націй. Цей статут відкрив новий етап у правовому регулюванні міжнародних відносин, закріпивши ключові принципи міжнародного права. Ці принципи не лише контролюють відносини між державами, але й сприяють їх формуванню. Невід'ємне дотримання міжнародного права є єдиним сучасним способом дії для кожного з учасників міжнародно – правового співтовариства [1].

Актуальність теми, перш за все, полягає в тому, що міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) спрямоване на захист осіб, які не беруть участі у війнах та конфліктах між державами, у той час, коли вони стають складнішими та глобальнішими. Знання історії розвитку цього права допомагає адаптувати його до сучасних гуманітарних викликів. Тому знання історії виникнення та розвитку МГП є ключовим для ефективного вирішення глобальних проблем, пов'язаних із захистом прав людини та збереженням світового миру і стабільності.

Мета полягає у необхідності дослідження еволюції міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення під час війн та конфліктів.

Вивчення історії сучасного МГП починається із подій, що розгорнулися 24 червня 1859 року під час битви під Сольферіно в Північній Італії. Після жаклих гуманітарних наслідків цієї битви, підприємець з Женеви, Анрі Дюнан, був свідком страждань поранених і взявся організувати медичну допомогу. У 1862 році він опублікував книгу «Спогади про Сольферіно» [2], де висловив пропозиції стосовно укладення конвенції та створення національних товариств.

Внаслідок цих ініціатив, у лютому 1863 року було засновано Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ). Першим президентом МКЧХ став Гюстав Муаньє. А в серпні 1864 року була прийнята перша Женевська конвенція [3], що стала початком захисту жертв збройних конфліктів та розвитку Міжнародного гуманітарного права.

Прорив у розвитку цієї галузі був також здійснений на перших і других Гаазьких мирних конференціях у 1899 та 1907 роках [4, с. 37]. Ці конференції визначили основи Міжнародного гуманітарного права як самостійної галузі міжнародного публічного права. Кодифікація основних інститутів МГП сталася через прийняття ряду міжнародно-правових актів, але ключовим підсумком було прийняття Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Додаткових протоколів до них у 1977 році. Ці документи закладали основи захисту жертв міжнародних та не міжнародних збройних конфліктів, укріплюючи МГП як важливий компонент сучасного міжнародного права [5, с. 36].

Таким чином, дії, наведені вище, свідчать про результат еволюції глобальних цінностей. Основні етапи його становлення відображають переми в міжнародних відносинах та вказують на ключові правові реформи. Усе це визначається визнанням однієї особи та однієї конвенції, які лягли в основу міжнародного гуманітарного права, що понад 100 років забезпечує захист життя та зменшує страждання жертв війни.

Отже, Міжнародне гуманітарне право (МГП) виникло у середині ХХ століття, встановивши ключові принципи міжнародного права. Це право регулює відносини між державами та

спрямоване на захист осіб, особливо в умовах зростаючої складності та глобалізації конфліктів.

Історія розвитку МГП розпочалася з подій під час битви під Сольферіно у 1859 році, що призвело до створення Міжнародного Комітету Червоного Хреста та прийняття першої Женевської конвенції в 1864 році. Прорив у цій галузі відбувся також на Гаазьких конференціях у 1899 та 1907 роках, а ключовими документами стали Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року.

Сучасні виклики гуманітарного характеру вимагають адаптації МГП до нових реалій. Знання історії цього права є важливим для ефективного розв'язання глобальних проблем, пов'язаних із захистом прав людини та збереженням світового миру і стабільності. Понад 100 років МГП забезпечує захист життя та зменшує страждання жертв війни, визначаючи себе як невід'ємну складову сучасного міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базов В. П. Принципи міжнародного гуманітарного права. *Юридична Україна*. 2020. № 12. С. 35-42.
2. Un souvenir de Solferino. URL: https://assets.ctfassets.net/ksb78y40v1oe/3oKZum0qGhxMrTyjJAM64p/e9bf806f12dd6238e59dfd481365ce0/Un_souvenir_de_Solferino.pdf
3. Женевська конвенція про поліпшення долі поранених на полі бою 1864. Циклоп – енциклопедії та словники. URL: <https://cyclop.com.ua/content/view/306/58/1/11/>
4. Звичаєві норми міжнародного гуманітарного права / передм. Т.Р. Короткий, Є.В. Лук'яненко; вступ. ст. М. М. Гнатовський. Одеса: Фенікс, 2017. 40 с.
5. Базов В. П. Питання теорії міжнародного гуманітарного права в контексті інтеграції та глобалізації. *Юридична Україна*. 2020. № 11. С. 36–43.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, асист. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Гоцуляк С. Л.

*Швець Ангеліна Володимирівна,
студентка 1 групи, 1 курсу
факультету слідчої та детективної
діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ. АКТУАЛЬНІСТЬ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ПРАВА

У нашому взаємозалежному світі надзвичайне значення впровадження та поширення повної глобалізації у правоохоронній сфері має ледь не аксіоматичний характер. Історичний розвиток міжнародних правоохоронних інституцій, таких як Інтерпол та Європол, демонструє необхідність створення єдиної та глобально інтегрованої правової бази для вирішення широкого спектру питань, які виходять за межі національних кордонів.

Актуальність повної глобалізації правоохоронних органів стає очевидною з розглядом ширшого кола викликів, які потребують спільної міжнародної протидії. Хоча міжнародна злочинність, зокрема тероризм і кіберзагрози, є беззаперечною проблемою, потреба у комплексному підході поширюється на всі сфери правосуддя, безпеки та суспільного добробуту.

Ідея повної глобалізації правоохоронних органів – це складна і суперечлива концепція, яка передбачає уніфікований підхід до забезпечення дотримання законів у глобальному масштабі. Хоча загальноприйнятої моделі не існує, дискусії навколо цієї ідеї часто включають посилення співпраці та координації між країнами у боротьбі з транснаціональною злочинністю, забезпеченні глобальної безпеки та дотриманні прав людини. Повна глобалізація правоохоронної діяльності вимагатиме безпрецедентного рівня міжнародного співробітництва. Це передбачає обмін інформацією, розвідданими та ресурсами між країнами для ефективної боротьби з транскордонною злочинністю. Одним із завдань є встановлення єдиних правових стандартів, з якими погодилися б усі країни. Правові системи в різних країнах світу дуже відрізняються і знайти спільну мову з таких питань, як права людини, недоторканність приватного життя і належна правова процедура, може бути складно. Ця ідея передбачає створення наддержавних організацій, уповноважених забезпечувати дотримання глобальних законів. При цьому це може бути як розвиток вже існуючих організацій

(наприклад, Інтерполу), так і створення абсолютно нових організацій з ширшою юрисдикцією.

Видатні науковці, зокрема Клайв Арчер і Девід Нелькен [1, 2], ретельно дослідили історичний розвиток міжнародних організацій, аналізуючи, як ці структури еволюціонували, протидіючи новим глобальним загрозам. Роботи Антоніо Кассезе та Марка Фіндлі [3, 4] роблять значний внесок у цей дискурс, підкреслюючи незамінну роль глобалізованої правової бази у вирішенні складних проблем сучасної злочинності та правосуддя.

Суть цієї полеміки полягає у усвідомленні походження викликів, з якими намагаються боротися міжнародні правоохоронні інституції. Починаючи з епохи після Другої світової війни і закінчуючи складнощами Холодної війни, ці інституції адаптувалися до потреб сучасної злочинності та правосуддя. Однак саме в сучасний період, позначений безпрецедентною глобалізацією, необхідність створення цілісної і всеосяжної правової бази стає беззаперечною через цілу низку чинників.

Дослідження починається з визначальних історичних етапів – створення Інтерполу в 1923 році та заснування Організації Об'єднаних Націй у 1945 році. Ці інституції не лише протидіяли транснаціональній злочинності, але й створювали підґрунтя для міжнародного співробітництва у сфері захисту прав людини та врегулювання міждержавних криз. Адаптація до випробувань холодної війни проявила динамічну природу міжнародної правоохоронної діяльності.

Звертаючись до сучасних реалій, автори нашого аналізу підкреслюють всеосяжний вплив глобалізації. Розвиток таких інституцій, як Європол та Інтерпол, демонструє готовність вирішувати численні проблеми, що виходять за межі національних кордонів. У сучасному світі відповідь на загрози правосуддю та безпеці вимагає зміни парадигми у бік глобалізації правового поля.

Історичний розвиток міжнародних правоохоронних організацій підкреслює виняткову важливість повної глобалізації правоохоронної діяльності. Слідчі та детективи відіграють ключову роль у цьому контексті і їхня спроможність орієнтуватися та вирішувати складні сучасні проблеми залежить від рішучості міжнародного співтовариства сприяти комплексному та

узгодженому підходу до правоохоронної діяльності в глобальному масштабі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Archer Clive. International Organizations. London and New York: Psychology Press, 2001. 204 p.
2. Nelken David. Comparative Criminal Justice and Globalization. New York: Routledge, 2016. 232 p.
3. Cassese Antonio. International Law. New York: OUP Oxford, 2005. 558 p.
4. Findlay Mark. The Globalization of Crime. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 243 p.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д. А.

*Шеховцова Мирослава Володимирівна,
студентка І курсу, 4 групи
факультету прокуратури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ГОЛОВНІ НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО-ПРАВОВИЗНАВЦЯ А.Й. РОГОЖИНА

У скарбниці вітчизняної юридичної думки особливе місце належить доробку вченого-правознавця Рогожина Анатолія Йосиповича. Рогожин А. Й. – доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України, працівник вищої школи України (1981 р.), заслужений професор Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» (зараз – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого), народився 27 жовтня 1923 р. Він був одним з яскравих представників могутньої когорти істориків права України. Як історик права, Анатолій Йосипович сформувався на кафедрі історії держави і права Харківського юридичного інституту (зараз – кафедра історії держави і права України і зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого), який закінчив у 1947 р. і в подальшому пов’язав із ним все своє життя. Під час навчання в аспірантурі зазначеного інституту в 1947-1950 рр., він підготував у 1950 р. і успішно захистив кандидатську дисертацію на тему «Соціалістична законність в Українській СРС у

період проведення Великої Жовтневої соціалістичної революції і у період громадянської війни та іноземної воєнної інтервенції», виконану під науковим керівництвом доктора юридичних наук, професора Фукса Л. С. Після завершення навчання в аспірантурі і захисту кандидатської дисертації Рогожин А. Й. розпочав активну наукову, організаційну і педагогічну діяльність. Спочатку його було призначено старшим викладачем кафедри історії держави і права і за сумісництвом деканом одного з факультетів Харківського юридичного інституту. Згодом, у 1953–1961 рр. він обіймав посаду заступника директора інституту з навчальної та наукової роботи, у 1961–1963 рр. був тимчасово виконуючим обов'язки ректора. У 1964 р. для завершення докторської дисертації його було переведено на посаду старшого наукового співробітника, на якій він перебував до 1966 р. включно. У 1966–1971 рр. займав посаду завідувача кафедри теорії держави і права. У 1968 р. А. Й. Рогожину було присуджене звання професора. А з 1971 по 1992, до останніх днів життя обіймав посаду завідувача кафедри історії держави і права. У 1993 р. був обраний членом Президії та академіком-секретарем відділення теорії та історії держави і права Академії правових наук України.

У роботах Рогожина А. Й. багато уваги приділяється поширенню правових знань у суспільстві, він надавав допомогу практичним працівникам у вирішенні актуальних проблем вітчизняної історії держави і права. За такі високі людські якості як: принциповість і порядність, сумлінне ставлення до своїх обов'язків й широка ерудованість А. Й. Рогожиним здобув високий авторитет та глибоку повагу юридичної громадськості та студентів. Рогожин А.Й. – це вчений з аналітичним мислення, який зробив вагомий внесок у розвиток юридичної науки. Він є автором понад 180 наукових праць. Зокрема, це дослідження, які висвітлювали проблеми розвитку Київської Русі, історії держави і права України у ХХ ст., та багато інших робіт. Після проголошення у 1991 р. незалежності України увага Анатолія Йосиповича була зосереджена на підготовці навчальної літератури з курсу історії держави і права України. За його редакцією було опубліковано двотомний підручник «Історії держави і пва України»(Харків, 1993–1995 рр.), який декілька разів перевидавався (1996 р., 2000 р.). За цю працю він посмертно був відзначений у 2002 р. Державною премією України у галузі науки і техніки. Кілька видань витримала і «Хрестоматія з

історії держави і права України» (у 2 т.). Професор Рогожин А. Й. є автором і співавтором багатьох навчально-методичних робіт з історії держави і права України, а також історії держави і права зарубіжних країн. Зокрема, у співпраці зі Страховим М.М., у 1960 р. було видано монографію «Історія держави і права рабовласницького Китаю», а у 1981 р. навчальний посібник «Рабовласницька і феодальна держава країн Азії та Африки».

Наукові праці Рогожина А. Й. відмічені в 1981 р. Державною премією України. За своє життя він підготував 5 докторів і 13 кандидатів юридичних наук. Професор завжди надавав велику допомогу вченим і викладачам України. Важко знайти такого українського дослідника в галузі історії держави і права, якому б Рогожин А. Й. не опонував і не рецензував праці.

Рогожин А. Й. весь час доєднувався до нових пластів знань, задля їх систематизування та щоб долучити до власного світобачення. Він аж ніяк не був кабінетним професором, один день якого, детально схожий на інший, а лекції – зроблені під копірку. Відомий крилатий вислів, який часто вживав Рогожин А. Й. : "людина - це її сумління". У цю фразу закладалося те, що не так важливо в нашому житті якісь географічні чи кар'єрні переміщення - важливий досконалий внутрішній світ людини. І його внутрішній світ впродовж всього життя завжди проступав ззовні теплими, яскравими променями знань і добра.

Пам'ять про видатного вченого Анатолія Йосиповича Рогожина назавжди залишиться у серці кожного з його послідовників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антологія української юридичної думки. В 10 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. Т. 9: Юридична наука радянської доби / упоряд.: В.Б. Авер'янов, О.М. Костенко, В.П. Нагребельний, В.Ф. Погорілко, К. О. Савчук, І. Б. Усенко, Г. П. Тимченко; відп. ред. В. П. Нагребельний. Київ : Юрид. кн., 2004.
2. Актуальні проблеми науки історії держави і права: матеріали «круглого столу», присвяч. пам'яті проф. А. Й. Рогожина (Харків, 5 жовтня 2013 р.) / за ред. В. Д. Гончаренка. Харків : Право, 2013. С. 3–8.
3. Вісник асоціації випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого: №7. 2017. С. 30–32.

4. Анатолій Йосипович Рогожин. Біографія і бібліографія вчених-правознавців (Академія правових наук України) / упоряд. В.Д. Гончаренко. Харків: Право, 1998. С. 4–6.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н. С.

*Шиманський Антон Юрійович,
студент 1 курсу, 10 групи
факультету прокуратури НЮУ
імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН ЗА ЗАКОНАМИ МАНУ ТА ЗА ЗАКОНАМИ ЦАРЯ ХАММУРАПІ

Дослідження шлюбно-сімейного права за Законами Ману та за Законами царя Хаммурапі вкрай актуальне для розуміння розвитку цивілізацій та їхніх соціокультурних особливостей. Обидва ці соціально-етичні кодекси відображають давню спробу впорядкування відносин між чоловіком і жінкою у суспільстві.

Закони Ману в Індії, відомі також як «Манавадхармашастра», представляють собою один із найстаріших юридичних кодексів, в основі якого лежить соціально-релігійна філософія. Ці закони визначають ролі та обов'язки чоловіка та жінки у шлюбі, а також ставлять особливий акцент на збереження сімейних цінностей і спадковості. У порівнянні з цим, Закони царя Хаммурапі, визначені на Стародавньому Сході, мають більш світський характер і встановлюють жорсткі покарання за порушення шлюбних обов'язків. В повсякденному житті індійців визначалися правила, засновані на нормах, які скоріше мали етичний характер, аніж юридичний. Головна ідея Законів Ману полягає в закріпленні існуючого варнового ладу.

За Законами Ману, дівчина була зобов'язана коритися батькові, молодиця – чоловікові, вдова – сином. У розумінні індійських законів чоловік для жінки мав бути божеством навіть у тому випадку, коли він являв собою зо всіх пороків. При цьому, чоловік міг продати свою дружину, програти її в кості, а через певний час прогнати її з дому, якщо вона не народить йому дітей чи

народжуватиме самих дівчаток. Якщо ж жінка виявиться нелагідною або лайливою, то чоловік мав право розлучитися з нею негайно.

У давній Індії встановлювався шлюб як майнова угода, при якій чоловік купував дружину, яка ставала його власністю. Головою сім'ї, за Законами Ману, був чоловік. При цьому, дружина зобов'язана була шанувати свого чоловіка як бога, навіть якщо він був «позбавлений чесності». Навіть якщо Закони Ману висували ідеал «взаємної вірності до смерті» між чоловіком і дружиною, чоловік мав можливість мати кілька дружин і розлучатися з ними. Ці правила не поширювалися на дружину: навіть якщо чоловік її продав або залишив, вона продовжувала вважатися його дружиною. За зраду дружина піддавалася суворому покаранню, включаючи смертну кару. Згідно з варноюю системою суспільства, дружина повинна була належати до тієї ж варни, що і чоловік. Хоча існували винятки, коли чоловікам дозволялося вступати в шлюб з жінками нижчої варни. Натомість жінкам з вищої варни було заборонено вступати в шлюб з чоловіком нижчої варни.

У період стародавнього Вавилону, який відзначався постійними війнами та загрозами, держава вживала заходів для максимального захисту прав кожної сім'ї. Тому 37 з 282 параграфів Законів Хаммурапі (§ 127–164) були присвячені питанням сімейного права. Більшість параграфів стосувалися загальних аспектів шлюбу. Легальність шлюбу, повинна була бути підтверджена конкретними юридичними формальностями. Чоловік та жінка повинні були укладати шлюбний контракт, який переважно був усним. Так, у § 128 зазначається, що чоловік щоб одружитися мусить заключити договір з жінкою, а якщо ні – то вона не буде його дружиною. Відповідно до Законів царя Хаммурапі, у разі подружньої зради накладалося суворе покарання: «Якщо виявлять дружину чоловіка лежачою з іншим чоловіком, їх повинні зв'язати і кинути в воду» (§ 129). При цьому, (§ 130–136) визначали порядок розслідування справ про подружню зраду. За згвалтування жінки передбачалася смертна кара (§ 130).

У разі, коли жінка має дітей і не вчинила серйозних провин, розлучення було неприпустимим. § 141–149 детально регулювали специфічні ситуації, які виникали у шлюбі. Вони охоплювали аспекти розлучень, покарання за зраду, а також визначали статус дружин, рабинь та наложниць. Чоловіку було дозволено розлучитися з дружиною у випадках моральної неприйнятності, образи чи

неефективного управління майном. Таких жінок або виганяли, або вони ставали рабинями, дозволяючи чоловікові повторно укласти шлюб (§ 141).

Тож у підсумку, варто відзначити, що, і Законами царя Хаммурапі і Законами Ману було встановлено обмеження прав і свобод жінки у шлюбно-сімейних відносинах. Однак Закони царя Хаммурапі враховували деякі права жінок, надаючи їм можливість ініціювати розлучення та інші права. Обидва кодекси встановлюють суворі покарання за подружню зраду, Загалом, обидва кодекси відображають відмінності в підходах до сімейних відносин та правового порядку в шлюбі, визначаючи специфічні особливості соціокультурного контексту їхніх епох.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аніщук Н.В. Полігамія в Індії: гендерно-правовий аспект. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2020. №1. С. 3–11.
2. Грищенко О.П. Сімейне право в законах Хаммурапі. Збірник V Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції» (м. Житомир, 7 грудня 2017 року). (13). С. 221–224.
3. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с.
4. Історія Стародавнього Сходу: курс лекцій / за заг. ред. д-ра істор. наук, проф. О. П. Крижанівського. Київ: Либідь, 1996. 326 с.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, ст. викладачка кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Стеценко Н. С.

*Шопіна Єлизавета Ігорівна,
студентка 1 курсу, 2 групи
факультету адвокатури
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРИНЦИПИ РОБОТИ І ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СИСТЕМИ

Європейський суд з прав людини є унікальною судовою інституцією, він має право розглядати заяви від осіб або держав учасниць, якщо їхні основоположні права були порушені згідно з Європейською Конвенцією з прав людини.[1]

П. Рабінович зазначає: «Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) прийняв доктрину «меж свободи розсуду» («margin of appreciation»), яка передбачає, зокрема, тлумачення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) із урахуванням традицій відповідної держави, аби в процесі національної імплементації брались до уваги певні національні, історичні, культурні особливості держави» [2, с. 23].

Через свою юрисдикцію Європейський Суд суттєво відрізняється від інших міжнародних судових установ. Суд не надає ніяких рішень в справах, він лише дає оцінку певним питанням про наявність чи відсутність порушень прав і свобод згідно з Конвенцією [3, ст. 48] Висока Договірна Сторона може денонсувати Конвенцію для країни- учасниці в разі невиконання зобов'язань. Це є актуальною темою, бо таким чином в 2022 році було припинено членство Російської Федерації в Раді Європи [4, с. 28].

Застосування Прецедентного права є важливим інструментом сьогодення, адже це показує результати роботи Європейського суду і ефективність застосування Конвенції. Також європейське право застосовується на загальноєвропейському рівні, через те що більшість країн ратифікували Конвенцію, створюють та використовують прецедентне право [5, с. 80]. Проблема застосування ЄКПЛ та практики ЄСПЛ на рівні національного правопорядку пов'язана з необхідністю знати окремі рішення ЄСПЛ, орієнтуватися у конвенційній системі захисту прав, ефективно оперувати понятійним апаратом та бути обізнаним з основними концепціями, принципами тлумачення ЄКПЛ з урахуванням всього масиву практики ЄСПЛ [6, с. 234].

Європейський суд не замінює національні судові установи, а надає можливість громадянам відстоювати їхні права в разі їх порушення. Крім того, ЄСПЛ розглядає скарги визнані Європейською конвенцією, а національні судові установи спираються на внутрішнє законодавство. Подача скарги може бути здійснена за умов що вона пройшла всі етапи національної судової системи і лише після вичерпання всіх можливостей особа може звернутися до ЄСПЛ [7, с. 283]. Основні закономірності розвитку ЄСПЛ включають в себе прагнення до збереження прав і основоположних свобод людини, в зв'язку з тим, що Європейський суд був заснований як реакція на події Другої світової війни, він

прагне забезпечити ефективний захист для людей та їх прав. Проблема невідповідності з Конвенцією може виникнути через різні інтерпретації мови чи термінології у перекладах, тому іноді Суд відхиляє скарги через не співвідносність з Конвенцією. Посилення співпраці країн-учасниць в процесі перекладу правової термінології може сприяти ефективнішому функціонуванню ЄСПЛ.

Безперечно, протягом останніх, навіть 20 років, діяльність ЄСПЛ значно покращилася. Для поліпшення судових процесів потрібно ще багато роботи, як приклад можна навести активну співпрацю з іншими міжнародними судовими установами, наявність аналізу судових рішень. Щодо функціонування ЄСПЛ то це підвищення якості імплементації для подальшого зближення національної юрисдикції з європейськими стандартами. Європейський суд з прав людини відіграє важливу роль у захисті та забезпеченні прав і свобод громадян у країнах-учасницях. Важливим є взаємодія міжнародного та національного правосуддя в межах загальноєвропейського підходу та високого стандарту захисту прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята 1950 року в Римі, ратифікована Верховною Радою України від 17 липня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004/ed19900101#Text
2. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник національної академії правових наук України*. 2016. №1. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-19-29.pdf
3. Мазур М. В., Р. Тарієв, А. С. Беніцький, В. В. Кострицький Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України: навч. посібник. Луганськ, 2006. 600 с. URL : <https://www.helsinki.org.ua/files/docs/1251638730.pdf>
4. Гламазда П. В., Кравчук М. А. Юрисдикція Європейського суду з прав людини: проблемні питання. *Історико-правовий часопис*. 18.1 (2022). С.23–30. <http://chasopys.hl.vnu.volyn.ua/index.php/chasopys/article/view/99/93>
5. Коруц У. З. Міжнародно-правовий захист права на справедливий судовий розгляд в практиці Європейського суду з прав людини та правозастосовна практика України. 2015. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/1264/1/Коруц_У.З.дис.pdf

6. Гаврилюк О. Проблемні питання застосування практики Європейського суду з прав людини національними судами. *Підприємництво, господарство і право*. 4 (2018): 231–238. URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/4_2018.pdf#page=231

7. Гайдунін О. О., Худолей В. Ю., Шаркова І. М. Прецедентне право Європейського суду з прав людини щодо захисту прав уразливих верств населення. (2018). URL: http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/2677/1/msc_3_copy.pdf

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Васильєв Є. О.

*Ярема Дар'я Миколаївна,
студентка 3 групи, 1 курсу
факультету слідчої та детективної
діяльності НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ІСТОРИЧНА СТАЛІСТЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ США: КОНСТИТУЦІЯ ТА ІНШІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ

Судова система Сполучених Штатів Америки є однією із найбільш сильних та ефективних судових систем світу. Мобільності даної системи може позаздрити будь-яка країна, адже США завжди спрямовує свою діяльність на захист громадян та американські цінності, які у своє чергу формують сучасне правове суспільство.

Організація судової влади в США є незмінною з часів прийняття Конституції США 1787 року, де історично було зафіксовано межі повноважень та юрисдикцію кожного суду. У подальшому кожна з 27 поправок, які були включені до Конституції, не змінювали форми правління в країні. Основний закон країни зберігає свою чинність і сьогодні. Цікаво, що при цьому дуже сильного розвитку зазнало судове прецедентне право США.

Відповідно до Конституції 1787 р. у Сполучених Штатах Америки існують лише дві судові системи: судова система штатів і федеральна система. На чолі цих двох систем стоять відповідні Верховні суди. У той же час судова система федерації формується з трьох частин: Верховного Суду США, апеляційних судів – 12-ти та 94-х окружних судів в спеціальних судових округах, судів федерального округу Колумбія і чотирьох залежних територій [1, с. 396].

Конституція є дуже гнучким документом і їй потрібне правильне трактування. Оскільки Конституційний суд у Сполучених Штатах Америки відсутній, то кожний суд може визнати будь-який законодавчий акт неконституційним, який в подальшому має розглядатися в апеляції. От чому у більшій частині ситуацій апеляційний суд штату є найвищим судовим органом розгляду справ. При цьому велика кількість справ розглядається найвищою судовою інстанцією – Верховним судом Сполучених Штатів Америки [2, с. 111].

Також найбільший тиск на судову систему США здійснив такий нормативно-правовий акт, як Білль про права (1789–1791 рр.), у якому з V по VIII Поправки було закріплено основні принципи та гарантії судочинства.

Політика, законодавство, судові прецеденти та громадська думка кожної миті продовжують впливати на розвиток та функціонування судової влади. «Марбері проти Медісона» (1803 р.) – судовий прецедент, який встановив принцип судового контролю за законами, визначаючи право Верховного суду перевіряти конституційність законів та скасовувати їх, якщо вони суперечать основному закону країни.

Як висловилася Рут Гінзбург – суддя Верховного суду США: «Можливо, деякі колеги-судді заспокоюють себе тим, що така народна воля – люди підтримують смертну кару, вони її і отримують, але я вважаю, що такі питання вирішувати не нам», вкотре демонструє нам, як важливо мати баланс між владою та суспільством [3].

Отже, США у своїй Конституції 1787 р. змогли створити великий базис для ефективної організації судової системи, а система стримувань і противаг у Конституції визначила механізм нейтралізації узурпації влади кожним з вищих державних органів. Поряд з цим громадська правосвідомість продовжила невпинно впливати на подальший розвиток прав і свобод людини та громадянина. Все це разом обумовило історичну сталість судової влади в Сполучених Штатах Америки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко А. О. Особливості побудови та функціонування судової системи Сполучених Штатів Америки. *Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.)*. Харків:

ХНУВС, 2021. С. 396–397. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a347895a-f008-4de0-80a0-b6d91744a6b1/content>

2. Поліщук М. Г. Система судів США та можливість використання окремих її положень в діяльності судів України. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 43 (4). С. 110–113. URL: <https://bit.ly/3O7wmrl>
Офіційний сайт видавництва «Юридична практика». URL: <https://pravo.ua/pravila-zhittja-rut-ginzburg/>

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доц. кафедри історії держави і права України і зарубіжних країн НЮУ ім. Ярослава Мудрого Шигаль Д.А.

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
кафедра історії держави і права України і зарубіжних країн**

Електронне видання

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
УКРАЇНИ І ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН**

круглий стіл,

присвячений 100-річчю від дня народження видатного
вітчизняного вченого-правознавця А. Й. Рогожина,

12 грудня 2023 року